T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ VE ŞİİRLERİ

(TRANSKRİPSİYON – METİN – İNCELEME – SEÇME SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK

HAZIRLAYAN
Zehra BATUR

Malatya-2016

KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ VE ŞİİRLERİ

(TRANSKRİPSİYON – METİN – İNCELEME – SEÇME SÖZLÜK)

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MUHİTTİN ÇELİK

ZEHRA BATUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MALATYA - 2016

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAŞKAY ŞAİRİ FEYRUZ ABAD MANSUR-ŞAH MUHAMMEDİ VE ŞİİRLERİ

(TRANSKRİPSİYON-METİN-İNCELEME-SEÇME SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD.DOÇ. DR. MUHİTTİN ÇELİK

HAZIRLAYAN
ZEHRA BATUR

Jürimiz ...11/11/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim,Yeni Türk Dili Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı — İmzası

1. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER.....
2. Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ.....
3. Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin / Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim / Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin / Raporumun …… yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Her sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım taktirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

….. / ….. / 2016

Zehra BATUR

ONUR SÖZÜ

"Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK'in danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım "Kaşkay Şairi Mansur-Şah Muhammedî ve Şiirleri (Transkripsiyon – Metin – İnceleme)" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım."

….. / ….. / 2016

Zehra BATUR

ÖN SÖZ

Kaşkay Türkleri, İran'ın güneyinde yaşayan konargöçer bir Türk topluluğudur. İran'da yaşayan Türk toplulukları arasında; Azerbaycan Türkleri ve Türkmenlerden sonra nüfus bakımından en kalabalık üçüncü topluluk olduğu bilinen Kaşkay'lar son otuz yılda hızla göçebe hayatı terk etmektedirler.

Kültürleri ve geleneksel yaşam tarzlarıyla İran'ın Fars bölgesinde yaşayan Kaşkay Türkleri'nin dil, tarih ve kültürleri yeterince araştırılamamıştır. Günlük konuşma dili Kaşkay Türkçesi olan bu halk, resmi dil olarak Farsça'yı kullanmaktadır. Bu sebeple Kaşkay Türkçesi'nde ses, sözcük ve cümle yapısı özellikleri bakımından Farsça etkileri görülür.

Bizim bu çalışmamızın esasını, Kaşkay Türkleri şairlerinden olan Mansur Şah Muhammedî'nin Görüş Dina'dan adlı şiir kitabı oluşturmaktadır. Şair, Görüş Dina'dan adlı şiir kitabında duygularını, özlemlerini çocukluk yıllarının geçtiği Dina dağıyla söyleşerek anlatmaya çalışır. Şair, Kaşkay toplumunun kaybettiği değerleri özlemle anmaktadır. Kaşkay halkının geçmişini, göçünü, eğlencelerini, hastalıklarını, geçiş dönemlerini, sıkıntılarını, mutluluklarını güçlü bir lirizmle ele alan bu şiirler sayesinde hem Kaşkay toplumu hem de bu toplum içerisinde süregelen Türk halk edebiyatı hakkında fikir edinebilmekteyiz. Kaşkay şairi Şah Muhammed'inin şiirleri; yazıldığı dönemin dil özelliklerine ve kültür dünyasına ışık tutacak önemli bir kaynaktır. Biz de Kaşkay Türkçesinin bu önemli eserini inceleyerek, bu alandaki boşluğa bir nebze de olsa katkı sağlamayı düşündük.

Bu çalışmada her türlü yardımını gördüğüm Kaşkaylı Müslüm Rızâî'ye; arkadaşım Ahu DABANIYASTI ve eşi Nihat DABANIYASTI'ya, her türlü fedakarlığı yapan eşim ve aileme teşekkür ederim.

Çalışmamın her safhasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Malatya - 2016

TÜRKÇE ÖZET

Zehra Batur

Kaşkay Şairi Mansur-Şah Muhammedî ve Şiirleri

(Transkripsiyon – Metin – İnceleme)

Yüksek Lisans Tezi

Malatya 2016

KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ VE ŞİİRLERİ

Bu çalışmamızda, Çağdaş Kaşkay Türkleri şairlerinden olan Mansur-Şah Muhammedî'nin şiirlerinin transkripsiyonu ve şiirlerdeki kelimelerin fonetik ve morfolojik incelemesi yapılmıştır. Ayrıca, çalışmamızın sonuna, incelemeye alınan 19 şiir, okuyucuya Kaşkay şiiri hakkında bilgi vermek için Fars imla ve alfabesiyle aynen verilmiştir.

Tezimizde Türk Dünyası'nda fazla tanınmayan, Mansur-Şah Muhammedî hakkında kısa bir bilgi verilmiş, Kaşkayların kökeni ve yaşadıkları coğrafya üzerinde durulmuş, yaşam tarzları ve geleneklerine değinilmiştir.

Şairimizin şiirlerinden yola çıkılarak Kaşkay Türkçesi üzerine küçük bir seçme sözlük hazırlanmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar dikkate alınarak, Kaşkaylar hakkında kaynakça düzenlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Kaşkay, Mansur-Şah Muhammedî, şiir, Dina, transkripsiyon, inceleme.

SUMMARY

Zehra Batur

Kaşkay Poet Mansur Şah Muhammedî and his poetry.

(Transcription – Text – Examination)

Master's Thesis

Malatya 2016

KAŞKAY POET MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ AND HİS POTERY

In thıs study, the poems of Mansur Şah Muhammedî who is one of the contemparary Kashgai Turk poets are transcribed, and words in the poems are examined phonetically and morphologically. Furthermore, examined 19 poems take place at the and end of the study with original persion spelling and alphabet in order to inform readers about Kashgai poem.

In this thesis, a short information about Mansur-Şah Muhammedî who is not known around Turkish World well is given, and roots of Kashgai and geography they live are discgursed and their lifestyles and traditions are mentioned.

A small selected dictionary about Kashgai Turkish has been prepared based on poems by poet. The bibliography about The Kashgai arranged by taking into account the studies which prepared until today.

KEY WORDS

Kashgai, Mansur-Şah Muhammedî, poem, Dina, transcription, evamination.

METNİN OKUNMASINDA DİKKAT EDİLECEK UNSURLAR

Kaşkay Türkleri ve Kaşkay Türkçesi ile ilgili çalışmamızda gerek giriş bölümünü gerek ana bölümü oluştururken bir takım zorluklarla karşılaştık.

1. Kaşkay Türkçesi ile yazılan eserlerin yeterli olmaması, belirli dilbilgisi kurallarının henüz oluşturulmaması ve yazı diline geçiş aşamasında olması, metnin okunmasını zorlaştırdığı gibi çeşitli cümle kuruluşlarını anlaşılmaz kılmaktadır.

2. Metnin transkripsiyonu yapılırken satır düzeni bakımında metne sadık kalınmıştır.

3. Türkçe kelimelerdeki "k" lar "ḫ" ya dönüşür: ayaḫ (ayak), baḫış (bakış), oḫır (okur).

4. Eski Türkçe kelime başı "k" sesi Kaşkay Türkçesi'nde büyük ölçüde korunmuştur: keç- (geç), köç- (göç-).

5. Kelime sonunda bulunan "k" sesi iki ünlü arasında kalınca "y" ye dönüşür: gelme-y-e (gelmek-e).

6. Kaşkay Türkçesi'nde birçok kelimede metatez (göçüşme) vardır: torpaġ (toprak), yarpaġ (yaprak).

7. Bazı kelimelerde ilk seste "b" yerine "m" kullanılır: men (ben), min (bin).

9. Kelime sonu "b, c, d, g" ile bitebilir: dörd (dört), reng (renk), ḳaçub (kaçıp), aḳac (ağaç).

10. "w"den önce gelen "a, e" düz ünlüleri yuvarlaklaşır: owçu (avcı).

11. Türkiye Türkçesi'nde "t" ile başlayan son ekler, Kaşkay Türkçesi'nde "d"lidir: nolubdur (noluptur), yoḫdur (yoktur).

12. Eski Türkçe'de kelime başı "t"lerinin bir bölümü Kaşkay Türkçesi'nde "d"ye dönüşmüştür: daş (taş).

13. "-den" ayrılma hali Türkçedeki gibi "-ten, -tan" sonekleri almaz, sadece "-den, -dan" alır: baş-dan (baş-tan), taraf-dan (taraf-tan).

14. Kelime başı "y"sesi dar ünlülerin yanındaysa düşer: uca (yüce), üreg (yürek).

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ iv
ÖN SÖZ v
TÜRKÇE ÖZET vi
SUMMARY vii
METNİN OKUNMASINDA DİKKAT EDİLECEK UNSURLAR viii
İÇİNDEKİLER ix
GİRİŞ 1
KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ 2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAŞKAY TÜRKLERİ 4
1.1. KAŞKAY SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ 4
1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÖKENİ 7
1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ 10
1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN NÜFUSU 16
1.5. KAŞKAY TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFYA 18
1.6. KAŞKAY İLİNDE GELENEKSEL İDARİ TEŞKİLAT 20
1.7. KAŞKAY İLİNDEKİ TAYFA VE TİRELER 22

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN 26
2.1. GÖRÜŞ DİNA'DAN 29
2.2. GÖRÜŞ DİNA'DAN 41
2.3. DAĞLAR ḴOCALDIM 50
2.4. HER KİMİNG BİR SÉYR Ü MEKAN VARIDIR 51
2.5. DOST CEMALİ 52
2.6. DURNA CAN 52
2.7. HASRETLİ 'AŞḴ 53
2.8. DUNYA FANİDİR 54
2.9. BEHİŞT ḴUŞU 55
2.10. HAÇAN OLUR 55
2.11. YARADUB 56
2.12. SÖYLEREM 57

2.13. MENEM MEN 57
2.14. SEVDİGİM 58
2.15. NİÇÜN DÉDİNG YAR GELMEDİ 59
2.16 BİR GÜN 59
2.17. DÖNEM ASLA 60
2.18. COŞN U ŞENLİK 61
2.19. ĶIRBAŞUM 61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCELEME 64
3.1. SES BİLGİSİ (FONETİK) 65
3.1.1. Ünlüler (VOWELS) 65
3.1.1.1. Ünlü Türleri 65
3.1.1.2. Ünlü Uyumu (Vowel harmony) 69
3.1.1.3. Ünlü Değişmeleri (Vowel Gradations) 70
3.1.2. Ünsüzler (Consonants) 72
3.1.2.1. Ünsüz değişmeleri 82
3.2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ) 87
3.2.1. Yapım (Türetme) Ekleri 87
3.2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler: 87
3.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler: 89
3.2.1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler: 90
3.2.1.4. Fiilden fiil Türeten Ekler 91
3.2.2. İsim 92
3.2.2.1. İsimlerde Çokluk 92
3.2.2.2. İyelik Ekleri: 93
3.2.2.3. İsim Hal (Durum) Ekleri 94
3.2.2.4. İsimlerin i- (cevher fiili) fiiliyle çekimi: 97
3.2.3. Zamirler 97
3.2.3.1. Şahıs Zamirleri 98
3.2.3.2. İşaret Zamirleri 99
3.2.3.3. Yer Gösterme Zamirleri : 100
3.2.3.4. Soru Zamirleri 101
3.2.3.5. Belirsizlik Zamirleri: 101
3.2.3.6. Dönüşlülük Zamirleri 102

3.2.4. Sıfatlar 102
3.2.4.1. Sıfat Yapımları 102
3.2.4.2. Belirtme Sıfatları: 102
3.2.5. Zarflar 103
3.2.5.1. Yer ve Yön Zarfları: 103
3.2.5.2. Zaman Zarfları 104
3.2.5.3. Niteleme-Durum (Nasıllık-Nicelik) Zarfları 104
3.2.5.4. Miktar (Azlık – Çokluk) Zarfları: 104
3.2.6. Fiiller 105
3.2.6.1. Şahıs Ekleri: 105
3.2.6.2. Bildirme Kipleri: 106
3.2.6.3. Tasarlama kipleri 112
3.2.6.4. Birleşik Kipler 115
3.2.6.5. Yardımcı Fiiller 116
3.2.6.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler): 116
3.2.6.7. Zarf-Fiiller (Gerendiumlar): 117
3.2.7. Edatlar 117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ASIL METİN 119
ASIL METİN 120
SONUÇ 207
SEÇME SÖZLÜK 209
EKLER 222
KAYNAKÇA 231

GİRİŞ

Kaşkay şairi Mansur-Şah Muhammedî'nin şiirlerini ele aldığımız tezimiz, Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük, Kaynakça ve Ekler bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, Kaşkay sözcüğünün kökeni, Kaşkay Türklerinin kökeni, tarihi, nüfusu, yaşadıkları coğrafya, idari yapısı, kültürü, dili ve edebiyatı hakkında bilgi verilmiş ve Kaşkay Türkleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

İnceleme bölümünde, transkribe edilen metinler esas alınarak fonetik ve morfolojik özellikler gösterilmiştir. Metinler on dokuz ayrı şiirden oluşmaktadır. Her şiir başlığına, sayfa üzerinde (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 gibi) bir metin numarası verilmiş ve her bir şiir metni, baştan sona beş satırda bir, sayfanın sağına numara verilerek numaralandırılmıştır. Çalışmada parantez içerisindeki sayılar şiir ve satır numarasını göstermektedir. Örneğin; torpaġ (2-198). İki numaralı şiirin 198. Satırını gösterir.

Ayrıca, incelenen metinlerin sonuna, incelemeye alınan 19 şiir, okuyucuya Kaşkay şiiri hakkında bilgi vermek için Fars imla ve alfabesiyle aynen verilmiştir.

Sözlük bölümünde Kaşkay Türkçesine ait 523 sözcüğün Türkiye Türkçesi'ndeki karşılıkları verilmiştir.

Kaynakça bölümünde ise yararlanılan kaynakların yanında Kaşkay Türkçesi'yle ilgili bugüne kadar yapılmış olan ulaşılabilinen diğer çalışmalar da eklenerek bu konuda yapılacak çalışmalara bir nebze olsun katkıda bulunulmak istenmiştir.

KAŞKAY ŞAİRİ MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Kaşkay ilinin Amele tayfasının Mehterḫana oymağından olan Mansur-Şah Muhammedî, Şiraz şehrinin Kaşkay obasında doğmuştur. Şairin çocukluğu Şiraz ilinde bulunan Dina dağının eteklerinde geçer. İlkokul ve ortaokulu göçebe eğitim sistemiyle tamamlar. Daha sonra Şiraz'da öğretmenlik eğitimi alır ve otuz yıl kadar Şiraz'da öğretmenlik yapar. İlerleyen yıllarda Firuzâbad şehrine taşınır ve bir süre sonra emekliliğe ayrılır. Şair bağlı bulunduğu oymak itibari ile müzikle de yakından ilgilidir. Şuan 70'li yaşlardadır. Evli ve beş çocuk babasıdır.

Emekli öğretmen olan Şah-Muhammedî, Şehriyar'dan sanatsal anlamda etkilenmiştir. Görüş Dina'dan adlı şiir kitabında Kaşkay kültürünü Dina dağıyla söyleşerek anlatmaya çalışır. Romantik ve kır hayatının güzelliklerine güçlü bir biçimde eğildiği anlaşılan şairin bu uzun manzumeyi kendi imkânlarıyla kitap olarak da bastırdığı ve Kaşkay evlerinde bu şiir kitabının bulunduğu değişik kaynaklardan öğrenilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAŞKAY TÜRKLERİ

1.1. KAŞKAY SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ

Kaşkay sözcüğünün kökeni ile ilgili birçok görüş ileri sürülmüştür. Esedullah Merdânî Rahîmî, "Kaşkayî" kelimesi "Kaş" ve "kayî" kelimesinden meydana gelmiştir. Birinci parça olan "kaş" kelimesi iki esas anlamına sahiptir. 1. Öncü, başlangıç; ön bekçi 2.قا ج (kaç-) kelimesinin bozulmuş şekli olup bunun da iki anlamı vardır:

a. Kaş, hızlı, hareket et.

b. Koşucu, çabuk ve hızlı.

İkinci parça olan "kayî" kelimesi, Oğuz Türklerinin 24 kabilesinden birinin adıdır. Yani "Kaşkayî" çabuk, hızlı ve hareketli kayı aşireti[1] demektetir.

Faruk Sümer'e göre Kaşkay adının kökeni şöyle açıklanmaktadır:

Kaşkay adının nereden geldiği katiyetle malum değildir. Türkçede kaşka; at, koyun ve sığır gibi hayvanların alnındaki akıtma demek olduğu gibi, Çağataycada parlak ve yiğit anlamlarına da gelmektedir. Kaşkay adının bunlardan biri ve bilhassa birincisi ile ilgili olması muhtemeldir. Buna karşılık kelimenin "kaçmak"tan geldiğine dair Kaçar devri müverrihlerinin sözlerini tasdik etmek mümkün değil gibi görünmektedir.[2]

Mirza Bala, kelimenin "Kaşkay" şeklinde yazıldığını ve Kaşkay beylerinin bu söyleyişi koruyarak kullandıklarını belirtir. Ayrıca kelimeyi kaç- "firar etmek" köküne bağlayarak "Kaçkay" olarak yazıldığını ifade eder.[3]

Kaşgarlı Mahmut "Dîvânü Lûgat-it Türk" adlı eserinde "kaşga" kelimesi ile ilgili verdiği iki maddenin birincisinde; ***"kaşga koy:*** *başı ak, başka yerleri kara olan*

[1] Esedullah Merdânî Rahimî, Kaşkayi Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük, 1368 (2007), Kum/İran, s.15-17.

[2] Faruk SÜMER, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi,* yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972, s. 14 (1238).

[3] Mirza BALA, "Kaşkay" http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depol/kaskay.htm 11.07.2011.

koyun" ikincisinde; ***"kaşga at:*** *yüzü ak, gözlerinin çevresi kara olan at"; bunun bir adı da "peçeli at"tır. Başının ortası ak olan deveye de böyle denir."* demektedir.[4]

Muhittin Çelik bu konu ile ilgili bazı araştırmacıların görüşlerini şu şekilde vermektedir:

Sipihr: "Halaçlar Rum 'dan İran 'a geldikten sonra, onlardan bir kısım tayfa ayrılarak Fars 'a göçtü. Rum vilayetinin Halacistan bölgesinden sakin olup kalan tayfalar, göçenleri "kaçgar" diye adlandırdılar. M. H. Fesaî, M. S. İvanov, N. A. Kielyakov vb. eserlerinde Sipihr 'in görüşünü tekrar etmişlerdir. Mes'ud Keyhan ise, bu kelimenin "göçmek"den geldiğini belirtmiştir. N. Field'in görüşü de Sipihr'in ve M. Keyhan'm görüşlerine yakındır. Balayan'a göre; "kaşkay" adının Kuzey Azerbaycan 'da, Savalan 'in batısında bulunan Gaşgadağ ismiyle bağlantısı vardır. Morisden; mahalli kaynaklara dayanarak, "kaşkay" adının ilk defa Cani Ağa Kaşkai isimli, Şah Abbas'ın idaresinde makam sahibi bir şahıstan alındığını belirtmiştir. Oberlıng, "Alnı beyaz atın uğur getirdiğine inanılırdı. Bu batıl inançtan dolayı zamanla bu kabile fertleri "kaşkay atlılar" (atlarının alnında beyaz benek olan atlılar) adıyla tanındılar. Zamanla bu ad "kaşkaylu" (~lu ekinin Farsçadaki karşılığı "î" olduğundan dolayı "kaşkaylı > kaşkaî" olmuştur) şeklinde kısaldı." demektedir. B. Behmenbegi, kaşkay adının "kaşka" sözünden alınması fikrine işaret ederek: "Barthold veya bu fıkr'ı ileri sürenleri hatırlatarak, göçeri tayfa ve kabilelerin çoğu özlerini hayvanların adı ve rengi ile de adlandırmışlardır." tespitinde bulunmuştur.[5]

"Şehram Ahur, bu konu ile ilgili görüşleri *Etimolojik Görüşler* ve *Etnografik Görüşler* olmak üzere iki alt başlığa ayırmış ve Etimolojik Görüşler kısmında; Mirza Hasan Han Fesai'nin bu kelimenin "kaç" ve "kayı" kökünden geldiği görüşünü savunduğunu ve onun bu görüşüne Demorgny ve Oberlıng'in de katıldığını,

[4] Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lûgat-it-Türk*, çev. Besim ATALAY, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, C. I, s. 426.

[5] Muhittin ÇELİK, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s. 658.

Azerbaycanlı tarihçi Mirali Seyidov ve Azerbaycanlı Türkolog F. Ağasıoğlu'nun da "Kaşkay" kelimesini "kaşka" ve "ay" ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir."[6]

"Şehram Ahur, *Etnografik Görüşler* kısmında *Hakayik-i Ahbar-i Naşiri* Kitabındaki (Hurmoci 1343:100) bilgiyi aktararak; *Kaşkayların köken olarak "Kaşka" adındaki Yomut oymağından olduklarını ve bundan dolayı "Kaşkayi" olarak adlandırıldıklarını* yazmaktadır. Mesudi'nin "Kaşkay" adını Türkistan'daki "Kaşğar" adıyla alakalandırdığını ve Oberling'in de bu adı Azerbaycan'daki Gaşgadağ ve Özbekistan'daki Kaşka Derya ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir."[7]

Babek Cavanşir; İran'daki Kaşan-Keşan kentinin, Türkiye'nin Trakya bölgesinde yer alan Edirne iline bağlı Keşan ilçesinin, Karadeniz bölgesinde yer alan Kaçkar Dağı'nın ve Azerbaycan'da bulunan Goşgar Dağı'nın "Kaşkay" kelimesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir.[8]

Ayrıca Cavanşir, çeşitli Türk dillerinde bu adın nasıl anlamlandırıldığını yazmıştır; "Özbek Türkçesinde de ***"gaşga"*** *kelimesi cesaretli ve korkmaz anlamına gelmektedir. Azerbaycan köylüleri arasında da cesaretli, korkmaz ve yiğit kişilere Kaşka denilmektedir. Azerbaycan 'm Muğan bölgesindeki Şahsevenlerin ağzında da "Dedesinin üzüne gaşğa olup " deyiminde geçen söz konusu kelime "karşı gelen " ve "baş kaldıran" yahut "ayaklanan" anlamına gelmektedir. Çağatay Türkçesinde Kaşkay kelimesi savaş sırasında atın alnına bağlanan araca denilmektedir. "*[9]

Hüseyin Ciddi "Kaşkayı" kelimesini **Keş** *ve* **Kayı** *kelimelerinden oluşan birleşik bir ad olduğunu söyler;* ***Keş*** *"kale" anlamında olan Keş şehrinin adından gelmektedir. "Kayı" kelimesi ise Oğuz boylarından olan Kayı boyunun adındandır.* ***Kayı*** *sözünün anlamı ise "sert ve dayanıklı "dır. Böylece* ***Kaşkayı*** *kelimesi "dayanıklı veya alınamaz kale" anlamına gelmektedir.* Muzaffer Kahramani'ye göre ise, *"Kaşkay Eli Kajkas dindendirler. Şimdi de yaklaşık 20 bin aile Kajkas*

---

[6] Şehram AHUR, *İran 'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 21, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
[7] Şehram AHUR, age., s. 22.
[8] Babek CAVANŞİR, *Kaşkay Türklerinin Tarihi,* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.1-2 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
[9] Babek CAVANŞİR, age., s. 5-6.

Derbend'inde Keşkay adı ile oturmaktadırlar. Kajkasın Derbend dağının bir yerinde Türkçe olarak şöyle yazılmıştır: "Burada oturuyor Keşkay Elleri "[10]

Henry Field; *"Rivayete göre Moğol saldırısından kaçan Türkmenler Irak Acem 'e ulaştıklarında onlardan bir grup kaçarak Fars 'ta yerleştiler. Türkmenler bu grup için kaçanlar anlamına gelen "Kaçkayı" adını kullandılar. "* demektedir.[11]

Ferheng-i Farsi eserinde; *"Kaşka kelimesi, korkmaz ve cesaretli anlamına gelen **kaşka** kelimesi ile bağlanılmaktadır. Kaşkayı ise cesaretli ve korkmaz El anlamına gelmektedir. "*[12]

1.2. KAŞKAY TÜRKLERİNİN KÖKENİ

Kaşkay Türklerinin kökeni ve İran topraklarına nereden geldikleri hakkında kesin bilgi mevcut değildir. Bu konu ile ilgili olarak araştırmacıların ortaya koyduğu bilgiler çeşitlilik göstermektedir.

Kaşkayların yazılı bir tarihleri yoktur. Şifahi olarak nesilden nesile nakledilen bir tarihleri vardır. Buna göre Cengiz Han'ın öncüleri arasında Çin Türkistan'ından gelerek Afganistan'a ve kuzey İran'a yayılmışlardır. İran'ın kuzeybatı sınırında Azerbaycan'da yerleştikten sonra 1600 yılları civarında güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir.[13]

Aslen Oğuz Türklerinin Kayı boyundan kopma bir uruk olan Kaşkaylar, Cengiz Han harekâtına katılarak Rızaye Gölü, Van Gölü, İrevan ve Nahçivan çevresinde yerleşmişler ve bu dönemden itibaren burada yaşamaya başlamışlardır. Bundan 800 yıl önce baskı ve zulümlere maruz kaldıkları için küçük gruplar hâlinde İran'ın güneyine göç etmişlerdir. Safeviler zamanında büyük bir il olmuşlardır. Bu zamandan itibaren bunları bir süre Cani Ağa adlı bir kağan yönetmiştir.[14] Birçok tanınmış Türkmen oymağının Afgan hâkimiyeti esnasında kendilerini onlara karşı korumak için kuvvetli Şahilu oymağının etrafında birleştikleri ve bu ili meydana

[10] Babek CAVANŞİR, age., s. 3-4.
[11] Babek CAVANŞİR, age., s. 4.
[12] Babek CAVANŞİR, age., s. 7.
[13] Cengiz ORHONLU, "Kaşgaylar" *Türk Kültürü Dergisi,* sayı: 56, Ankara, 1966, s. 421 (29).
[14] Yaşar KALAFAT, *İran Türklüğü -Jeokültürel Boyut-* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33.

getirmiş oldukları tahmin edilmektedir. Şahilu oymağı ise Sâve yöresindeki Halaçların Fars eyaletine göç etmiş bir kolu olup daha sonra Lur, Kürd ve Şullar'a mensup bazı küçük oymaklar da bu topluluğa katılmıştır.[15]

Kaşkayların asıl ana kütlesi, tahminlere göre, bugünkü yurtlarına Moğol veya Selçuklular devrinde gelmişlerdir. Kaşkayların Halacistan 'dan Fars 'a geldikleri kendilerince de kabul edilmekte olduğu gibi, içlerinde bugün bile 70 ailelik bir Halaç topluluğu yaşamaktadır. Kaşkayların Anadolu 'dan buraya geldikleri de söylenmektedir. Nadir Şah 'a dayanan söylence, Hamse illerinden birini oluşturan Neferlerin, Nadir Şah sarayının güçlü Türk beylerinden Hacı Hüseyin Han Nefer 'in reisliği altında birleşmelerinden ve ona izafetle adlanmış olmalarından türetilse gerektir. Vaktiyle buralarını merkezlerinden biri hâline getirmiş olan Selçuklulara bağlı bulundukları ve onlarla birlikte bu yöreye geldikleri hakkındaki söylence göz önünde tutulursa, Kaşkayların Moğollardan çok daha evvel gelmiş oldukları düşünülebilir.[16]

Bizzat kendi aralarında anlatılan bir rivayete ve pek çok ilim adamının ortak kanaatine göre tarihî hadiselerin zorlamasıyla Türkistan'dan göçüp Kafkasya'ya gelen Kaşkaylar uzun bir süre burada kaldıktan sonra Şah İsmail Safevi döneminde ülkenin güvenliğini temin için bu bölgeye yerleştirilmişlerdir.[17]

Muhittin Çelik bu konu ile ilgili çeşitli araştırmacıların görüşlerini şu şekilde sıralamıştır:[18]

Fesaî, Kaşkayların menşei hakkında şu görüşlere yer verir: "Kaşkayların, Irak ve Kum 'un çevresinde bulunan Halaçlardan olduğunu, sonra onlardan ayrılıp, Fars 'a göçen Halaçlar iki kola ayrıldılar. Onların bir kısmı yerleşik hayata geçerek Halaç adını da korudular. Konar göçer olan ikinci kısım Kaşkay İli bölgesinde yaşıyorlar. Azerbaycan seyyahı Zeynelabidin Şirvanî, Kaşkayların Türk tayfalarından olduğunu ve Cengiz zamanında Fars'a göçtüklerini yazmaktadır. M. Keyhan ise eserinde, "Tarihçilerden bazıları, Kaşkayların Anadolu 'dan İran 'a

[15] Faruk SÜMER, agm., s. 21.
[16] Mirza BALA, agm., 11.07.2011.
[17] Ali KAFKASYALI, *İran Türkleri* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.
[18] Muhittin ÇELİK, agm., s. 659-660.

göçtüklerini, bir kısmının da Cengizhan devrinde Turan 'da yaşadıklarını, sonra Nadir Şah 'ın emriyle İran 'a göçürüldüklerini yazmaktadır. İsmayil Buşehrî de, buna yakın görüşler ileri sürmüştür. Said Nefisi, Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas Safevî tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, Kafkasya'dan İran'a göçürülme sebebinin de 1607-1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşı esnasında Kaşkayların ve Kaçarların Osmanlılarla olan yakınlığı olduğunu, bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını yazmıştır. Dr. Haşmetullah Tabibi, Bartold'dan şu görüşleri aktarmaktadır: "Kaşkay aşireti, Moğolistan'dan ve Türkistan'dan Cengiz'in ordusundan ve yağmasından kaçarak bu topraklara gelmiştir. Franc-Jean Shor, "Kaşkaylar, Cengiz Han 'ın öncüleri arasında Çin Türkistanı 'ndan gelerek Afganistan'a ve Kuzey İran'a yayıldılar. İran'ın kuzeybatı sınırında, Azerbaycan'da yerleştikten sonra 1600 'lü yıllarda güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir. " demektedir. V. Minorsky, Kaşkayların esas kütlesinin Moğol devrinden önce Selçuklular zamanında buralara yerleştirilmiş olmaları gerektiği görüşündedir. T. E. İbrahimov, Kaşkayları Azerbaycan Türklerinden kabul ederek, Cani Ağa Kaşkai tarafından dönemin siyasi ve sosyal şartları içerisinde bir üst kimlik olarak "Kaşkay" adı altında bütün aşiretlerin büyük bir il birliğine çevrildiğini yazmıştır. Bu adı almalarının da Cani Ağa 'nın şahsıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. "

Aşiretler arasında bulunan diğer bir rivayet şudur: XIII. yüzyılda İran'a vardıklarında Kafkas eteklerine yerleşmişlerdir; Akkoyunlular ahfadları olup uzun bir zaman Erdebil etrafını kuşatan ülkelerde oturmuşlardır. XVI. yüzyılın ilk yarısında Şah İsmail zamanında Güney İran'a nakledilmişlerdir. Oraya gitmeleri güney topraklarını Portekiz entrika ve fesadına karşı korumak üzere Şah İsmail'in teklifi üzerine olmuştur. Bunun üzerine Basra Körfezinde sahilleri olan Fars eyaletine gelip yerleşmişlerdir. Bu yerleşme kuzey ve güney yönlerinde devam eden mevsimlik yaylak ve kışlak hareketleri şeklinde olmuştur.[19]

Melek Mansur Han, Kaşkayların XIII. yüzyılda İran'a geldiklerini (Cingiz Han döneminde) ve Kafkaslarda daha sonra da Erdebil bölgesinde yerleştiklerini belirtmektedir. Kendilerini Akkoyunlular'dan sayan Melek Mansur, Kaşkayların

[19] Cengiz ORHONLU, agm., s. 421-422.

XVI. yüzyılda Şah İsmail'in isteği üzerine Portekizlerin İran'a saldırmasını durdurmak için Basra Körfezinin kıyılarına göç edip Fars eyaletinde yurt tuttuklarını söylemiştir.[20]

1.3. KAŞKAY TÜRKLERİNİN TARİHİ

Kaşkay Türklerinin kökeni, nereden geldikleri nereye göçürüldükleri hakkındaki bilgiler dışında İran siyasi hayatında nerede yer aldıkları da önemlidir. Güçlü bir geleneksel yapıya sahip olan ve idari yapılarından taviz vermeyen Kaşkay Türklerinin birlik ve beraberliği tarih boyunca parçalanmaya çalışılmış, bu şekilde asimile olmaları ve İran'da yaşayan diğer toplumlarla birlikte Farslaştırılması amaçlanmıştır.

Kaşkay İli'nin birleşerek bağımsız bir kimlik kazanması Safeviler'in sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Kaşkay İli'nin oluşturulmasının Şah Abbas zamanında Cani Ağa Kaşkayi tarafından olduğu söylenilmektedir.[21] Kaşkaylar'ın ilk büyük ilhanları Hasan Han ile kardeşi İsmail Han'dır. Bu ilhanlar Kerim Han Zend (ö. 1779) ve halefleri zamanında yaşamışlardır. Fakat Zend devrinin sonlarına doğru bilinmeyen sebepler yüzünden Hasan Han'ın eli kesilmiş ve kardeşi İsmail Han'ın da gözleri çıkarılmıştır.[22]

Kaçar hâkimiyetini kurmak amacıyla 1788 ve 1792 yıllarında Kirman ve Şiraz'a saldıran Ağa Muhammed Han Kaşkayların bir kısmını Mazenderan, bir kısmını ise Bahtiyari mıntıkasına sürgün etmiştir. Ayrıca İl'in reisini tutukladıktan sonra on üç yıl boyunca kendi sarayında rehin almıştır. Ancak Fathali Şah Kaçar döneminde (saltanatı: 1797-1834) Kaşkay İl'i tekrar eski konumunu elde edip İran'ın güneyinde birinci güç haline gelmiştir.[23] Kaçarlar döneminde başkentin Tahran'a taşınması ile Fars bölgesindeki Türk boşluğundan ve Zendiye Devletinden geriye kalan güç birikiminin bir bakıma mirasçısı olmalarından ötürü Kaşkaylar Fars bölgesinin en egemen gücü haline gelmişlerdir. Kaşkayların güçlü konumda olması

[20] Şehram AHUR, agt., s. 25.
[21] Babek CAVANŞİR, agt., s. 65.
[22] Faruk SÜMER, agm., s. 21.
[23] Şehram AHUR, agt., s.27.

Ebiverdi, Afşar, İranlı, Baharlı ve Nefer gibi diğer Türk tayfalarının da onlara katılmalarına neden olmuştur. Aynı zamanda Halaç gibi güçlü Türk tayfalarının da çözülmesi ile yeni tayfalar da Kaşkaylara katılmışlardır.[24]

İran hükümetince yürütülen Farslaştırma politikası Kaşkay tarihinde felaketlere ve onların nüfuslarının azalmasına neden olmuş ayrıca ekonomik bunalımlara yol açmıştır.

1871'de Kaşkayların elindeki bütün topraklar zorla alınarak, yerleşik hayata geçmeye zorlanmışlardır. Aşiretin büyük bir kısmı verimsiz ve çorak arazilere iskan edilirken, ellerinden alman verimli ziraat alanları ile gür ve yeşil otlaklar ise, Fars aşiretlerine dağıtılmıştır. Verimsiz ve çorak arazilerde iskana zorlanan Kaşkayların, kısa sürede sağlıkları bozulmuş ve bu sırada vukû bulan salgın hastalıklar sebebiyle de çok sayıda hayvan ve insan kaybına uğramışlardır.[25] Ancak bu son olmayacaktır, daha sonra Rıza Şah döneminde de Kaşkaylar aynı uygulamaya maruz kalacaklardır.

Kaşkayların İran siyasi tarihinde yerlerini aldıkları dönem XIX. yüzyılın sonları ve 1905-1911 İran İhtilali dönemidir. İlginçtir, Kaşkaylar göçebe olmalarına karşın, diğer Türk göçebelerinden (Türkmen ve Şahseven) farklı olarak ihtilal yanlısı bir tutum sergilemişlerdir.[26] Meşrutiyet devrimi de denilen bu dönemde Kaşkayların İlhanı İsmail Han Savlet'üd-Devle'dir.

Savlet'üd-Devle, aşırı bir İngiliz düşmanıdır. İngilizler defalarca kendisine anlaşma önermesine karşın olumsuz yanıt almışlardır. Öte yandan Savlet'üd- Devle'nin İngilizler açısından büyük önem arzeden Fars bölgesi üzerindeki siyasi varlığı, onların İran'daki politikalarını engellemektedir.[27] 1911'de İngiltere ve Rusya İran'ı işgal etmişler, İngilizler İsfahan ve Şiraz kentlerinde askeri kışlalar açmışlardır. 1913'de İsmail Savlet'üd-Devle Kaşkayi önderliğinde aşiretler ayaklanması olmuştur. Bu anti-emperyalist Kaşkayi ayaklanmasının bastırılmasında İngiliz ajanı ünlü feodal Qavamülmülk, Lor Bahtiyari boyları ile birlikte Azeri Hamse aşiretlerini de kullanabilmiştir. Bu

[24] Babek CAVANŞİR, agt., s. 70.
[25] Behçet Kemal YEŞİLBURSA, "Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi,* Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 356 (36).
[26] Aygün ATTAR (Haşimzade), *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde),* Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.
[27] Aygün ATTAR, age., s. 332-338.

ayaklanmada Kaşkayiler İran'ın güneyinde yerleşmiş İngiltere işgal kuvvetlerini yenebilmişlerdir.[28]

Birinci Dünya Savaşı başladığında İran'ın tarafsızlık ilan etmesine bakılmayarak, kuzeyi Rus, güneyi ise İngiliz işgalcileri tarafından işgal olunmuştur. Bu durum gitgide Kaşkaylar ve Tengistanlılar başta olmak üzere güneydeki halkın İngiltere karşıtı bir duruma gelmelerine neden olmuştur.[29] 1915 yılında İngilizlerin Buşehr liman çıkartması bölgede büyük tepkilere neden olmuştur. Ardından Tengistan, Deşistan, Kazerun ve Şiraz boyunca İngiliz birlikleri yerel birliklerle şiddetli çatışmalara girmişlerdir. İngilizlerin bu direniş karşısında büyük yara almaları, onları Kaşkaylarla bir ittifaka zorlamıştır. Bunun üzerine Savlet'üd-Devle ile görüşen bir İngiliz heyeti ilhana 25 bin sterlin değerinde rüşvet önermesi tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır.[30]

1916'da Percy Skyes başkanlığında, İngiltere, Hintli asker ve İngiliz subaylarının denetlediği bir güç oluşturulmuştur. "Güney İran Polisi" (SPR) adıyla tanınan bu güç, İngiltere yanlısı Bahtiyari ve bazı aşiretlerin de desteğini sağlamıştır.[31] I. Dünya Savaşının son yıllarında İran'ın güneyi İngilizlerin Güney İran Polisi (SPR) tarafından işgal edilmiştir. Bu işgale tepki olarak 1917-1918'de başta Kaşkayi aşireti olmak üzere bu bölgede yaşayan aşiretler İran tarihinde gerçekleşmiş en büyük anti-emperyalist savaşa girişmişlerdir. Kaşkayi silahlı birlikleri SPR'a saldırmış, onlara büyük zayiat verdikten sonra, Şiraz kentine saldırmış, Firuzabad kentini fethetmiştir. Bu hareket sonunda İngilizlerin modern silahlarla donatılmış kuvvetlerince bastırılabilmiştir.[32] 1919 yılında başlayan müzakereler sonuncunda İngilizlerle anlaşma sağlanmış ve 1920'de İngilizler, Iran topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır.

Anlaşmanın yapılması ile Savlet'üd-Devle Firuzabad'da yerleşmiştir. Onun siyasi işlere katılması yasaklanmış ve Serdar ihtişam da Kaşkaylar'ın resmi ilhan'ı

[28] Rafael Blaga, *İran Halkları El Kitabı (Handbook of Iraman Peoples),* 1997, s. 291.
[29] Şehram AHUR, agt., s. 30.
[30] Aygün ATTAR, age., s. 332-338.
[31] Şehram AHUR, agt., s. 30-31.
[32] Rafael BLAGA, age., s. 293.

olarak tanınmıştır.[33] 1923'de Savlet'üd-Devle Tahran'a sürülmüş ve Merkezi devlet Kaşkayileri silahsızlandırmaya başlamıştır.[34]

1925'te Kaçar sülalesine son vererek Pehlevi krallığını kuran Rıza Şah Kaşkaylar dahil bütün aşiretlere karşı "zorla tehcir", "il teşkilatını bozma" ve "asimilasyon" aşamalarından oluşan üçlü bir uygulamaya başvurmuştur.[35]

1930 yılları Kaşkaylar için oldukça ağır ve zor geçmiştir. Rıza Şah'ın göçebeliğe karşı uyguladığı politika Kaşkayların durumunu oldukça zorlaştırmış, çok sayıda boy ve uruk yerleşik hayatı benimsemeye mecbur edilmiştir. Bu da ekonomik olarak Kaşkay ili'nin buhranına neden olmuştur. Zira çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvan, at ve devenin ölümü, hayatlarını hayvancılıkla idame ettiren topluma vurulmuş bir darbedir.[36]

Bütün bu yapılanlara tahammül edemeyen Kaşkaylar Savlet'üd-Devle'nin hükümet tarafından tutuklanmasının ardından Hatice Bibi'nin (Savlet'üd-Devle'nin eşi) önderliğinde ayaklanmış (1929-1931), Şiraz şehrini kuşatmış Kazerun'u ele geçirmişlerdir. Ayrıca güney yollarının birçoğunu da kendi denetimleri altına almışlardır. Kaşkayların yanı sıra bölgede diğer aşiretler de (o cümleden Hamse İP i) merkezi hükümete karşı ayaklanmıştır.[37] Devletin genel af ilan etmesi ve Savlet'üd-Devle'nin serbest bırakılması ile ayaklanma son bulmuştur. Daha sonra Tahran'da hapse atılan Savlet'üd-Devle 1932'de Rıza Han hapsinde öldürülmüştür.[38]

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile İran tekrar İngiltere ve Rusya tarafından işgal edilmiştir (25 Ağustos 1941). 16 Eylül'de ise Rıza Şah, saltanattan istifa etmek zorunda kalmış ve oğlu Muhammed Rıza tahta geçmiştir.[39] Rıza Şah'ın tahttan uzaklaştırılması üzerine İlhan Savlet'üd-Devle'nin oğulları İran'a geri dönmüşlerdir. Bunlardan Nasır Han, bu sırada hapishanede ölen babası Savlet'üd-Devle'nin yerine ilhan seçilmiş ve Kaşkayların yönetimini ele geçirmiştir. Onun

[33] Babek CAVANŞİR, agt., s.168.
[34] Rafael BLAGA, age., s. 293.
[35] Şehram AHUR, agt., s. 32.
[36] Aygün ATTAR, age., s. 332-338.
[37] Şehram AHUR, agt., s. 33.
[38] Rafael BLAGA, age., s293.
[39] Şehram AHUR, age., s.34

zamanında Kaşkay İl'i, kendilerine sığınan Alman ajanların çok köklü geleneklerden dolayı İngilizlere teslim edilmemesi üzerine büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmışlardır. Fakat bu durum Türk elçisinin aracılığıyla atlatılmıştır (1943).[40]

Savaşın yarattığı kargaşa ortamını fırsat bilen İran hükümeti, bu defa Kaşkayların yaylaklarını ellerinden alarak göç yapmalarını yasaklamıştır. Böyle bir karara uymanın kendilerinin sonu olacağını ve bunun bir Farslılaştırma politikasından başka bir şey olmadığını çok iyi bilen Nasır Han, hükümete "Gücünüz varsa bizi yolumuzdan alıkoyun" diyerek aşiretini Zagros ve Elbruz dağlarındaki yaylalara göç ettirmiştir. Bu sebeple Kaşkayları imha etmek üzere gönderilen ordunun müthiş bir bozguna uğratılması, hükümetin de hayallerinin sonu olmuştur. Sonuçta, fırsatı ganimet bilerek el koyduğu yaylakları tekrar geri veren hükümet, Kaşkaylarla ilgili tüm yasakları da kaldırmıştır.[41]

1945'te güney aşiretleri, Kaşkayi vs. ayaklanmış ve bu ayaklanma bütün güney İran'a yayılmıştır. Bu ayaklanmanın amacı, askeri rejim ve olağanüstü hale son verilmesi, aşiretlerin özerkliğin tanınması, özerk aşiret yönetimi İlhan'lığın tekrardan kurulması, zorunlu silahsızlandırılmanın durdurulması, vergilerin azaltılması, aşiretlerden zorunlu askerliği kaldırılması, zorunlu giysilere tepki ve milli giysilerin özgür olarak giyinilmesi olmuştur. Merkezi devlet, uçak, zırhlı donatımlı orduyla bölge saldırmıştır. Aşiret liderlerine rüşvet vererek ve aralarında anlaşmazlıkları körükleyerek, onları bölmeyi başarmış ve ayaklanma tam olarak 1945'de bastırılmıştır. Daha sonra aşiretler silahsızlandırılmış, askeri yönetim kurulmuş, aşiretlerin yaylak-kışlak göçü yasaklanmış ve zorla yerleştirilmeye ve Farslılaştırılmaya tabi tutulmuşlardır.[42]

1950'de milliyetçi Azeri Dr. M. Musaddık başbakan olmuştur.[43] Kaşkaylar Dr. Musaddık'a destek vermiş, İlhan Hüsrev Han Meclise temsilci olarak seçilmiştir.[44]

---

[40] Faruk SÜMER, agm., s.21.
[41] Behçet Kemal YEŞİLBURSA, agm., s.357-358.
[42] Rafael BLAGA, age., s.296-297.
[43] Rafael BLAGA age., s.297.
[44] Aygün ATTAR, age., s.332-338.

Kaşkayiler 1953'de Azeri başbakanın anti-emperyalist içerikli olan İran petrollerini millileştirme hareketine destek vermişlerdir.[45] Ancak, 1953 yılında Musaddık'ın bir darbeyle indirilmesi, ardından 1956 yılında Kaşkaylara karşı Muhammed Rıza'nın başlattığı politika çok sayıda Kaşkayın ülkeyi terk etmesi, bazılarının Pehlevi ordusu karşısında savaşarak ölmesi, büyük bir kısmının da yerleşim yaşamı benimsemesi ile neticelenmiştir.[46]

1959'da "Ak Devrim" adıyla tanınan reformlar programı meclis tarafından kabul edilmiş ve Muhammed Rıza Şah 1962 yılından itibaren bu reformları uygulamaya başlamıştır. "Ak Devrim" reform planında özellikle aşiretlerin yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Toprak reformları ve orman ve meraların millileştirilmesi bu planda Kaşkayları ilgilendiren başlıca reformlardır. Bu uygulamalar Kaşkay topraklarını devlete ve köylüye devrederken Kaşkayların göçebe yaşamlarını bütünüyle engellemektedir.[47]

1963 yılında İran hükümetinin merkezi idareyi güçlendirme çalışmaları sırasında Kaşkaylar üzerine karadan ve havadan girişilen geniş bir harekat sonucu bütün silahlar toplandığı gibi başta İlhan Nasır Han olmak üzere aile mensupları ikinci defa İran'ı terk etmeye mecbur bırakılmıştır.[48]

1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulunca ilhan ailesi tekrar yurduna dönmüştür. Yeni rejim, han ailesinin evvelce sahip olduğu başlıca hakları geri vermiştir.[49] Sözde toprak reformları adı altındaki soykırım 1980'de şekil değiştirmiştir. Önceki yönetimler gibi Humeyni yönetimi de Kaşkaylara serbest yaşama hakkı tanımamıştır. Humeyni yönetimi işe, büyük lider Hüsrev Han'ı parlamentodan atmakla başlamıştır. Meydana gelen bir dizi olay sonucunda vatan haini olarak suçlanan Hüsrev Han tutuklanmış ve girişilen tüm kurtarma çabalarına rağmen, Humeyni cellâtlarınca idam edilmekten kurtarılamamıştır. Ayrıca Humeyni

[45] Rafael BLAGA, age., s.297.
[46] Aygün ATTAR, age., s.332-338.
[47] Şehram AHUR, agt., s.37.
[48] Faruk SÜMER, agm.,, s.21.
[49] Faruk SÜMER agm., s. 21.

yönetimi, Irak'la uzun yıllar devam eden savaşında cephenin ön saflarına kasıtlı olarak Türk asıllı askerleri göndermekle açıkça soykırım yapmıştır.[50]

Bugün, Kaşkayların göçebe yaşamı büyük ölçüde engellense de, kendi varlıklarını korumak uğrunda yoğun bir kimlik mücadelesi vermektedirler. Kaşkaylar diğer İran halkları gibi hiçbir medeni, kültürel, hukuki hakka sahip değillerdir. Bunun yanında eğitim olanaklarının da son derece sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Buna rağmen etkin olan boy kimliği Kaşkaylar arasında en bağlayıcı öğe olarak milli kimliği ayakta tutmaktadır.[51]

1.4. KAŞKAY TÜRKLERİNİN NÜFUSU

Kaşkayların nüfusu ilk defa 1807-1809 yıllarında Fransız Juber tarafından 12- 15 bin olarak gösterilmiştir. Lord Kirzon, Kaşkayların 1870 yılında 60 bin aile olduğunu ve 120 bin silahlı atlı verebildiklerini belirmektedir. 1868 yılında Kaşkay İlhanı Muhammed Kulu Han vefat ettikten sonra çıkan kargaşa ve çarpışmalara ilaveten kuraklığın da tesiriyle Kaşkayların bir hayli zayıfladığını, bu sayının 20 bin aileye kadar (1890 yılı itibarıyla) düştüğünün kaydetmiştir. Shooten, Kaşkaylı Hüsrev Han'dan nakille, Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.[52]

1894'te buradan geçen Tumanskiy 12.000 aile olduklarını Kaşkayların kendilerinden duymuş ise de, bizzat Kaşkay reisleri bunu 24.000 aile olarak göstermişlerdir. B. V. Miller'in verdiği 1906 yılına ait rakamlara göre, 35.000 aile olarak gösterilen Kaşkayların, 1914'te diğer gezginler tarafından, 55.000 aileden ibaret oldukları saptanmıştır. Bunlar aynı yılda 20.000 savaşçı çıkarmakta idiler.[53]

M. E. Resulzade 1912 yılında yazdığı yazısında Kaşkayların 350.000 nüfusa sahip olduklarını söylemiştir.[54]

---

[50] Behçet Kemal YEŞİLBURSA, agm., s. 359.
[51] Aygün ATTAR, age., s. 332-338.
[52] Muhittin ÇELİK, agm., s. 663.
[53] Mirza BALA, agm., 11.07.2011.
[54] Mehmet Emin RESULZADE, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebilürreşad'daki Yazılar)* Hazr. Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım - Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1993, İstanbul, s. 39.

Fars eyaletindeki aşiretlere ve bu arada Kaşkaylara ait bilgi veren ve 1913'de yayınlanmış bir yazıda (G. Demorgny, Les reformes administratives en Perse, Les tribus du Fars, RMM, e. XXII (1913), s. 92-100) 64.300 hane oldukları kaydedilmektedir. Her hane (aile) beş nüfus olarak hesap edilirse 313.500 olarak bir sayı elde edilmektedir. Kaşkayların o tarihte 19.000-20.000 kadar süvari asker çıkardıkları da gene aynı yazıda kaydedilmiştir. 1932'de yayınlanmış olan Mes'ud Keyhan'ın eserinde ise 30.330[55] hane (aile) olarak kaydedilmiştir ki gerçek sayılarını bildirmekten çok uzaktır. Kaşkay İlbeyi olan İlhanı (reis) Nasır Han'ın kardeşi Malik Mansur 1955'te Kaşkayların 400.000 kişi olduğunu söylemektedir.[56]

Buşehrî 1941 yılı itibarıyla Kaşkayların nüfusunu 200 bin olarak vermiştir. Rüknzade, 1948 yılı itibarıyla, Kaşkayların yaşadığı geniş coğrafyayı da göz önünde tutarak, Kaşkayların nüfusunu 500 bin olarak vermiştir. Balayan, 1960'ta Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.[57]

Kaşkayların gerçek sayılarına dair İran kaynaklarında kesin bir bilgi bulmak zordur. Eski tahmini rakamları tekrarlayan İran kaynakları 90 tayfa halinde 30.000 aileye yakın olarak gösterilen Kaşkayların milliyetlerini şüphe altına alacak bozgunculuktan da sakınmamaktadır. Birinci Dünya Savaşına rastlayan yıllara ait Türk kaynaklarında Kaşkay Türkleri 350.000 olarak gösterilmiştir. Aynı bilgiye göre, bunlar 40.000-50.000 atlı çıkartmaktadır. Birinci Dünya Savaşına kadar 9.000.000'u geçtiği sanılan İran'ın nüfusu, 1930'a doğru 17.000.000 olarak gösterildiği için Kaşkayların da o oranda bir artış göstermeleri gerekmektedir. 1953'te, İran başbakanı Muhammed Musaddık'ı Şaha karşı savunmak için 70.000 atlı çıkarmaları bu artışı göstermektedir.[58]

1976 yılında İran resmi kaynaklarına göre, Fars eyaletinin 2.020.947 nüfusa sahip olduğu ilan edilmiştir. Fars eyaletinde yaşayan Kaşkaylar, eyalet nüfusunun %60'dan fazlasını oluşturmaktadır. Bugün yaklaşık olarak Fars eyaletinde 4.000.000

[55] Mes'ud Keyhan'ın belirttiği bu sayı Muhittin Çelik'in makalesinde 30.150 aile (150-160 bin kadar) olarak verilmiştir.
[56] Cengiz ORHONLU, agm., s. 425 (33).
[57] Muhittin ÇELİK, agm., s. 663.
[58] Mirza BALA, agm., 11.07.2011.

kişi yaşadığı göz önüne alınırsa, Kaşkayların nüfusunun (bazı diğer Türk unsurları çıkardığımızda) rahatlıkla 1.500.000-2.000.000 olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayıya ülkenin diğer eyaletlerinde yaşayanları da dahil edersek, Kaşkayların nüfusunun verdiğimiz rakamların altında olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.[59]

Blaga, "İran Halkları El Kitabı" adlı eserinde Kaşkay Türklerinin İran Azerileri içindeki oranını % 7.15, İran nüfusuna göre oranını da % 1.85 olarak vermiştir.[60]

2001 yılı itibariyle Kaşkay Türklerinin önemli bir kısmının yerleşik hayata geçtiği göz önüne alınırsa nüfusun sanılanın çok üzerinde olduğu anlaşılacaktır. Yine 2001 yılı itibariyle İran'ın nüfusunun yaklaşık 70 milyon olduğu hesaba alınırsa Kaşkaylar en kötümser tahminle bu nüfusun % 3.5 oranını temsil ettiklerinde varılan rakam yaklaşık 2,5-3 milyondur. Bu rakama yerleşik Kaşkayların önemli bir kısmının nüfusu dahil değildir.[61]

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kaşkayların nüfusu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Gerek yerli gerek yabancı kaynaklarda nüfusu hakkında tahmini bilgiler söz konusudur. Bu tahminler de onların savaşa gönderdikleri atlı asker sayısı, aile sayısı, bugünkü İran nüfusu ve İran nüfusunun büyüme yüzdesi üzerinden yapılmaktadır. Bu da bize sağlıklı bilgiler vermemektedir.

1.5. KAŞKAY TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI COĞRAFYA

Kaşkayların bugün yaşadığı bölgenin son zamanlara kadar resmi adı İl-i Kaşkaî (Kaşkay İli) idi. Fakat bu bölgenin adı daha sonra İran hükümetlerince Fars bölgesi olarak değiştirildi. Ancak, Kaşkayların yaşadığı bölge hala halk arasında İl-i Kaşkaî olarak bilinir.[62]

Kaşkay Türkleri, İran'ın Fars eyaletinde konar göçer olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yayıldıkları bölge 186.180 bin km^2 gibi geniş bir alanı içine almaktadır.

[59] Muhittin ÇELİK, agm., s. 663.
[61] Rafael BLAGA, age., s. 275.
[61] Babek CAVANŞİR, agt., s. 187.
[62] Muhittin ÇELİK, "İran'daki Kaşkay Türkleri", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, s.5, Bahar, 1998, s, 207.

Zagros dağlarının birbirine girmiş yükseklikleri ile körfez sahilleri bu ilin sınırlarını çizmektedir. Fars eyaletinin merkezi Şiraz'dır.[63]

Günümüzde Kaşkay İl'i İran'ın merkezi ve güneyinde bulunan yedi Ostan'daki (eyalet) çok geniş arazide yayılmış durumdadır. Kaşkayların bölgedeki dağılımı şöyledir:

1. Buşehr Ostan'ı; 37653 km^2.
2. Bender Lenge Şehrestan'ı (ilçesi); 21340 km^2.
3. Behbehan ilçesi; 3815 km^2.
4. Ramhormoz ilçesi; 4313 km^2.
5. Brucen ilçesi; 4413 km^2.
6. Semirom ve Kamşe (Şehreza) ilçeleri; 9173 km^2.
7. Fars Ostam-Neyriz, İstehbanat ve Fasa'nın dışında-: 111852 km^2. [64]

Yayla Bölgesi; bu bölge aşağı yukarı Şiraz'ın güneyinden bölgenin en son kuzey uçlarına kadar devam eder. Sepidan, Gomşe, Burucen, Semirum, Abade ve Mervdeşt vilayetlerinden oluşmaktadır. Kışlak Bölgesi; ülkenin güney ve güney-batısındaki geniş ve sıcak mıntıkadan, Basra Körfezine kadar uzanmaktadır. Söz konusu bölge ülkenin güneyindeki dört eyalette yerleşen Lar, Cehrum, Firuzabad, Kazerun, Memeseni, Behbahan, Geçsaran, Dogonbedan, Ramhormoz, Buşehr, Kengan, Deştestan ve Deyir vilayetlerini kapsamaktadır. Orta ve Ayırıcı Bölge; Şiraz Yöresi, Erjen Çölü (ovası) ve Mervdeşt'in güneyi; bu bölge hemen hemen bütün yıl boyunca kullanılabilir otlaklara sahiptir. Gomşe kentini en kuzey ve Lenge limanını en güney nokta kabul edersek bu alan 26/35 ve 32 derece kuzey enlemleri arasında yer alarak ülke yüzölçümünden 5/25 oranında bir alanı kapsar. Aynı ile Kaşkay Türklerinin yaşadıkları Ramhormoz'u en batı, Darab'ı ise en doğu bölge olarak düşünürsek 49/30 ve 54/32 derece doğu boylamları arasında yer alır.[65]

[63] Muhittin ÇELİK, agm., s. 660.
[64] Şehram AHUR, agt., s. 14-15.
[65] Babek CAVANŞİR, agt., s.35-36.

Günümüzde "Vilayet-i Kaşkayi"nin birçok arazisi hükümet tarafından gasp olmuş veya Tat ve Lorlara verilmiştir. Ancak Kaşkay uruğu bugün bile İran'ın güneyindeki en geniş araziye sahiptir.[66]

1.6. KAŞKAY İLİNDE GELENEKSEL İDARİ TEŞKİLAT

Kaşkay İli'nde en üst idari makam ilhanlık makamıdır.

İlbeyi, ilhanın yardımcısıdır. İlbeyinin atanması da resmen şah tarafından onaylanmaktadır. Genellikle ilhanın kardeşi kuzeni veya yeğenidir.

İl: Gelenek-görenek ve dil birliği olan tayfaların bir araya gelerek oluşturdukları birliğin adıdır.

Büyük Kaşkay İli, kendine il bile denilen (Keşküllü, Dereşori/Şordereli, Şeşbloki/Altıbölüklü, Amele vb.) büyük gruplardan oluşur. İlin genel reisine iki Türkçe kelimeden mürekkep olan (il+han) ilhan denilir. İlin birliği ve bütünlüğünün sembolü olan ilhan, bütün tayfalara hükmeder. İlin gücü ve kuvveti, tayfa- lardaki silahlı grupların silahlı gücü ve itibarına bağlıdır.

Tayfa: Kaşkay İlinin kollarına tayfa denir. Birkaç öreden oluşur. Bu tirelerin akrabalık bağı olması şarttır. Her tayfanın bir idarecisi (başçısı) vardır. Buna kelanter denir. Bunların görevleri vergi toplamaktır. Askeri meselelerde söz sahibidirler. Kelanterlik makamı saygın bir makamdır. Önemli olaylar onda biter. Tire ve bonku içinden seçilen cengâverler doğrudan onun emrindedirler. Merkezî hükümet yanında ilin temsilcisi de sayılırlar. Kelanterlerin soylu-soplu ve zengin olmaları gerekir. Kelanterlerin gücü tayfadaki silahlı kişilerin sayısına bağlıdır.

Kaşkaylar kelanterin sözüne (emirlerine) harfiyen uyarlar. Kelanter, ilde saygınlığı ve gücü olan insandır. Emirlerinde büyük imkânlar vardır. Kelanter çocukları, yönettikleri aşiretten (kendilerinden varlıklı da olsa) evlenmezler. Ancak kendi akrabalarından bir kız ile evlenebilirler.

Kelanterler birkaç bin hanenin başkanıdır. İlhanın kendilerine paylaştırdığı otlakları onlar da 100-300 hanenin başkam olan kethüdalara, taksim ederler.

[66] Şehram AHUR, agt., s. 14.

Kethüdaların emrinde de 15-20 hanenin başkanı olan aksakallılar vardır. Onlar da otlakları kendi yönetimlerindeki ailelere paylaştırırlar.

Tire: Birkaç bonkudan müteşekkildir. Örf ve âdetleri bir olup, aileler arasında akrabalık bağı vardır. Özellikle göç zamanı beraber hareket ederler. Birkaç bonkunun bir araya gelmesiyle tire meydana gelir. Bu tire içinde kendilerine bir kethüda seçerler. Bu seçim kelanterlerin gözetiminde yapılır. Kethüda seçilecek kişinin zengin soylu-soplu olması şartı vardır.

Kethüdaların görevleri, tire içindeki sorunları çözmektir. Tireyi her zaman savaşa hazır durumda bulundurup, silahlı kişiler yetiştirir. Kelanterler, ihtiyaç olursa, kethüdalardan silahlı kişiler isterler.

Bunku / Bonko: İhtiyaca göre değişik durumlar gösteren ve siyah çadırlarda yaşayanların Kaşkay ilinde sahip oldukları unvandır. Oba, bölük, işom diye de isimlendirilirler. Bonkuların reisine Aksakallı (Rişsefid) denir.

Bonkular müstakil birer birliktir. Bu birliktelik onların birlikte hareket etmeleriyle oluşur. Bonkunun fertleri beraber hareket edip daima birbirleriyle fikir birliği içindedirler. Aksakallılar, bu birliğin oluşması için aralarında sözleşmeler yapar ve bunlara uyulur. Yeni oluşmuş aileler de kendi bonkularını oluştururlar. Aksakallıların, göç zamanı yurt (konaklama) yerini seçme ve onları kiralama, yine evlenme sırasında gelinin götürülmesi gibi görevleri vardır. Evlenme ve boşanmalarda da son söz aksakallıları kararlarına bağlıdır.

Bir aile çeşitli nedenlerle bonkudan uzaklaştırılmak istenirse buna bonku karar verir. Bu durumda aksakallılann işi zorlaşır. Aile ya nasihatla veya silah zoruyla bonkudan uzaklaştırılır.[67]

Bu siyasî ve sosyal birlikte, samimi bir bağlılık mevcuttur. Bunlar bir ailenin üyeleri gibidirler. Herhangi bir çatışma sırasında bonkuya bağlı olarak hareket ederler. Bonkunun güçlü olup olmadığı o grubun silahlı kişilerinin çokluğu, azlığı ve zenginliklerine bağlıdır. Aksakallılar her zaman bir çatışmada daha fazla silahlı gencin sağlanması ve başarıları için çalışırlar.

[67] Muhittin ÇELİK, agm., s.30-31.

Bile: Kaşkay İl sisteminde, bonku en son kol olarak bilinir. Ancak bazı bonkularda diğer geri kollara da rastlanmaktadır. Bu geri kollara da bile denir.

Kaşkay tayfalarından Keşküli (Küçük ve Büyük) ve Dereşorlu tayfalarında en son kol bonku'dur. Fakat Farsimedan tayfası, Amele ve Altıbölüklü tayfalarında en son kol bile'dir.

1.7. KAŞKAY İLİNDEKİ TAYFA VE TİRELER

Kaşkay İli, İran'ın siyasî ve sosyal hayatında güçlü nüfuza sahip olan konar-göçer bir birliktir. Bu birlik çeşitli tayfa ve tirelerden meydana gelmiştir. Bu tayfa ve tirelerin sayısı, adı ve nereden geldikleri konusunda farklı bilgiler verilmiştir.

M. H. Fesaı, Kaşkay İl birliği içerisinde 66 tayfa ve tirenin adını eserine kaydetmiştir. M. Kayhan'ın eserinde ise Kaşkayların 89 tayfa ve tiresinin adı geçmektedir. M. B. Behmenbegi, Kaşkay İl'i içerisinde 5 tayfa (Dereşori, Şeşbloki, 'Amele, Büyük Keşküli, Farsimadan) ve 138 tirenin bulunduğunu belirtmiştir. A. Razmara'nın eserinde, Kaşkayların 27 tayfa ve 190 tiresinin adı geçmektedir. İngiliz diplomatı Lord Kirzon, Kaşkayların 1875 yılında 20 tireye, 1890 yılında ise 18 tireye sahip olduklarını yazmıştır. N. Field, 1939 yılında Kaşkayların 74 tayfa ve tireye sahip olduklarını belirtir. Shooten, 1956 yılında Kaşkayların 40 tayfa ve tiresini yaylak ve kışlakları ile birlikte vermiştir.

Kaşkay İli'nde yer alan tayfa ve tirelerin sayısı ve adlan ile ilgili verilen farklı rakamların en önemli nedeni, tayfa ve tirelerin bazılarının çeşitli sosyal ve siyasî zorluklar sebebiyle dağılmasıdır. Yine bazı tire ve tayfaların da güçlenerek yeni bir tire veya tayfa oluşturması, bu farklılıkların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Kaşkay İli'nde bulunan tayfa ve tireler şunlardır:

1. Amele Tayfası: Kaşkayların önemli tayfalarından biri olan Amele tayfası, birkaç tire ve tayfayı içinde barındırmaktadır. Amele tayfasına mensup olanların çoğunluğunun yaylası, Semirom'un kuzey kesimlerinden, Nehudan, Çalkafa, Devazdeh İmam, Zenbeli ve Semirom'un etrafından Hana ve Şakank'a kadar olan yerlerdir. Yazlan kışlak yerlerinden (Moz, Aşina, Hengnu, Şehristan-ı Hamamî,

Hanec, Galgel Kehrehor, Çahkan, Meko, Lağer, Seyfâbâd, Efzer, Serefzer, Absekü, Mübarek, Abâd Karzin. Kir, Pencşir, Kevar. Bölük ü Karaağaç ve Şiraz etrafi, Beyza, Kamfiruz, Teng-i Burak, Husrevşirin. Dözdkerd, Gerdeneı Ab-ı Siyah. Kihakberi. Bazviçe/Bazbeççe, Gelağacı, Şah Caferi) geçerek yaylalarına giderler.

2. Büyük Keşküllü Tayfası: Büyük Keşküllerin yaylası, Zinan bölgesinden, Hark Çermekan, Çehel çeşme, Benrud, Zengene, Deşt-i Erjen, Abyerde, Kudyan, Haftberm ve bir taraftan da Şişbeyr Irmağı, Porşene, Bergun, Dehistan-ı Hemeycan ve Erdekan (Sepidan) bölgelerine kadar olan yerlerdir. Kışlakları, Kazrun etrafi, Bölük Şapur, Çınar Şehican, Bun Cengel, Pellereh, Polabgine, Teng-i Çugan ve Bulhayat'tır.

3. Küçük Keşküllü Tayfası: Yaylaları Kemher. Kakan ve Erdekan çevresidir. Kışlakları ise, Hengâm. Dehrom. Dehrod. Pençşir, Hace-i Mehkuviye'dir. Her tire ve bonku. Hacı Abbas Alihan veya Hamzahan, Gazanferhan, Muzafferhan gibi kelanterlerin adıyla bilinen köylerden birinin çevresinde yazı geçirirler.

4. Şordereli (Dereşori) Tayfası: Kaşkay ilinin önemli tayfalarındandır. Yaylalan, Semirom'un kuzeyi, Verdeşt. Mehrgerd, Derreşor, Reng, Hayrâbâd-ı Genduman'dır. Kışlakları. Kazron civarı. Ç'ugan Teni, Mahor, Milatun'dan Zehre-i Behbehan ırmağına kadardır.

5. Şeşbloki/Şeşbeyli (Altıbölüklü): Çeşitli tayfa ve tirelerden oluştukları için yaylak ve kışlakları da çeşitlidir. Meselâ. Dokuzlu birkaç tireden oluşmaktadır. Kışlakları, Buşkan-deşti yaylakları. Balıklı Saryatan'dır.

a. Şorbahorlu tayfası: Kışlakları, Deşt-i Peleng, Dergah-ı Davletâbâd. yaylakları, Balıklı, Kihekberi'dir.

b. Kuhi tayfası: Kışlakları, Feraşbend'in güneyi, yaylakları, Cehardenge, Espas, Dehhir ve Hasanâbâd civandır. Önemli tireleri, Dokkuzlu (Ağaçeri, Abadçı, îragi, Mürşüdlü, Cihangirii, Davudlu, Safralı, Taşdemirli, Hace ve Beslü), Şorbahoriu. Gacarlu, Kurt, Çarmaylı, Şamlı, Keîleli, Elgayalı, Dostmehmedli. Kûhi (Dağlı), Heybetli, Karayarlı, Ahenger, Caferli, Bolulu. Arapçarpanlı, Arhalı, İslâmlı. Arapşamlı, Kacarlı vb.

6. Farsimedan Tayfası: Yaylaları, Padına (Padna), Siver, Ab-ı Melh, Heyne, Mandegan, Marber ırmağının çevresi ve Dina dağının etekleridir. Kışlakları, Kazron çevresi, Rebatek, Danin-i ulya, Sufla, Hüseyinâbâd-ı Sermeşhed'dir.

7. Kaşkay İlinin Küçük Tayfaları: Bu tayfalar çeşitli siyasî ve sosyal zorluklar sebebiyle dağılmışlarsa da günümüzde çoğu varlıklarını hâlâ devam ettirmektedirler. Bu tayfalar içerisinde kendini muhafaza edenler şunlardır:

Karaçyalı: Bu tayfanın yaylakları, Dina kalesi etekleri; kışlakları ise Kazron bölgesindedir. En önemli tireleri: Tusi, C'ahardenge, Alahmedî, Germesiri Cili (Cila) ve Guruş'dur.

Safahanî: Yaylakları, Cahardenge bölgesi yani Hume-i Abâd ve Seddi'dir. Kışlakları ise, Feraşbend'dedir. Önemli tireleri: Elikerdî, Muhammed zamanlı, Zeylani. Elizarlı. Kellehorlu. Hoşadlı, Kırmızı. Hançerlî, Kermelî'dir..

Caferbegli: Kaşkay tayfalarından biridir. Bir kaç büyük ve küçük tireleri mevcuttur. Yaylakları, Şah Rıza ve Muntag-ı Cesir Esferin ve Semirom bölgeleridir. Kışlakları ise, Bölükefzer'dir.

Namedî: Yaylakları Semirom, Ulya ve Şeşnahiye bölgeleridir. Kışlakları ise, Firazâbâd'ın çevresi ve Feraşbend bölgeleridir. Önemli tireleri; Karadelî, Iragî, Tevayif ve Dailer'dir.

Igdir: Yaylakları, Cahardenge ve özellikle Deşt-i Bekan'dır Kışlakları, Loristan bölgesindedir. Önemli tireleri: Şekerli, Emirlî, Araplı, Fevlî, Iragî, Cövzelı, Emli, Karahanlı. Karakoyunlu, Mirzahanlı'dır.

Rahimî: Yaylakları, Semirom ve Hena'dır. Kışlakları. Heval-ı Deştistan ve Feraşbend'dedir. Önemli tireleri; Hacılı, Bünvadlı, Rızahanlı ve Merdan'dır.

Kaşkay İli'nde yer alan tirelerin Fars bölgesine nereden geldikleri konusunda, M. Keyani'nin eserinde şu bilgiler verilmektedir:

Musullu: Bu tire Musul ve Kerkük'ten bu bölgeye gelmiştir.

Gellezen: Bu bölgeye Kuzey Irak'dan gelmiştir.

İğdır, Dokkuzlu tireleri İrak Türkmenlerindendir. Önce Türkmen Sahra'ya (İran Türkmenistanı) yerleşmişler, oradan da Fars bölgesine gelmişlerdir.

Ebiverdî: Bu tire Afşar Türklerinin tayfalarından olup Horasan'dan göçüp gelmişlerdir.

Arapçarpanlı: Erdebil Türklerinden olup, Selçuklular döneminde İran'a yerleşmişlerdir. Bir kısmı Nadir Şah döneminde Horasan, Fars ve Irak (Acem Irak'ı) bölgelerine göçürülmüşlerdir.

Dediki (Dedekay): Akkoyunlu sülalesindendir.

Ağaçerî: Azerbaycan Türklerinden olup, Kızılbaş grubundandır. Türkiye'nin kuzeyinde olan Bayındır bölgesinden gelmişlerdir.

Kocabeyli: Kızılbaş grubundandırlar. Safevi döneminde bu bölgeye yerleşmişlerdir.

Şamlu, Arhalı (Arıhlı), Kırhlı tiresi Afşar Türklerinden olup Halep ve Şam bölgesinden bu bölgeye geçmişlerdir. Oğuz Türklerinden olan bu tireler, Safevi döneminde bu bölgeye yerleşmişlerdir.

İmanlu: Horasan Afşarlarından olup Derregez bölgesinden gelmişlerdir. Karaçorlu, Çemişgezek ve Mahabbat bölgelerinden buraya. Şah Abbas döneminde göçmüşlerdir.[68]

[68] Muhittin ÇELİK, Age. s.34-39

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN

BU ŞİİRLER BİR KÜÇÜK HEDİYEDİR,

BÜYÜK ÜSTADIM

DR. MUHYİDDİN ÇELİK İÇÜN

07 MURDAD 1384 / 28/07/2005

FİRUZABÂD,

MANSUR-ŞAH MUHAMMEDÎ

İMZA

(1)

2.1. GÖRÜŞ DİNA'DAN

Ḳısmet oldı Dina geldim döşinge
El étirddim torpaġınga daşınga
Nazar saldım ḳametinge başınga

Ḳucaḳ aç ta girem gene ḳoynunga
Ana kimin bir el salam boynunga (5)

Hicran meni görüşünge ucaldub
Göyn ḳuşuna pervaz vérib ucaldub
Ġamlı duyġu daha meni ḳocaldub

Geldim Dina görem senden ne göçmiş
Yoldaşlardan kim ḳalubdur kim göçmiş (10)

Sening mehring Dina menim göynümde
'Aşḳıng uşaḳ kimin dayim ḳoynumda
Muhabbeting zenciresi boynumda

Muhabbeting çekib meni getirdi
Bu hicranı aramuzdan götürdi (15)

Édmiş oġlung indi gelib ḳabaḳa
Bulunmuşdır ışıḳ salub ocaḳa
Göynü ister onu alang ḳucaḳa

Müddetidi Yusuf tekin idmişdi
Ayrılmışdı Yaḳub'undan gédmişdi (20)

Ġariblıḳing şom tılsımı ḳırıldı
Gene şirin ḫatıralar dirildi
Bir perde tek göz demine serildi

Ḫatıralar bir bir gelir gözüme
Güller tekin gülümsenir özüme (25)

Gelmişem ki sene déyem râzumı
Bir ot tekin can yanduran suzumı
Men séylinen reng édirem özümi

Héç-kim bilmez batınımdan bir ḫaber
Nice menden bu ruzgar ot çeker (30

Yél oynayub Dina dağlar tufandı
Her günümüz géçen günden yamandı
Ruzgar (cowrundan) bağrum büryandı

Gelmişem ki ķarlarıngnan ağlayam
Ruzgarıng cigerini dağlayam (35)

Duman gelib Dina başıng bürrimiş
Ķucalarıng hamu yérde çürrimiş
Cevanlarıng ķocalmuşdır ķarrımış

Otuz ildir yolum senden tarıdı
Sensiz mene bu géng dunya darıdı (40)

Çoḫ yaşıng var Dina démem ķocayıng
Owc üstünde bulutlardan ucayıng
Söyle görem bu dunyaynan niceying

Yalan dunya bizi atub hevese
‘Ömrümüz ķuşunu salub ķafese (45)

Dina söyle dudmanlar nic-oldı
Rezm u leşker yel cevanlar nic-oldı
Tiġ u senan-dağ meydanlar nic-oldı

Ne tarlanlar tolanmamuş başınga
Ne ķanlar ki aḫmamuşdır daşınga (50)

Sen ki Dina çoḫ devranlar görmişing
“Giy u guderz” pehlevanlar görmişing
“Zal u Rüstem” ķahramanlar görmişing

Söyle mene “Kéyḫusrev” nolubdur
Bijen neden damanıngda olubdur (55)

Dina sening dürr ü güher ḫarmanı
Ķaşķayılar buyrahmedler vatanı
Ķoç igitler ner-aslanlar meskeni

Tows u nowzer yel geştasb nic-oldı
Lor kişisi Kaylohrasb nic-oldı (60)

Bir danuşsen Dina bizim éllerden
Başdan göçen yaman ay u illerden
Bir de söylesen ḫuruşan sellerden

Hicran çeken bülbüllerden bir danuş
Per per olan ter-gullardan bir danuş

Bayram gelib gül ü reyhan coşanda
'Andelibler şur-u ‘ışḳḳa düşende
Tiho, keylig sese bir bire ḳoşanda

Behişt olır Dina sening yellering
Ne göyçekdir ḫoş reng-i taze, güllering

Seher çaḳlar serin serin yéling var
Bulutlardan ipek tekin téling var
Dile gelsing Dina yaḫşı diling var

Dokkuz ayı iling sene yaz olur
Béle gelin tabi‘atde az olur

Çeşmelering gözlerinden aḫıllar
Keyliglering daşlar üste oḫıllar
Ferahları saf baġlayub baḫıllar

Birden ḳalġub gelib sudan içiller
Bir de ḳuma yatub sonda uçiller

Bizim élde seḫavetler var ıdı
Çoh ġayretler şeca’atler var ıdı
Yaḫşı meram ḫoş haletler var ıdı

Dina gel ta sene bir bir haleti
Beyan édem géçen günden ‘adeti

Ḳış gécesi yıḳılırdın şadman
Oturıb déyerdi nevruz dastan
Gelerdi meclise safalı şérvan

Bele dandan heft bend neyi çekerdi
Üreklerde ġam u şadlıḳ ekerdi

Yél bulutu, soldan saḳa bükende
Bulut göyden bulur yére tökende
Duman gelib daġ döşüne çökende

Çobanlarıng sesi orda gelerdi
Néççeden bir körpe ḳuzu melerdi

Ḳarı ana géce metel déyende
Gihre tilki bir gözünü yéyende
Ademi-zad déyu derisin géyende

Biz yuḫudan ukalardıg gözleri
Ta anglayak ḳarı déyen sözleri (100)

Ḳavs gédende som leşkeri ḳaçanda
Büyük çelle gelib başdan göçende
Ḳış yurdundan yaz yurduna köçende

Duvarları hay u huynan ḳaççarıdık
Çelle beder édib otdan geççeridik (105)

Yaz güniydi âna gilim doḫırdı
Atam me'zun sözlerini oḫırdı
Yaġuşudu ildirimler şaḫırdı

Ḳarı felek ta medarını uzaddı
Ḳavs véribaṅ néççe renge bezeddi (110)

Çiçek bacı gülli göyçeg ḳızıdı
Üç yaşında béle uşaḳ azıdı
Beş ḳardaşa bir tek bacı gözidi

Baḫmalıydı yol gedmesi, yurḳası
Oynayardı yaḫşı ḳızıl, sırkası (115

Her kim içün çaḫardırdı öz sesi
Şuġluḳunan güldürirdi her kesi
Gah oluban baġlayardı nefesi

Diriliban gene divan éylerdi
Aḫıretden yaḫşı yaman söylerdi (120)

Ġam bilmezdik biz de yaḫşı yaşırdıg
Baba kerem ḳıssına oynaşırdıg
Gahı sél kim dalḳa salub daşırdıg

Uşaḳıdıg yaḫşı yaman bilmezdik
Nadanıdıg 'ahd u peyman bilmezdik (125)

Gün gédende daġ peştuna batanda
Ḳaranḳulluḳ Dina gölge atanda
Ac ḳurt gelib ḳaş ḳıyına yatanda

Bizi gözlerdin ta ḳurt ḳaşa vurmaya
Ḳuzuları tikkeleyib urmaya (130)

Uşaḳudum çoban ḳoyun sayardı
Ḳuzuları dutub çıḳ a ḳoyardı
Çoban nene gahdan yayuḫ yayardı

Men de ḳaçub kerebukul dutardım
Oynamaḳda, téz téz yéyib utardım (135)

“Haydar “kenden gelib ekin ekende
Ökküzünen yér üzünü sökende
Bize ḳonaḳ olub ḳılan çekende

Men de birden düz görende meydanı
Pek vuruban güldirirdim ḳeylanı (140)

Çoḫ yaḫşıydı tahaflarıng gelmegi
Obalara menzil édip ḳalmagı
Uşaḳlarıng hay ḳışḳarıḳ salmagı

Ḳoyunlarıng kölkesini talardıg
Tahaflara vérib acil alardıg (145)

Ḳaradaġdan oba göçüb gelende
Bor lök yolda ögün ayıb salanda
“Ayaz” giling iti yurdda ḳalanda

“Şirin daza” çapdurırdı atını
Şir şir déyib çaḳırırdı itini (150)

Ḳuş sesini taḳlid édib oḫurdık
Daş tellesin toḫ toḫusun toḫurdık
Tika ninen çiyan gövde soḫurdık

Yan yan, baş baş, ḳoyub telle atardıḳ
Oḳundurub, ḳuşlardan biz dutardıḳ (155)

Göz gezdirib daġda şikâr görende
Heyçi gédib gel çeşmeye sürende
Owçu ḳulu ak yazanı vuranda

Bizde ḳaçub o şikârı sökerdig
Cigerini ot üstüne tökerdig (160)

At culuna hatem gumpul dürerdi
Tur dayçaya atub minib sürerdi
Şıḳ şıḳḳıyı şehrigine, vurardı

Onda gédib yoldaşların tapardı
Onlarınan, ḳuşa ḳoyub çapardı (165)

Ürkek atlar madyanlar varıdı
Horasan şerrk, küheylanlar varıdı
Ceyran basan ḫub u zenanlar varıdı

Raḫş u şehper o nesmanlar nolubdur
Şebrenk. Şebriz. heleyvanlar nolubdur (170)

Gellah gelib çay cenkle dolanda
Mestlükleri darġa cerre salanda
Kef aġzundan töküb tablın çalanda

Bir görmeli sahneyidi savaşmaḳ
Birbirinin talaş édib dolaşmaḳ (175)

Oba göçüb" lekk-i tekk" e vuranda
Göç üstünde uşaḳ körpe soranda
Yol ḳıyında pirleklek görende

Paltalardan biz tilişe üzerdig
Pirleklek aḳacuna düzerdig (180)

O öyle ki bütün yaġuş yaġmadı
Ḳoyun geçi sorulmadı doġmadı
Keyvanılar eslen davvar sağmadı

Yadungna dir köse gelin çaḫarddıg
Saḳḳalını un töküben aḳarddıg (185)

Ḳarre olub él ḳahatlıḳ gelende
'Aceb ḳarrı, şam acundan ölende
Atam kenden birazca un alanda

Biz aḳ yére Dina ayran déyerdig
Buğda az var ıdı ellim yéyerdig (190)

Aḳ bulutlar Dina! Penbe yaġanda
Melhe şişek géce ḳaşda doġanda
Ana durub zek sudunı saġanda

Bişirende men aġuzun yéyerdim
Ondan sora “daġlar noldı” déyerdim

Ne yaḫşıydı köçhay köçde ḳarışmag
Birbiriynen hallaşuban görüşmeg
Cahal oġlan adaḫlıynan erişmeg

Öz tutardı, ḳız baḫmazdı oġlana
Söz çıġmaya baḫtı birden bağlana

Yurdçı atlı él diminde çapardı
Ḳayḳac édib raḳib burkın ḳapardı
Telaş édib bir taze yurd tapardı

Oba gelib yengi yurda ḳonardı
Bulutlıgdan miḫ u toḫmaḳ yonardı

Bir gün oba köçüb geldi oturaġa
Şiraz aşikar olub çıḫdı ḳabaġa
Yaḫın oldıg aḳam şah-ı çeraġa

Ana durub öz imama döndürdi
Yağlu pilte dutub dua gönderdi

Görmeliydi éling daġdan aşmaḳı
Çaḫnaşmaḳı sél kim başdan daşmaḳı
Safalıydı gelinlering yaşmaḳı

Ḳız gelinler at beze déyib minerdi
Ḳayḳac édib çabık minib énerdi

Düz-i kürdde, géce uġru gelende
Bor ḳoyunu, ḳaşdan çıkıb külende
Çoban nevruz ḫaber olub bilende

Hu édiban uġruları ḳomuşdı
Uġru kaçub göz deminden somuşdı

Peşin peşin ḳoyun düzden gelerdi
Körpe ḳuzu emişirdi melerdi
Yaz çaḳunda payizeler gelerdi

Rugah olub ḳuzı ayrı yayılur
Anasından ayrı gédib sayılur

Dinglerdi zeng şaha zing boynunda
İnglerdi geççi ḳaşıng ḳoynunda
İt ḳurdunan cer éderdi goynunda

Çoban urum şam vérirdi, duvara
Seslenirdi ḳurd gelmeye huvara (230)

Süri gelib, dangahundan géçerdi
“Haydar ‘emmi” sütlüleri séçerdi
“Ḳara leceb” günde dandan ḳaçardı

Emcekleri yaḫın ıdı dağula
Pirḫ atardıg bu kek belkim sağula (235)

Bayram ıdı aḫşam gédding görüşdig
Küsmiş idig gam oğlıynan barışdıg
Ḳoca ḳarrı ahvalini soruşdıg

Ḫub degildi bayram çaḳı ḳahr édmeḳ
Şehdimizi ağuz içinde zehr édmeḳ (240)

Safa vardır yaz çaḳunda güllerde
Mahmar çoban sürü yayar çöllerde
Üngli ḳoyun küp yuyunur göllerde

Yaḫşı işdir ḳoyun ḳırḫmak yaz demi
Ḫatırada hemişe var güz demi (245)

Yaz çaḳunda küp küp giderdig dağa
Donbalaḳ bulduga çöl yıḳmağa
Gahı birden el éderdik orağa

“Bunusurh” u “kebab otu” biçerdig
Ḳar getirib berf-i şire içerdig (250)

Yaḫşı “bulher” “ḳasnı” “gendek” varıdı
Kamah kettu ışḳın mindik varıdı
“Şekerekde” naḳl u ḳandık varıdı

“Gunaş” “luppu” “suḳanaḳlar” yâd olsun
Gelen géden ḫub ḳonaḳlar yâd olsun (255)

Towsan günü meyl-i derviş düzünde
Toy olurdı çay çeşmening gözünde
Reng çalanda duvaḫ gelin özünde

Cahal oğlan ķeyķac édib çapardı
Baydaḫlarıng almasını ķapardı (260)

Cahal ķızlar rengin libas géyerdi
İkki başlu toy dögüsün döyerdi
Saf bağlayub hayine heli déyerdi

Desselere bağlallardı yaķluķı
Kil vuruban söllerdi sağluķı (265)

Ne yaḫşıdır yer toyung saz u sadası
Aġur héli cenknamesi nevası
Birbirinen görüşmaķı safası

Héliçiler méydan tapub düzülür
Güzel kiligtekin asa süzüler (270)

Ya şul maḫmel géyib Dina dağlarıng
Bağçalarıng kappularıng bağlarıng
Ne yaḫşıdır burda towsan çaķlarıng

Gelib göreg ḫub safalı dağungı
Behişt tekin gülzarıngı bağungı (275)

Damanıngda medreseler ķurardıg
Dam yérine biz aķ çadır vurardıg
Tenefinge ķaşeng gumpul dürerdig

O aķ çadır, medreseler yad olsun
Mu'cizeger mu'allimler şad olsun (280)

Ķarçıçegi yarpağların açanda
Aġur éller damanıngdan köçende
Oba gédib servi çaydan geçende

Göynüm ister gene uşaķ olaydım
Bu geçmegde seslere salaydım (285)

Bir olaydı "marbur" seneden géçeydim
Néce nefes serin suyun içeydim
Çowul çiçek yarpuzlarıng biçeydim

Bir gezeydim göy çimlering kemini
Unudaydım, bu dunyanıng ġamını (290

Inaġıydı Dina! Sening éllering
Göyçegiydi çiçek güllü çullarıng
Çoḫ yaḫşıydı latif serin yéllering

Daha ḳoyun çölleringde béslenmez
Çobanlarıng düdükleri seslenmez (295)

Dina'sı saḫt behiştingdir yaz çaḳı
Ḳaynar coşar her tarafdan bulaḳı
Görmelidir çiçegining yarpaḳı

Çeşme, çimen sünbülleri yaḫşıdır
Baġ u bostan bülbülleri yaḫşıdır (300)

Şad efsiler "ḳayaḫları" gulları
Teravnıya şor "kengerleri" "zolları"
'Itr éyleyir miḫek ḳaranfulları

Bir kim baḫsa "mellaḳbad" yurduna
Ḳarḳış éder orda ecel kurduna (305)

Bir gün biz de ḳonaḳ oldug "keyhana"
Séyr éyledig dağda gül ü reyhana
Hünermendler varı geldi meydana

Hul oġlaḳun etin kebab éyledig
Derdimizi Dina sene söyledig (310)

"Hulakuḫan" setarını dindirdi
Burmaġunu perdelere mindirdi
Üreglering perdesini sindirdi

"Mahmud ḫanıng" güzel merdane sesi
Teng éyledi üreglere ḳafesi (315)

Ruzgarıng çerḫi daim gezeyür
Şuḫ gelintek dunya özün bezeyur
Harislering üregini üzeyur

Haris bilmez çerḫ dolanur 'ömr geçer
Ecel gelib onu gelinden seçer (320)

Bu dunyaya güven bağlama yalandır
Alladançı ala ḫallı ilandır
Her ne séveng aḫır seni çalandır

Baḫung kimler gelib yére yatmadı
Ne sultanlar tacun héçe satmadı (325)

Dunya şom gelin dir hemser yuwudmaz
Gunahı arturur derdi suwudmaz
Yara salur üreglere uwudmaz

‘Aḳl gereg güvenmeye dunyaya
San‘an kimin göyn vérmeye tersaya (330)

Kimlerden kimlere ḳalub bu cahan
Noldı ḳarun genci hani Süleyman
Bir dörd gün birine dolanur devran

Ezelden ḳassabdur ecel devrana
Dolanur bu ḳassab daim insana (335)

Daha sönüb insanlıḳıng çerāġı
Ḳardaş olmaz ḳardaşınıng dayaġı
Ḳonşu almaz ḳonşusunung suraġı

Bilmem kimler ḫalkı béle ḳandurub
Mahabbeting na-halunu yandurub (340)

Merdlig mensuġ olub namerd çoḫ olub
Sadaḳat tükenmiş ġayret yoḫ olub
Çoḫ kimseler öz ‘ömründen toḫ olub

Allah kessin, namertliḳing çöregi
Ḳan olmuşdır merd oġullar üregi (345)

Barışmaḳlar çekilibdir savaşa
Daha baḫmayır Dina! Yoldaş yoldaşa
İnsanlıḳ yoḫ dönüb ayrı ḳumaşa

Bir dönümli kimse yoḫdur döne bir
Bil ki menim derdim otu söne bir (350)

Bir kimseye pés yérde gün batmasun
Héç igiding baḫtı köle yatmasun
‘Akl gereg ‘ömrün héçe satmasun

Sultan olsa taḫtı çıḫar elinden
Élḫan olsa ayrı düşer élinden (355)

Gelib gerdiş éder çarḫ-ı ruzgar
Biz gédereg Dina ḳaldang paydar
Bizden ḳalur ḫub u péslig yadgar

Beyan édsen gelenlere dastan
Gédenlering reftarundan bir nişan (360)

Dina! Bizde gün tek birden batarag
Şirin ‘ömrü aḫır héçe satarag
Cam-ı murgdan mey nuş olub yatarag

Uşaḳlara vérsin dunya pendini
Ata kimin zendeganlıḳ fendini (365)

Daha ‘ömring peymanesi dolubdur
Cevanlıḳıng ter-gülzarı solubdur
Men bilmenem yar u yoldaş nolubdur

Héç kimsening ḫoş devranı dönmesin
Şad ‘ömrüning çeraġları sönmesin (370)

Héç bilmenem Dina néçün göz aġlar
Üreg aġlar ḳalem aġlar söz aġlar
Setar aġlar sentur aġlar saz aġlar

Uzaḫ hicran haçan vasla yétişir
Üreklering yaraları bitişir (375)

Dina! Noldı yaḫşılarıng göyçeging
Bilmem neden aḳarubdur birçeging
Gülüng gülmir açulmayub çiçeging

Bir dem gül ta özüng güle üzüme
Ḳocaluḳda bir can gele dizime (380)

Aġlasunlar göy düşlering bulaġı
Döy gülsünler ġonçalarıng dudaġı
Safalansun élimizing yaylaġı

Onda ḳonag göy çemenli yurdlara
Baġlayak biz tenefleri murdlara (385)

Dina! Hergiz gül cemaling solmasun
Şad göylüngi ġam ġubarı almasun
Bulaġlarıng gözü daşdan dolmasun

Çoḫ kimseler gelib burdan geçdiler
Bulaġlarıng şirin suyun içdiler (390)

Dina! Ḳışıng yaza dönüb dayansun
Yuḫudakı yatanlarıng uyansun
Güller çıḫıb çöller renge boyansun

Étişiydi baġçalarıng alması
Armutları errigleri héyvası (395)

Dina! Daim ġonçelering gülsünler
Bülbüllering ses birbire salsunlar
Tanuşlarıng gelib seni bulsunlar

Balang "Mansur" gelib burda avlana
Bülbül kimin çemeningde tolana (400)

(2)

2.2. GÖRÜŞ DİNA'DAN

Géce gündüz Dina hicr u feraḳdan
Görüşinge hasretliydim ıraḳdan
Héç kesilmez ana mehri uşaḳdan

Körpe uşaḳ séver daim anayı
Ana kimin yaḫşı gözel Dina'yı (5)

Dina şevḳden uzaḫ yolu göçmişem
Bir ḳuş olub dağdan daġa uçmuşam
Seni görüb ġonçe tekin açmışam

Yengi başdan gelib sene yétişdim
Gözel mekan ḫub vatana yétişdim (10)

Şükr éderem dina gördim özingi
Gene yaḫşı gözel güllü yazungı
Bülbülüngi ḫoş nevangı sazungı

Bezenmişing gül çiçekden çemenden
Benefşeden naz béslenmiş semenden (15)

“Keyhan” dédi bir hemayiş yoldadır
Bu mahfilde Dina adı dildedir
Yoldaş sende gel ta firsat eldedir

Men de dédim hem fal olur temaşa
Çoḫ yaḫşıdır yoldaş yéte yoldaşa (20)

Damanınga Dina mesken vurmuşak
Sening içün bir hümayiş ḳurmuşak
Gülleringden, birce. birce durmuşak

Şaḳayıḳlar sürme çekmiş gözüne
Ġonçelering gülir adam üzüne (25)

Yamaçlarıng döşenmişdir çiçekden
Aḳaclarıng köynek géymiş piçekden
Gözlerime göyçektereng göyçekden

Safalanmuş Dina güllü camalung
Étirmişdir nihayete kemalung (30)

Ayruḫsudur Dina yaḫşı güllering
Görmelidir çiçek güllü çöllering
Ḳardan ḳopan serin serin séllering

Her ne déyem sen yérleşmeng sözüme
Senden yiter daha gelmez gözüme (35)

Dina! “Kuh gül” bürrünmüşdir çiçege
San gelindir gül taḫubdur birçege
Her kim varsa “si saht” yolu deştege

Onda bilir ne yaradmuş yaradan
Taze anglar aġ u göyi ḳaradan (40)

Gene geldim dürdaneyi görem men
Güllü mekan ḫub benayı görem men
Gözel “şehid” pandayı görem men

Bu yaylaḳıng hevası ḫoş suyı ḫoş
Çemeni ḫoş gülzarı ḫoş buyı ḫoş (45)

Görmelidir göreng “ḳara bulaḳı”
O ’öllüyise bir faning oturaḳı
Yaḫşı yérler farsımdan yeylaḳı

“Kelbililer” Dina dağlar ḳurdıydı
“Havz-ı dalıng” cevad ḫanlar yurdıydı (50)

“Ḳaş-ı mestanıng” ucalarıng başıdır
Ḳubbelering san bir üzük ḳaşıdır
Dina dağıng dür-ü güher daşıdır

Bizim içün çoḫ ḳıymetli dürüngsen
Torpaġlarıng ḳızıldandır, zerengsen (55)

“Çeşme meyşing” ḳardan ḳopır serindir
Hevası ḫoş suyı baldan şirindir
Senden ḳopan çaylar Dina derindir

Marbur, Ḫırsan, Beşar tekin çayıng var
İnsanlara suḳatıng var payıng var (60)

“Lay-ı surḫdan” “Sıçanlunga” varmuşam
“Derviş eken” yaylaḳungı görmüşem
Men de Dina çoḫ devranlar sormuşam

“Ḳara gölüng” “reme çering” yaḫşıdır
Çowul çiçek ter bolhering yaḫşıdır (65)

“Aḳ gül” açub nesterening ter gülüng
Görmelidir lalelering sümbülüng
Hertarafdan oḫır Dina bülbülüng

Gözel keylig daş üstünde ḳazlar
Göyn şad olub ġam üregden pozular (70)

Gül issinden bayramung ḫoş yazıng ḫoş
Bülbülüng ħoş avazıng ḫoş sazıng ḫoş
Uçu ḳuşlar tarlanıng ḫoş bazıng ḫoş

Bir ne déyem az démişem men senden
Sening tekin göyçek güllü vatandan (75)

Açulmuşdur bayram gülü yaz gülü
Çemenlering “ḳoç gülüsü” sünbülü
Bir tarafdan şavḳa salır bülbülü

Güzel yérdir Dina! “sultan çemeni”
Bir kim diler göre béle gülşeni (80)

Towsan günü ḳaryataḳı yaz olar
Ḳar, érriyer gül çiçekden yér dolar
Kölge kerez yaşul çalar guy çalar

Ruh şad olar ḳarçoylı isinden
Ḳulaġ duymaz pesin kilig sesinden (85)

Yélli yurdda Dina daim yél geler
Ḳış günleri tufan geler sél geler
Yaz çaḳunda san behiştdir gölgeler

Göngül ister göre serin hevasun
Séyr éyleye birdem süre safasun (90)

Burda ḫubdur çoban sürü yaymagı
Ter bulherden ḳoyun yéyib doymagı
Pesin çaḳı daradmagı saymagı

Safalıdır göreng bijen gedigi
Ḳoyun yaya çoban çala düdügi (95)

Baḫmalıydı éling ḳonub göçmegi
Düşenlering birden çıḫıb ḳaçmagı
Ḳarkılıgı yérden ḳalḫub uçmagı

Çıḫmaz Dina owçularıng yadından
Bişirinde doymag olmaz dadından (100)

Bir olaydı él yaylaḳa töküle
Şikar içün ordu daġa çekile
Bir olaydı zaman çarḫı büküle

Daşlı dere ferahları ḫallana
Deste deste at terkinden sallana (105)

Yadıngnadır Dina keylig şıkalı
Şıkar-gahlar ḫub owçılar revalı
Ḳonaḫluḳlar ḳorulardı safalı

Ġaz bostanıng ḫoş çemeni ḫuşudu
Bu bostanda daim ‘ayş u nuşudu (110)

Ne yaḫşidir göreng güllü “kakanı”
Gözel yaylaḳ keşküllüler mekanı
“Çal-ı kelaġ” “kiliveri” “maşdanı”

Bir ne baḫang daġ deresi güllidir
Gelin kimin iys u buyu héllidir (115)

Dina!"Murgah" buyılaḳıng güzidir
Behişt déseng henüz onung azıdır
Yazı yazdır déme yazlar yazıdır

Doymag olmaz hevasından, suyundan
Bulbulundan, gulzarından, buyundan (120)

Bir kim görse "Güllüdere" gölünü
Tahsin éder yurdlaḳunu, çölünü
Göngül sever gezeng saḳ u solunu

Medhuş éder bir göreni gül issi
Bir tarafdan nesim issi, yél issi (125)

Gédmelidir gédeng "çeşme çınara"
Ḫub mekana yaḫşı ballı gülzara
Göyn şad olur gédseng béle diyara

Çebḳinlining taze çepḳin giyahı
Görmelidir göy caşırı kamahı (130)

Dina! "O nehr" bir behiştdir yaz çaḳı
Towsan günü çoḫ serindir bulaḳı
Safalıdır "ḳonalḳası" yurtlaḳı

Zelal suyı abşar. abşar revandır
Süzülüban san bir şahmar ilandır (135)

Yél esende oynar gülüng yarpaġı
Seyri canum séver vatan torpaġı
Ḳocalmuşam coşmir tab'ım bulaġı

Ḫub oḫşayam déyem Dina! Daġungdan
Bayramungdan gülzarıngdan baġungdan (140)

Bir olaydı men yaşamam yaşıngça
Gözel Dina daġlarıngça daşıngça
Simurġ olub bir ucalam başıngça

'Ömrüm yazı başlanmamuş baş olır
Kiprig vurang bir gül açub téz solır (145)

Yalan dunya insanlara yurd oldıng
Merd olmadıng namerdlige merd oldıng
Sürü yaymang ḳuzulara ḳurd oldıng

Bir ḳassabang acgöz olmaz gözing toḫ
Çoḫ kimsening adı ḳalub özü yoḫ

Ne kimler ki, gelib burdan géçmemiş
Ḫoş geçerdib serin suyun içmemiş
Ne Ḫüsrev'ler bura ḳonub göçmemiş

Söyle Dina "Berd-i Şahing" daşundan
Başdan géçen ruzgardan yaşundan

Gözel Dina gözellering gözüyeng
Divanlarda şa'irlering sözüyeng
Bizim içün zendeganlıḳ razıyıng

Bizde senden örgenmişik ḫam yémek
Çetin günler ġussa yémek ġam yémek

Dina sening düşmenlering ḫevar olsun
Dev tapmasun idgin olub tar olsun
Her ḫazanda Allah sene yar olsun

Ta başarang sen hemişe guy ḳalang
Dağlar içre hamu dağdan suy ḳalang

Zulm édenler béli Dina kırılsın
Gerancanlar ḳolu daldan burulsın
Yaḫşi birlig ḫub ihsaslar dirilin

Ḳoyta zulmung yurd yuvası dağula
Ḳurt geliban ḳoyununan sağula

Yaḫşılıgıng afet çoḫdur dalında
Daim gezer onung saḳ u solunda
Gözelliging şeytan vardır yolunda

Pés afetler bu şeytanlar yuġ olsun
Şad u şenlig mihribanlıg çoḫ olsun

Haris 'ömrü bu dunyada çoḫ olmaz
Ming il olsa aḫır gözü toḫ olmaz
Yaḫşı péslig ḳalur Dina yoḫ olmaz

Yaḫşı olur yaḫşı ‘ömring kutası
Bir ne azter yiter dunya cefası

Dil aç Dina ne göçmişdir başıngdan
Henüz neden ḳan tökülir daşungdan
Baş çaḫardmag géçmişingden yaşungdan

Söyle görem ne göçmişdir vatandan
Candan géçen serdar aryu berzenden

Ḳaşḳayılar torpaġınga can vérmiş
Buyr-Ahmed’ler damanıngda ḳan vérmiş
Bugun niçe düşmen bizden yan vérmiş

Etegingde merd oġullar yaranmuş
Sowlet kimin ḳahramanlar türenmiş

Kimler idi ecnebiynen der düşdi
Çetin günler vatan içün dögüşdi
Cihad édib din yolunda savaşdı

İndi Dina yéyen için çoḫ olub
Merd kişiler ölüb itib yoḫ olub

Çoḫ kimseler bu dunyaya geldiler
Devran sürüb aḫır bir gün öldiler
Ḫan, paşalar, hamu, torpaġ oldılar

Héç kiminen dunya başa vurmadı
Bir kimsening nikahunda turmadı

Göyn içinde Dina sevdik biz seni
Sening tekin yaḫşı gözel vatanı
Kimse görmez béle güllü çemeni

Bir behişteng yér üzünde belliyeng
Dağlar içre göyn gözünde belliyeng

Yaḫşı yérdir göreng “Taḫt-ı Süleyman”
Séyr eyleyüb gezeng “suyur” “mundegan”
“Umleḫ” den “oḳur çayı” “cub sultan”

Serin serin çeşmelerden su içeng
Na‘nalıdan. na‘na biçeng gül biçeng

Şanlı Dina seneg dağlar yoldaşı
Sehendinen savalanıng éldaşı
Ezelden siz hamu bir bir ḳardaşı

Yér titrese hayil olung bir bire
Çetin günler himmet ḳılıng bir bire (215)

Bayram çaḳı buy balanga baḫanda
Serin sular düşleringden aḫanda
Şeyda bülbül gula ḳarmaġ taḫanda

Şadlıḳ yaşı gözlerimden süzüler
Ġam perdesi üregimden ḳazular (220)

Bir güzel kız gördim bulaġ başında
San ayıydı çıḫıb ondörd yaşında
Tufanıdı gözlerinde ḳaşında

İnce ḳızlar gelib bağı gezeller
Bağçalarıng ġonçesini düzeller (225)

Bu gözeling san laledir yanaġı
Bala batub ḳızıl ‘innab dudaġı
Ġonçelenmiş sinesining budağı

Ayine alub sünbül saçı bésleyir
Gulab sepib gahdan dabir isleyir (230)

Yaz günleri él yaylaḳa géçende
Gel durnalar düzüm, düzüm uçanda
Gül budaġı çiçeklerin açanda

Şeyda bülbül dillendirir sazını
Gülistana déyer ‘aşḳıng razını (235)

Uzaḫluḳdan Dina sene söz dédim
Sene daim gözel dédim göz dédim
Doḳḳuz ayı iling sene yaz dédim

Sözüm ḫalḳı camalinge acalddı
Hayf ki sening hicring meni ḳocalddı (240)

‘Tabi‘atden taḳlid édib iş gördim
Sözlerimde tabiata ruh vérdim
Bir perde tek güz demine men serdim

Bir baḫarang taḳlid asıldan yaḫşıdır
Hicr u firaḳ burada vasldan yahşıdır (245)

Sen Leylayıng Dina men bir mecnunam
Géce gündüz hicranıngdan dalḫunam
Men hüsnüngden her ne déyem ma'zunam

Dunya bilsin güzellering gözüyeng
Sözçilering yaḫşı ince sözüyeng (250)

Ta'lim vérdim insanlara ottuz il
San baġçada béle dirdim ġonçe gül
Baralına özüng bizden éd ḳabul

Daha bize bir üregi yanan yoḫ
Sözümüze bir inanan ḳanan yoḫ (255)

Ottuz ilim gelib başdan baş oldı
Dörd bir yanum yoldaşlardan boş oldı
Kamum aḫır nuş yérine niş oldı

Bu ülkede Dina ḳadri bilen yoḫ
Bizim gözing yaşın aḫır silen yoḫ (260)

Yaz devran var yaḫşı pési yaz durar
Pés 'ameller ḫub 'ameli pozdurar
Şeytan dér ki harisleri uzdurar

Göyn vérmeying bir dem şeytan gepine
Yapuşung siz o yaradan ipine (265)

Bizden sora göynüng baġı göy olsun
Dörd bir yanung çeşme çimen çay olsun
Etgingde Dina towsan tüy olsun

Ḳoy ta éller damanıngda ḫoş ola
Yaş gülününg gözü dolu yaş ola (270)

Dina! ḳoy ta bayram gele yaz gele
Başa çata hicran şamı bülbüle
Sen bir gül ta men de gülem gül güle

Her ne vardır bayramdadı yazdadı
Bülbül aġzı zemzemede sazdadı (275)

Hasretli göz yaḫşı gözler ırağı
Daim ister söz işide ḳulaġı
Bülbüllering oḫuyanda yaz çaḳı

Onda bil ki "Mansur" göynü hevesde
San bir ḳuşdır Dina ḳalub ḳafesde (280)

23 Tirmah 84
Mansur Şah Muhammedî

(3)

2.3. DAĠLAR ḲOCALDIM

Baḫıyram başıngıza daġlar yolum yoḫ
Ruzgar cevrundan hal ahvalum yoḫ
Yürri terlenidim per u balum yoḫ

Ḳocaldım, ḳocaldım daġlar ḳocaldım
Siz cevan ḳaldıngız men de kocaldım (5)

O günden ki, el özişem men daġdan
Kesib budandım él ü oymaġından
Hasretli gözünen baḫram ıraġdan

Ḳocaldım, ḳocaldım daġlar ḳocaldım
Siz cevan ḳaldıngız men de ḳocaldım (10)

Yaz olmuş bülbüller gelmiş çemene
Tabi'at dirilmiş cevandır gene
Göynüm ḳuşu pervaz édmez gülşene

Ḳocaldım, ḳocaldım daġlar ḳocaldım
Siz cevan ḳaldıngız men de kocaldım (15)

Ne yaḫşı yaşludur sizing başuyuz
Ġonçeler açulmuş köydir düşüyüz
Göze cevana yüz çoḫdur yaşuyuz

Ḳocaldım, ḳocaldım daġlar ḳocaldım
Siz cevan ḳaldıngız men de kocaldım (20)

Oḫur şeyda ḳuşlar keylig seslenir
Şebnem bu ‘ıtr éder güller islenir
Gelib damanıngızda éller beslenir

Ḳocaldım, ḳocaldım dağlar ḳocaldım
Siz cevan ḳaldıngız men de kocaldım (25)

Çiçekler sarkadır bulaġlar revan
Serindir hevayuz dil-keş dil-sitan
Mansurram şikeste ḳocalmuş tarlan

Ḳocaldım, ḳocaldım dağlar ḳocaldım
Siz cevan ḳaldıngız men de ḳocaldım (30)

(4)

2.4. HER KİMİNG BİR SÉYR Ü MEKAN VARIDIR

Ezel gün ki bu dunyayı sévdim men
Bilmedim ki derd u hicran var ıdı
Bir ḳuş kimin yére saldım men mesken
Ġafilıdım ḳafes zından var ıdı

Beheşti yaradmuş yekta biy-bedil (5)
Hevası dilnişin suyu selsebil
Cahan yaran daver yaḳın bil
Mahşer günü adl u divan var ıdı

Biri bülbül kimin séver gülünü
Biri mecnun tekin gezer çölünü (10)
Ḫoş ‘aşıḳ ki ‘aşḳıng séçer yolunu
Öz yoluna ‘aşḳ u iman var ıdı

Biri fenafillah çatar kemala
Biri her ne ḳaçar düşmez revala
Biri gümrah olub yéter zevala (15)
Her kiming bir seyr u mekan var ıdı

Baḫung bu dunyanıng geda şahuna
Her kim giriftardır ‘amel çahuna
Mansur ümidvardır haḳ dergahuna
Bu dergahdan ayrı hayân var ıdı (20)

(5)

2.5. DOST CEMALİ

Her kim baḫsa bir ḫub açuḫ gözünen
Onda bilir irfan yolu hayandır
‘Aşḳ ol ki sin çatmak olmaz sözünen
Yolu uzaḫ maḳsadı çoḫ girandır

‘Aşḳ şurunda görüng ḫılkat razunu (5)
Gül ‘ıtrından biling bülbül sözünü
Ḫoş cemalda göring yarıng özünü
Gün çalanda dost cemalı ‘ayandır

Baḫ güllere haḳ cemalı görünür
Ma‘şuḳ özü ‘aşḳ revalı görünür (10)
Her ne baḫang dost kemali görünür
Ḫoş naḳḳışlı ‘aceb yaḫşı cahandır

Şeyda ‘aşıḳ ḳıl haḳḳıng ta‘ati
Aşna göze aşikardır şevketi
Yaz u fayuz ḳış u towsan ayıtı (15)
Köy aḳacıng bir belki bir divandır

Cemalı bellidir belli gözünen
‘Aşıḳlar séveller ah u sözünen
Seher-gâh nalesi derdli sözünen
‘Arifler ceşnidir bezm-i revandır (20)

Mansur yarıng reyyis u buyu bellidir
Muhabbetde ḫulḳ u ḫuyu bellidir
Hamu yérde reng u ruyu bellidir
Güngül tanur beske o ḫoş nişandır

(6)

2.6. DURNA CAN

Göydeki seslenen nevalı durnam
Menden pey‘am apar aġur éllere
Menim ahvalumnan vefalı durnam
Söyle ülkemize güllü çöllere

Ḳaşḳayı élining gözel yaylaḳı (5)
Çemeni, çayları, serin bulaḳı
Canınan sevüller ‘aziz ḳonaḳı

Bir dem ḳonaḳ olsang bizim güllere
Yaz gelmiş bülbülüng şevku güldedir
‘Aşıḳlar hevası ḫat u ḫaldadır (10)
Ayaydun gécedir gözüm yoldadır
Can ḳurban él géden uzaḫ yollara

Dina’nıng çölleri ḳarlı dağları
Çiçekli çemenli güllü bağları
Ne ḫubdur séyr édeng bayram çaḳları (15)
Bir gezib dolanang saḳ u sollara

Bir éşid naz ḳuşum sen ney dilinden
Çalar ağur éli hicran elinden
Dé dinsin dindirsin farsıng élinden
İnce burmağlar şelal ḳollara (20)

Ḳurbanam durna can uzun boynunga
Baḳḳuşub oynaşan açuḫ ḳoynunga
Menim sözlerimi yazsın göynünge
Apar bölük bölük ḳonan éllere

Déy yaḫşı élimiz can ḳurban sene (25)
Şirin ülkemize gözel vatana
Mansur pervanetek ister bir gene
Tolana serhadde ḳızıl güllere

(7)

2.7. HASRETLİ ‘AŞḲ

Taḳḳatım yoḫ bu firaḳa hicrana
Lale kimin üreg dağlu ciger ḳan
Canum emanetdir yardan nişana
Göreydim üzünü teslim édem can

Göynüm bağı ġam yélinden ḫazandır (5)
Hicran ḳafesinde ḳalmak yamandır
Géce gündüz arzum vasl-ı canandır
Sabrım temam oldı Ya Rab pes hâçan

Bad-ı saba şeyda aşḳ dilinden
Söyle yara aman hicran elinden (10)
Bir gülüng dağı var ḫazan élinden
Men laletek dağlu oldum anadan

Göngül ḳuşu ḳonmuş heves dağuna
Göynü ister döne cennet bağuna
Baḫung göylümdeki hasret dağuna
O cahandan mene ḳalmuş bu nişan

Hasretli ‘aşḳım canan özüne
Mecnunam sergerdan ‘aşḳıng düzüne
Demişşem göyn vérem göngül sözüne
Ya vérem canumu ya tapam canana

‘Aşḳ méyinden mest olmuşam divana
San dolanur şem‘ otuna pervana
Mansuram gövenmem bir dem cahana
Bu dunya fanidir puçdur bu cihan

2.8. DUNYA FANİDİR

Saḳi getir camu doldur vér bade
Birdem dereng édme dunya fanidir
Ta göynüm bülbülü meyl-i nevada
Oḫuya bu bağda gülistanıdır

Saba bir gün ḫazan vurur bu bağı
Yandurur gülistanı lale yarpağı
Hasretinen aldak çemen surağı
Huşumuz bir yuḫu dastanıdır

Gel ey ra‘na boylu şuḫ u dil-nevaz
Ḳadem ḳıl gülbeye ta men çekem naz
Na-kabil-i tuhfe ki ola pay-i endaz
Yaḳin bil ‘aşıḳıng şirin canıdır

Mecnunam Leyla yar mest u divana
Cemaling şem‘ine göynüm pervana
Elingde gezdiren dolu peymana
Bu viran göylümüng ḳızıl ḳanıdır

Yéri bad-ı saba bésle sünbülü
Bésle lalezarı ġonçeter gülü
Şükr éd Mansur bugün tab‘ıng bülbülü
Edeb gülzarınıng ġazelḫanıdır

(9)

2.9. BEHİŞT ḲUŞU

Men behişt baġunung şeyda ḳuşuyam
Bu yér degil daim menim meskenim
Ezelden men ‘aşḳıng ḫırḳa puşuyam
Hara varam hara ola vatanım

Emanetdir ‘aşḳ insanlar yanunda
Daim coşar sakit olmaz canunda
Her ne vardır haḳ ‘aşıḳlar ḳanunda
Budur ders-ü meşḳim ezelden menim

Bir manzura men gelmişem vücuda
Bir maḳsuda baş ḳoyıram sücuda
Bir ümide müntezirem mev‘uda
Çoġ riyâzet çekesidir bu tenim

Men gelmişem hemi yéyem hem içem
Hemi ekem hem götürüb hem biçem
Bir nice gün menzil édib son göçem
Cevelan vére yengi yurda towsınım

‘Aşḳıng otu çıḫmaz Mansur! Bedenden
Şu‘le çeker men ölende bu tenden
Eger baver édiserengiz siz menden
Açung ḳabrim gevahımdur kefenim

(10)

2.10. HAÇAN OLUR

Arzum budur ayaḳ ola nazenin
Gül özlü saḳiler nazenan béle
Ne yaḫşıdır daim ola hem ḳarın
Ayaydun cevanlıg yazınan béle

Yaz çaḳunda gül séyrinde güllerde
Tamaşa var çiçek güllü çöllerde
Safalıdır çay kiminde güllerde
Bu ḳuşa sunalar ġaznan béle

Ne ḫubdur şenligde göreng dildarı
Bir güllü bayramda ‘ömring baharı
Aġur heli çala Habib setarı
Oynaşa gözeller saznan béle

Géce gündüz ne ḫorum var ne ḫabum
Meyle gelmez dilber vére cevabum
Bir olaydı menim bu ġam kitabum
Oḫuya nazlı yar söznen béle

Haçan olur gözüm göre gözünü
Ra‘na kametini gözel üzünü
Mansur! Bir ḫalvetde gizliyen sözünü
Söyleye yar içün raznân béle

(11)

2.11. YARADUB

Yaradan ḳudrete özing aferin
Ab u gilden ḳamer özler yaradub
Ḳudretinden ‘aceb eylemüş ḳarın
Ay suretde ḫumar gözeller yaradub

Yaradmuş ipekden ‘anber télleri
Bulurdan ḳayurub nazik elleri
Dudaġ ḳaymaḳ şeker édmiş dilleri
Şeker dilde şirin sözler yaradub

Şirin édmiş gözellering nazını
Sohbetini sadasını nazını
Bu dunyada ‘aşḳıng dad u duzını
Ḳoç igidler ra‘na ḳızlar yaradub

Salmuşdır göngüle mehr u vefayı
‘Aşıḳa vérmişdir ‘aşḳ u belayı
Ferhada yazmuşdır cevr u cefayı
Mecnun içün daġ u düzler yaradub

Gereg şeker éyleyek yekta sultana
Gözellikler yaradmuşdır insana
Mansur içün haḳ ‘aşḳından nişana
Sinesinde ot u gözeller yaradub

(12)

2.12. SÖYLEREM

Hasretli bülbülem çekirem hicran
Gül yoḫdur derdimi ḫara söylerem
Yaring firaḳundan oldum na-tevan
Na-tevan halumı yara söylerem

Müddetdir ki ayrılmışam élimnen
Tefriḳa céranem ayrı gelimnen
Bir ġamlı bülbülem ayrı gülümnen
Söz hicran men gülzara söylerem

Gel ey Leyla sıfat sır u tınnazum
Sensiz ḫoşa geçmez bayramum yazum
Uzaḫ gécelerde nazu niyazum
Mecnun kimin men dağlara söylerem

Men ḫayalda ola direm bazımı
Göynüm içre saḫladirem razımı
Dilber eger ḳabul édse sözümi
Ḫassa sözüm men dildara söylerem

Bu devrede olmaz déyeng ser kese
Sırrıng açang sırrıng déyeng bir kese
Mansuram derdimi démem her kese
Hallac tek razımı dara söylerem

(13)

2.13. MENEM MEN

Bir haḳ ‘aşḳıng size dérem sırdaşlar
Ezel günden giriftarı menem men
Dili ‘aşıḳ sevda kerem ḳardaşlar
Ḫas metaıng ḫarıdarı menem men

‘Aşḳ beladır bela dédim güvendim
San bir bela öz canıma ḳazandım
Ḫoş görmedim ya nar-ı otda men yandım
Bu sevdanıng ziyankarı menem men

Men ‘aşḳınan göz açmışam dunyaya
Gelmedim ki él bağlayam cefaya (10)
Bir vasl içün baş koymuşam sevdaya
Géce gündüz bi-ḳararı menem men

‘Aşıḳlardan çoḫ démişler efsane
Bülbül güle ‘aşıḳ şem‘e pervane
‘Aşḳ bir midir menim göylüm meyḫane (15)
Meyḫanening mey gusarı menem men

Mansur déyer daim ah u zardayam
Héç bilmenem ne mekanda hardayam
Hallac kimin sanki başdan dardayam
Műlk-i ‘ışḳıng şehriyari menem men (20)

2.14. SEVDİGİM

İntizarlı gözler yolda cananum
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sevdigim
Sen cananum sen imanum sen canum
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sevdigim

Téz ter gel ta devam tapa imanum (5)
Ḳademingnen Ruşen ola cahanum
Ta baḳidir bu cesedde tevanum
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sevdigim

Hicranungdan men olmuşam divana
Taḳatim yoḫ bu firaḳa hicrana (10)
Seni anda vérirem bir haḳ ḳırana
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sévdigim

Géce gündüz sening adıng dildedir
San bir bülbül şevḳ u zevḳum güldedir
Çoḫ müddetdir menim gözüm yoldadır (15)
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sévdigim

Haçan olur gözel nazar ḳılıng sen
Sefalana visalungdan ruh u ten
Külli ‘alem hasret çeker ne bir men
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sévdigim (20)

Gizlenmişing sen zemana ḳoynunda
İntizarıng tavḳı ‘alem boynunda
Mansur séver daim seni göynünde
Ḳadem rence ḳılıb gelsin sévdiğim

(15)

2.15. NİÇÜN DÉDİNG YAR GELMEDİ

Ḳasıd diling dilim dilim
Niçün déding yar gelmedi
Bu ḫaberden sindi bélim
Niçün déding yar gelmedi

Oḫır ḳuşlar saḳ u solda
Men bir bülbül şevḳum gülde
İntizarlı gözüm yolda
Niçün déding yar gelmedi

Gelse cesede can geler
Tevan gelib iman geler
Bir démeding canan geler
Niçün déding yar gelmedi

Derdkarıdır édmiş eser
Hicran şamı olmaz seher
Sen vérmeding bir ḫoş ḫaber
Niçün déding yar gelmedi

Mansur déyir derdim biling
Çara édib derman ḳılıng
Lal olaydı ḳasıd diling
Niçün déding yar gelmedi

(16)

2.16 BİR GÜN

‘Aşıḳ göngül çoḫ sen olma bi-karar
Yéter bu hicran payana bir gün
Yaḳub kimin sabr éd oldung kamgar
Yusufing bulunur Ken‘ana bir gün

Ġam yéme yaz olur dunyamuz cevan
Dolanur bu gerdun döner bu devran
Bülbül kim taḳat éd ḳalmaz bu ḫazan
Teykan aḫır döner reyhana bir gün

Bayram gelir bülbül güle yétirer
Sünbül çıḫar süsen dile yétirer
Dil dilbere dilber dile yétirer
Dolanur şem‘ine pervane bir gün

Ezelden ‘aşıḳlar çekeller feryad
‘Işḳ başdan daşanda iyleyir bidad
Bitün dağunu ḳazardı Ferhad
Ta yéte Şirin tek canana bir gün

Zahidler zevḳ éder canan ‘aşḳına
‘Arifler diridir ‘irfan ‘aşkına
Mansurıng arzusı canan ‘aşḳına
Can vére canana merdana bir gün

(17)

2.17. DÖNEM ASLA

Dost göylümden almuş ḳarar
Men bir çara kılabilmem
Ġamım çoḫdur yoḫ ġamgüsar
Bir danuşub gülebilmem

Yar görüşi çoḫ çetindir
Firakundan göyn ġamındır
Beske mene o yaḫındır
Men bi-neva bilebilmem

Dilber mene kılma cefa
Firaḳungı bilme reva
Haḳ ‘aşıḳam bilmem riya
Sözüm haḳdır hile bilmem

Arzum budur dönem asla
Hicran söne çatam vasla
Atam ḫata érmiş nesle
Bu mekanda ḳalabilmem

Men Mansurâm daim mey-nuş
‘Aşḳ meyinden mest u med-huş
Derya ‘aşḳım, érmiş ḫuruş
Men ḫuruşdan sala bilmem

(18)

2.18. COŞN U ŞENLİK

Bir meclis ḳurmuşak bugün gelse yar
Mubarek ḳademi gulbaran olur
Bu coşn u şenlige meyl édse dildar
Ḳadem bir ḳademe can ḳurban olur

Bugün yanur şem‘ otunda pervana
Bugün göngül vasl olur canana
Bugün dolar ‘aşḳ meyinden peymana
İçilür badeler nuş-ı can olur

Bir yandan dolanur saḳı peyapey
Bulur eller üste gezer cam-ı mey
Bugün zehre ‘arşda çalur çengüni
Ḫoş-neva mutrıblar naġmeḫan olur

Bugün ‘aşıḳ üzer ‘aşḳıng gölünde
Bugün vamak gözü ‘azra yolunda
Mecnun Leyla séver Necding çölünde
‘Aşḳ otundan yéri beyaban olur

Gerçek ‘aşıḳ bugün yalvarur yara
Can vére canana yéte dildara
Mansur perva édemez çeksinler dara
Tökseler ḳanını cavidan olur

(19)

2.19. ḲIRBAŞUM

Ḳırcıḳ başlum ḫub görürem gününgi
Ḳara başung olub ala ḳırbaşum
Dişi kese döndürmezding önüngi
Dérding gas canung ala ḳırbaşum

Sen sévmezding yoldaş husbazları
Gah dérding almam ḳuru ḳuzları
Begenmezding güllü göyçek ḳızları
Nice muḫtac oldıng dula ḳırbaşum

Tapu basan yuḫung yapa çöreging
Yol vérmeding ḫalı ḳaldı bireging
Ne bir ḳopdı leçekliye üreging
Ne göyn vérding ḫat u ḫala ḳırbaşum

Vucudungda şevḳ olubdur ‘aşḳ ḫamuş
Ne bir dirlig ne ḫub devran ne bir ḫoş
‘Ömrüng geçdi bir görmeding ‘ıyş u nuş
Yaḫın déye ḳazmang yala ḳırbaşum

Bir gözel almadıng ḳoynung içine
El salmadıng meşkin téller piçine
Ḳız ḳadmadıng bir dem gelin kıçına
Dolanmuşang indi cola ḳırbaşum

Hiç görmeding issi gelin ḳucaḳı
Ellemeding bir nerem baldur bacakı
İtirmişing yurdu yuva ocaḳı
Daha dimeng bir ġaz bula ḳırbaşum

Her kim dédi bir gelmeding méydana
Sanki çekeş eser édmez sindana
Él bir yana oldu sen de bir yana
Héç gelmeding aḫır yola kırbaşum

‘Adem gerek aḫır ala birini
Bir ne ola arwad séver erini
Şam olanda rahat salar yérini
Kimse yuḫung yéring sala kırbaşum

Ġafil oldıng meydan çıḫdı elingden
Tükenmişdir ḫoş teravet gülingden
Tevan yuḫung ḳudret gédmiş bélingden
Uyan bir baḫ sinnü salar ḳırbaşum

Baḫt yolını her kim géddi yol éddi
Ferahlanıb göyn baġçasun göl éddi
Degirmanda bir kim o kün döl éddi
Sen salmadıng o güng dola ḳırbaşum

Él köçmişdir yurddan köçebilmiring
Ḳaçay ḳaçda daha ḳaçabilmiring
İndi uyanmuşang uçabilmiring
Bayram baḫsın siniḳ bala ḳırbaşum

Göngül indi her dem séver yar séver
Her dem senden semer séver bar séver
Bir hal édmiş bimartekin nar séver
Daha gelmez göynüng hala ḳırbaşum

Suyuz kimse ‘ateşvarı dolanur
Ḳazar öz çahunu aḫır sulanur
Sen bec édding daring köyde bulanur
Gözing düşmez çah u dola ḳırbaşum

Sen ḳırbaşum bir ḫub devran sürmeding
Yar baġunda bir deste gül dürmeding
‘Aḳd başunda burmaġ bala vurmadıng
Bir démedi iling bala ḳırbaşum

Gelin olsa çeker beyaz boynunu
Ziynet vérür güllü gözel ḳoynunu
Adam dilgir olsa alar göynünü
Bir gün yuḫung göynüng ala ḳırbaşum

Eser yuḫu atang ad u sanunda
Ot u gözing ḳarrı anang canunda
Bir oġlanıng bir şuḫ gözel yanunda
Tek baḫarıng saḳ sola ḳırbaşum

Övlenmeding gelib geçdi bu devran
Ne bir arwad ne bir uşaḳ han u man
Mansur déyer beyan éddim dastan
Yadıgarlıg sözüm kala kırbaşum

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCELEME

3.1. SES BİLGİSİ (FONETİK)

3.1.1. Ünlüler (VOWELS)

Ses yolunda hiçbir engele uğramadan, boğumlanmadan çıkan seslerdir. Bunlar konuşmanın asıl öğesidirler, hem kendileri okunurlar, hem de ünsüzleri okuturlar. Kaşkay Türkçesi'nde Ortak Türkçe'de bulunan sekiz ünlünün **(a, e, ı, i, o, ö, u, ü)** yanında Türk lehçe ve ağızlarında kullanılan kapalı **é** sesi olmak üzere toplam 9 (dokuz) ünlü vardır.

Kaşkay Türkçesi'nde dokuz ünlü ve bunlara karşılık olan dokuz harf vardır:

3.1.1.1. Ünlü Türleri

Ünlülerin özellikleri şu tabloda toplu olarak görülebilir:

	DÜZ		**YUVARLAK**	
	Geniş	**Dar**	**Geniş**	**Dar**
Kalın	a (ع, آ)	ı	o (او)	u (او)
İnce	e, é (أ ,ا)> (ه,ه,ا, أ)	i (ى)	ö (ؤ)	ü (ؤ)

a ünlüsü: Kısa, düz ve geniş bir art damak ünsüzüdür. Kelimelerin değişik yerlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Metnimizde geçen örnekleri şu şekildedir:

Başta :

aḳac	"ağaç"	(2 - 27)
aġuz	"ağız"	(1- 240)
açung	"açın"	(12-18)
aḳacuna	"ağacına"	(1-180)

Ortada :

onlarınan	"onlar ile"	(1 - 165)

daş	“taş”	(1 – 152)

Sonda :

baba	“baba”	(1 - 122)
ana	“ona”	(1 - 193)
sallanan	“sallanan”	(2-105)

e ünlüsü: Kısa, düz ve geniş bir ön damak ünlüsüdür. Kaşkay Türkçesi’nde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Metnimizde geçen örnekleri şunlardır:

Başta:

gelib	“gelip”	(1-36)
mene	“bana”	(1-54)
çekirem	“çekerim”	(12-1)

Ortada:

müddetdir	“müddettir”	(14-15)
sevmezding	“sevmezdin”	(19-5)
ellemeding	“ellemedin”	(19-22)

Sonda:

girem	“gireyim”	(1-4)
ẖaber	“haber”	(1-29)
çeker	“çeker”	(1-30)

é ünlüsü: e – i arası dar ve kapalı **é** ünlüsüdür. Tarihi olarak, Yenisey Kitabelerinde, Harezm Türkçesi’nde; günümüzde Yenisey Kitabeleri’nde, Anadolu ağızlarında, Azeri Türkçesi ve ağızlarında mevcuttur. Metindeki bazı örnekler şunlardır:

éle ke	“öyle ki”	(1 - 181)
géçe	“gece”	(1 - 216)
démişem	“demişim”	(2 - 74)
yéyib	“yiyerek”	(2 - 92)
péslik	“pislik”	(2 - 178)
élin	“elin”	(1-211)
édmek	“etmek”	(1-240)

ı ünlüsü: Kısa, düz ve dar bir orta damak ünlüsüdür. Kaşkay Türkçesi'nde yaygın bir şekilde kullanılır. Metnimizde ortada ve sonda kullanımı yaygındır. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

Başta:

çıkar	"çıkar"	(9-17)
sırrıng	"sırrın"	(12-18)
'ışḳıng	"aşkın"	(13-20)

Ortada:

başınga	"başına"	(1-3)
canıdur	"canıdır"	(8-12)
ḳıl-	"kılmak"	(8-10)

Sonda:

ḳılıb	"kılıp"	(14-2)
oḫır	"okur"	(15-5)
olaydı	"olsaydı"	(15-19)

i ünlüsü: Kısa, düz ve dar bir ön damak ünlüsüdür. Kaşkay Türkçesi'nde daha çok kelime ortasında ve sonunda sık kullanılan bir sestir. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

Başta:

idi	"idi"	(1-217)
imanum	"imanım"	(14-3)
iling	"aşiretin"	(19-56)

Ortada:

menim	"benim"	(1-350)
dérding	"derdin"	(19-6)
bir	"bir"	(17-2)
gülebilmem	"gülemem"	(17-4)
iggidler	"yiğitler"	(11-12)

Sonda:

idi	"idi"	(1-217)
biri	"biri"	(4-15)

sahneyidi	“sahneydi”	(1-174)
telleri	“telleri”	(11-5)
hemi	“hepsi”	(9-13)

o ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve geniş bir art damak ünlüsüdür. Metinlerimizde kelime tabanlarının sadece ilk hecesinde kullanılmıştır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

olaydım	“olaydım”	(1 - 284)
olub	“olarak”	(1 - 218)
oġluynan	“oğlu ile”	(1-237)
orda	“orada”	(1-94)
ola	“olsa”	(14-6)
tolanmamış	“dolanmamış”	(1-49)

ö ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve geniş bir ön damak ünlüsüdür. İncelediğimiz metinlerin kelime tabanlarının sadece ilk hecesinde kullanılmıştır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

görüşi	“görüşü”	(17-5)
sözüm	“sözüm”	(17-12)
göngül	“gönül”	(18-6)
döndürmezding	“döndürmezdin”	(19-3)
gözel	“güzel”	(2-5)
kölge	“gölge”	(2-83)

u ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve dar bir art damak ünlüsüdür.Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

Başta:

uşaḳ	“uşak,çocuk”	(2-3)
uçmagı	“uçmayı”	(2-98)
budur	“budur”	(17-13)
suyı	“suyu”	(2 - 44)
buyı	“kokusu”	(2 - 45)

Ortada :

danuşub	“danışıp”	(17-4)

dağunu	“dağını”	(16-15)
Yusufung	“Yusuf’un”	(16-4)

Sonda:

almuş	“almış”	(17-1)
bu	“bu”	(15-3)
cananum	“cananım”	(14-1)
ḳabul	“kabul”	(12-15)

ü ünlüsü: Kısa, yuvarlak ve dar bir ön damak ünlüsüdür. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

Başta:

gündüz	“gündüz”	(10-13)
gülümnen	“gülümle”	(12-7)

Ortada:

sözünü	“sözünü”	(10-19)
gölünde	“gölünde”	(18-13)
mülk-i ‘ışḳıng	“aşkın mülkü”	(13-20)

Sonda:

bugün	“bugün”	(18-17)
gözü	“gözü”	(18-19)
göngül	“gönül”	(19-45)

3.1.1.2. Ünlü Uyumu (Vowel harmony)

Büyük Ünlü Uyumu (Damak Uyumu)

Kaşkay Türkçesi’nde büyük ünlü uyumu istisnalar dışında, kurallaşmıştır diyebiliriz. Metinlerimizde geçen örnekler şunlardır:

boynunga	“boynuna”	(1 - 5)
görürem	“görürüm”	(19 - 1)
ḳocaldım	“yaşlandım”	(3 - 5)
ahvalum	“halim”	(3 - 2)
vérmeying	“vermeyin”	(2 - 264)

Ancak,

irağdan	“uzaktan”	(3 - 8)
ġonçesini	“goncasını”	(2-225)

gibi örneklerde büyük ünlü uyumunun bozulduğu görülür.

Damak uyumunu bozan durumlar şunlardır:

-Şimdiki zaman ekinde görülen düzleşme ve incelme kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır: olir, solir;

-Kelime başında **ı>i** değişimi sebebiyle kalınlık incelik uyumu bozulabiliyor: ilandır, inanmaz<inan- gibi…

Küçük Ünlü Uyumu (Dudak Uyumu)

Kaşkay Türkçesi’nde dudak uyumu, damak uyumuna göre daha belirsizdir. Özellikle yuvarlaklaşma meyli bu uyumu bozmaktadır. Bununla birlikte genel anlamda bir uyum söz konusudur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

sevdigim	“ sevdiğim”	(14-20)
yadıgarlık	“yadigarlık”	(19-65)
vurmadıng	“vurmadın”	(19-55)
vérmeding	“vermedin”	(15-15)
maḳsadı	“ maksadı”	(5-4)
ġaripliking	“garipliğin”	(1-21)
torpaġınga	“toprağına “	(1-2)

-Öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zaman kipi eklerinde yuvarlaklaşma görülür: dağulmuş, dolanur, sanur, yalvarur, alub, ḳalur gibi…

-Eski Anadolu Türkçesi’nde **“için”** şeklinde geçen edat iki şekildedir: için, içün.

-k fiilden fiil yapma ekinin bağlantı ünlüsü de Eski Türkçe’den beri daima yuvarlak ünlülüdür ve uyumu bozar: açuḳ.

3.1.1.3. Ünlü Değişmeleri (Vowel Gradations)

Kaşkay Türkçesi’nde ünlü değişmelerine hemen hemen bütün ünsüzlerin yanlarında rastlanır. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda aşağıdaki ünlü değişmeleri görülür.

Ünlü düşmesi: -Ar geniş zaman ekinin ünlüsünün ıı.kişi çekiminde düştüğü görülür:

Görereng	>görreng	(2-46)

İ- ek fiili genellikle düşer:

dürerdi	<dürrer-i-d-i	(1-161)
vurardı	<vurar-i-d-i	(1-163)
safâlıydı	<safâlı-y-idi	(1-213)

Geniş ünlülerin daralması

a > ı değişmesi: Metinlerimizde şu örnekte görülür.

baḫıllar	"bakarlar"	(1 - 78)

e > i değişmesi:

Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

bilisin	"bilesin"	(2-249)
yiter	"yeter"	(2-35)

Dar ünlülerin genişlemesi

i > e değişmesi:

Muhtemelen Azerbaycan Türkçesi'nin tesiriyle zaman ve şahıs eklerinde ortaya çıkar.

gelerdi	"gelirdi"	(1 - 221)

ü >e :

görmüşem	"görmüşüm"	(1 - 62)

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

ö > é değişmesi:

éle	"öyle"	(1- 181)

u > a değişmesi: Genellikle geniş zaman ve birinci şahıs eklerinde, Azerbaycan Türkçesinin etkisiyle **u > a** değişmesi görülür.

olar	"olur"	(2-81)

u > ı değişmesi: Kaşkay Türkçesi'nde iyelik ikinci şahıs eki, daima dar ünlü **ı** iledir. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda **u > ı** değişmesi olarak görülür. Bu üçüncü şahıs ekinin kullanışıyla ilgilidir.

suyı	"suyu"	(2 - 44)
yolını	"yolunu"	(4 – 11)
oġlıynan	"oğluyla"	(1-237)
oturıb	"oturup"	(1-87)

3.1.2. Ünsüzler (Consonants)

Kaşkay Türkçesi'nde, incelediğimiz metinlerde kullanılan, **b, c, ç, d, f, g, ġ, k, ķ, h, ḫ, j, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, w, y, z, ng** ünsüzler vardır. Bunların alfabedeki karşılıkları şunlardır:

Ünsüzlerin özellikleri şu tabloda toplu olarak görülebilir:

	SERT	**YUMUŞAK**
Sürekli	**f h ḫ s ş**	**ġ j l m n r v w y z ng**
Süreksiz	**p ç t k ķ**	**b c d g**

b ünsüzü: İki dudağın birbirine dokunması ile oluşur. Süreksiz dudak ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

baba	**"** baba"	**(**1-122)
bulanur	"bulanır"	(19-51)
başdan	"baştan"	(13-19)

Ortada:

kitabum	"kitabım"	(10-15)
cevabum	"cevabım"	(10-14)

Sonda:

ḳılıb	“kılıp”	(14-2)
götürüb	“götürüp”	(9-14)

c ünsüzü: Dilin ucunun veya ön tarafının sert damağa dokunması ile oluşur. Süreksiz damak diş ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

Başta:

canunda	“canında”	(19-62)
coşn	“coşku “	(18-3)

Ortada:

vucudungda	“vücudunda”	(19-13)
icdiler	“içtiler”	(1 - 390)
gecdi	“geçti”	(19 - 15)

Sonda:

muḫtac	“muhtaç”	(19-8)

ç ünsüzü: Süreksiz damak diş ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

çeker	“çeker”	(14-19)
çoḫ	“çok”	(13-13)

Ortada:

héçe	“hiçe”	(1 - 353)
göçmiş	“göçmüş”	(1-9)
içün	“için”	(2-192)

Sonda:

héç	“hiç”	(13-18)

d ünsüzü: Süreksiz diş ünsüz grubundandır. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri görülür.

Başta:

dutardım	“tutardım”	(1 - 134)
düzerdik	“düzerdik”	(1 - 180)

Ortada:

oldı	“oldu”	(1-1)
nic oldı	“nasıl oldu”	(1 - 48)

Sonda:

éd	“et-mek”	(8-19)

f ünsüzü: Sürekli diş-dudak ünsüzüdür. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri görülür.

Başta:

firsat	“firsat”	(2-18)

Ortada:

nefes	“nefes”	(1-287)
ḳafes	“kafes”	(1-45)

Sonda:

saf	“saf”	(1-263)

g ünsüzü: Süreksiz ön damak ünsüzüdür. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri görülür.

Başta:

göynü	“gönlü”	(1-18)
gül	“gül”	(12-2)
gel	“gel”	12-9)

Ortada:

yadıgarlıg	“yadigarlık”	(19-68)

Sonda:

diling	“dilin”	(15-1)
déding	“dedin”	(15-20)

ġ ünsüzü: Art damak **ġ** ünsüzü, Eski Türkçeden itibaren tarihi Türk lehçelerinde ve yaşayan Türk lehçeleriyle diyalektlerinde de kullanılan **ġ** ünsüzü, Kaşkay Türkçesi’nde **ḳ > ġ** değişmesi, yabancı menşeli kelimelerde ġ> **ġ,** karşılığında ve orijinal **ġ** olan Türkçe kelimelerde görülür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

ġam	“gam,keder”	(1-121)

Ortada:

daġlayam	“dağlıyayım”	(1-35)
baġlayub	“bağlayıp”	(1-78)
aġzundan	“ağzından”	(1-173)
oġullar	“oğullar”	(1-345)

Sonda:

dubaġ	“duvak”	(1-258)
burmaġ	“parmak”	(19-55)

h ünsüzü: Sürekli gırtlak ünsüzüdür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta:

hevası	“havası”	(2-44)
hemişe	“devamlı”	(2-164)
haḳdır	“haktır”	(17-13)

Ortada:

rahat	“rahat”	(19-31)
daha	“daha”	(19-42)
bahar	“bahar”	(10-10)

Sonda:

kuh	“dağ”	(2-36)

ḫ ünsüzü: Art damak **ḳ** ünsüzünden **ḳ > ḫ** değişmesi ve alıntı kelimelerde görülen hırıltılı **ḫ** sesi Kaşkay Türkçesi’nde de sıkça kullanılır. Kelime başında, ortasında ve sonunda görülür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

ḫulḳ	“ahlak”	(5 - 22)
ḫub	“iyi”	(19-14)
ḫaber	“haber”	(15-15)
ḫatıralar	“hatıralar”	(1-24)

ḫabum	“uykum”	(10-13)

Ortada:

baḫt	“talih”	(19 - 37)
çıḫdı	“çıktı”	(19 - 33)
yaḫın	“yakın”	(19-16)
oḫır	“okur”	(15-5)
ḳalḫup	“kalkıp”	(2-98)

Sonda:

çoḫ	“çok”	(14-15)
yoḫ	“yok”	(2-150
açuḫ	“açık”	(6-22)

k ünsüzü: Süreksiz ön damak ünsüzüdür. Metnimizde geçen örnekleri şöyle sıralayabiliriz.

Başta:

kişisi	“kişisi”	(1-60)
köse	“köse”	(1-186)
köçüp	“göçüp”	(1-206)
kim	“kim”	(1-212)

Ortada:

pirleklek	“parlaklık”	(1 - 178)
çicekden	“çiçekten“	(2 - 26)
aşikar	“aşikar”	(1-207)
töküp	“döküp“	(1-173)

Sonda:

édmek	“etmek”	(1-240)
ḳandık	“kandık”	(1-253)
ḳapardık	“kapardık”	(1-259)
çiçek	“çiçek”	(1-292)
bağlayak	“bağlayak”	(1-385)
yémek	“yemek”	(2 - 160)

ķ ünsüzü: Patlayıcı alt damak ünsüzü **ķ**, tarihi ve yaşayan Türk lehçelerinde bulunur. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Başta :

ķocaluķda	"kocalıkta"	(1-380)
ķasıd	"kasıt"	(15-1)
ķısmet	"kısmet"	(1-1)
ķucak	"kucak"	(1-4)
ķarçiçegi	"karçiçeği"	(1-281)
ķonag	"konak"	(1-384)

Ortada :

'aşķıng	"aşkın"	(1-12)
cevanlıķıng	"gençlliğin"	(1-367)
Yaķup	"Yakup"	(1-20)
ķaşķayılar	"kaşkaylılar"	(1-57)

Sonda:

şadlıķ	"şadlık"	(1-89)
çaķı	"çağı"	(1-296)
yarpaķı	"yaprağı"	(1-298)
'aşuķ	""aşık"	(4-11)

j ünsüzü: Sürekli sesssiz damak-diş ünsüzüdür. İncelediğimiz metinde tek örneği vardır:

bijen	"efsanevi kahraman"	(1-55)

l ünsüzü: Sürekli sessiz ön damak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

Leyla	"Leyla"	(18-15)

Ortada:

oġlung	"oğlun"	(1-16)
oldung	"oldun"	(16-3)
olur	"olur"	(18-4)

Sonda:

ḫayal “hayal” (12-13)

gözel “güzel” (19-17)

m ünsüzü: Sürekli sessiz dudak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

menim “benim” (9-2)

muhabbet “muhabbet” (5-22)

Ortada:

çıḫmaz “çıkmaz” (9-17)

gédmiş “gitmiş” (1-20)

Sonda:

sevdiğim “sevdiğim” (14-4)

derdim “derdim” (15-17)

n ünsüzü: Sürekli sessiz diş ünsüzüdür. İncelediğimiz metinlerde şu örnekleri mevcuttur.

Başta:

nice “nasıl” (9-15)

niçün “ne için” (15-2)

Ortada:

‘ömring “ömrün” (10-10)

dolanur “dolanur” (18-9)

sening “senin” (14-13)

diling “dilin” (15-1)

Sonda:

yazınan “yazıyla” (10-4)

gün “gün” (16-4)

p ünsüzü: Süreksiz dudak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

perva “korku” (18-19)

perde “perde” (1-23)

Ortada:

ipekden	“ipekten”	(11-5)
yarpaġı	“yaprağı”	(8-6)

Sonda:

édip	“edip”	(1-142)
serpip	“serpip”	(2-230)

r ünsüzü: Sürekli ünsüz ön damak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

reng	“renk”	(1-110)

Ortada:

gécelerde	“gecelerde”	(12-11)
çara	“çare”	(15-18)

Sonda:

salmışdır	“salmıştır”	(11-13)
eller	“eller”	(18-10)

s ünsüzü: Sürekli ünsüz diş ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

saḳ	“sağ”	(15-5)
söylerem	“söylerim”	(12-2)
size	“size”	(13-1)

Ortada:

hasretli	“hasretli”	(12-1)
édse	“etse”	(18-3)

Sonda:

nefes	“nefes”	(1-287)

ş ünsüzü: Sürekli ünsüz damak diş ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

şirin	“şirin,tatlı”	(1-22)

şikâr	“avcı”	(1-156)

Ortada:

ayrılmışam	“ayrılmışım”	(12-5)
yaḫşıdır	“iyidir”	(10-3)
‘aşıḳa	“aşka”	(11-14)

Sonda:

göçmiş	“göçmüş”	(1-10)
çürrimiş	“çürümüş”	(1-37)

t ünsüzü: Süreksiz ünsüz diş ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

tökseler	“dökseler”	(18-20)
töküb	“düküp”	(1-173)

Ortada:

giriftar	“tutuklanmak”	(13-2)
bitün	“bütün”	(16-15)

Sonda:

ḳurt	“kurt”	(2-170)
hasret	“hasret, özlem”	(7-15)

v ünsüzü: Sürekli ünsüz diş-dudak ünsüzüdür. İncelediğimiz metinde sonda kullanımı yoktur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

vére	“versin “	(18-18)
vatanı	“vatanı”	(1-57)
vuruban	“vurarak”	(1-140)

Ortada:

savaşmak	“savaşmak”	(1-174)
duvara	“duvara”	(1-229)

w ünsüzü: Tatarca’da ve Türkmence’de kullanılır. Açık bir **v** harfidir, klasik **v** sesinden kesinlikle farklıdır. **V** harfinde dudaklar birbirine değerken, bu seste (**w**

harfinde) tıpkı **u** sesinde olduğu gibi dudakların birbirine değmesi söz konusu değildir. Çift dudak **v'**si de denir. Bu ses Türkçe'nin bazı şive ve lehçelerinde de eskiden beri kullanılagelmiştir. İncelediğimiz metinlerde başta ve sonda kullanımı yoktur. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

owçılar	"avcılar"	(2-107)
awlana	"avlansın"	(1-399)
towsan	"yaz mevsimi"	(1-273)
arwad	"kadın, eş"	(19-30)

Yukarıdaki kelimeler Kaşkay Türkçesi fonetiğinde ünlü-ünsüz uyumunun var olduğunu gösteren örneklerdendir. **o** ünsüzü diş-dudak dişisini çift-dudak **w**'si haline getirmiştir. Söz konusu uyumun Kaşkay Türkçesi konuşucularının kaynak olarak verdikleri bilgiler doğrultusunda yazılmıştır. Kaynak kişiler bibliyografyada gösterilmiştir.

y ünsüzü: Sürekli ünsüz ön damak ünsüzüdür. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

yoldaş	"yoldaş"	(19-5)
yoḫ	"yok"	(17-3)
yar	"sevgili"	(15-16)

Ortada:

görmeliydi	"görmeliydi"	(1-211)
olaydım	"olsaydım"	(1-284)

Sonda:

mey	"şarap"	(1-363)
buy	"koku"	(2-216)

z ünsüzü: Sürekli ünsüz diş ünsüzüdür**.** Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

Başta:

zehr	"zehir"	(1-240)
zaman	"zaman"	(2-103)

Ortada:

gözel	"güzel"	(19-17)
yüzüne	"yüzüne"	(2-24)
yazıng	"yazın"	(2-71)

Sonda:

biz	"biz"	(1-179)
az	"az"	(1-190)

ng ünsüzü: Kaşkay Türkçesinde bu ses asli seslerdendir.[69]

yazıng	"yazın"	(2-71)
ķappularıng	"kapıların"	(1-272)
yaşıngça	"yaşın kadar"	(2-141)

Kaşkay Türkçesi'nde şu ünsüzler Türkiye Türkçesi'ndekilerden farklılıklar gösterir:

ķ : Türkiye Türkçesi'nden daha kalın ve gırtlağa yakın telaffuz edilir.

ġ : Türkiye Türkçesi'nden daha kalın ve gırtlağa daha yakın telaffuz edilir.

ḫ : Türkiye Türkçesi'nden farklı telaffuz edilir, hırıltılı bir sestir.

w : Klasik **v** sesinden kesinlikle farklıdır. **v** harfinde dudaklar birbirine değerken bu seste (**w** harfinde) tıpkı **u** sesinde olduğu gibi dudaklarını birbirine değmesi söz konusu değildir.

3.1.2.1. Ünsüz değişmeleri

Metinlerimizde aşağıdaki ünsüz değişmeleri görülür.

a. Sedalılaşma

ķ > ġ değişmesi:

yıķmaġ	"yıkmak"	(1-247)
oraġ	"orak"	(1-248)
ķabaġ	"kabak"	(1-207)

k > g değişmesi:

[69] Bazen -ng ve -m sesleri ile biten kelimelerden sonra d ünsüzü ile başlayan ekin başındaki d ünsüzü benzeşme sebeb ile n'ye dönüşür. (-dan > -nan; -dan > nan) élimnen, gülümnen yadıngnadır, hicranıngnan.

Başta:

geççi	“keçi”	(1-227)

Ortada:

reng	“renk”	(1-28)

Sonda:

ḳırḫmag	“kırmak”	(1-244)
atardıg	“atardık”	(1-235)
biçerdig	“biçerdik”	(1-249)
üreg	“yürek”	(7-2)

k>y değişmesi:

göyden	“gökten”	(1-92)
keylig	“keklik“	(3-21)

ç >c değişmesi:

aḳac-una	“ağaç-ına	(1 - 180)
tac-un	“taç-ın	(1-325)
ac	“aç”	(1-128)

t >d değişmesi:

unudaydım	“unutsaydım”	(1 - 290)
sabr éd	“sabret”	(16 - 3)
yaradub	“yaratıp”	(11 - 2)
taḳlid	“taklit”	(2 - 241)
dörd	“dört”	(2 - 257)

p > b değişmesi:

yoḫ olub	“yok olup”	(2 - 195)
solubdur	“ soluptur”	(1 - 367)
çıḫıb	“çıkıp”	(2 - 97)

b. Sedasızlaşma:

c > ç değişmesi:

owçuların	"avcıların"	(2 - 99)
niçe	"nice"	(9 - 15)

c. Sızıcılaşma:

ķ > ḫ değişmesi:

Metinlerimizde daha çok kelime ortasında ve kelime sonunda görülmektedir.

Ortada :

çaḫarddık	"çıkardık"	(1 - 184)
çoḫdur	"çoktur"	(3 - 18)
ķırḫmag	"kırmak"	(1 - 244)
baḫung	"bakın"	(4 - 17)

Sonda :

uzaḫ	"uzak"	(6 - 12)
açuḫ	"açık"	(5 - 1)
yoḫ olub	"yok olup"	(2 - 195)

d. Akıcılaşma:

Kaşkay Türkçesi'nde, incelediğimiz metinlerde sadece **b>m** değişmesi sonucu bu olaya rastlanmaktadır.

b > m değişmesi:

menden	"benden"	(9- 19)
menem	"benim "	(13 - 20)
minerdi	"binerdi"	(1-214)

e. Ünsüz Benzeştirmeleri, Ünsüz Uyumu (Assimilation)

İçseste yan yana iki ünsüz bulunan kelimelerde veya söyleyiş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ünsüzleri arasında, bazen iki ünsüzden

biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir. (Çelik, 1997:147 vd.). Metnimizde örneğine rastlanmamıştır.

İlerleyici Benzeştirmesi:

Bir kelime içinde bulunan iki ünsüzden birincisinin ikinciyi kendisine benzeştirmesi olayıdır. Metinlerimizde örneklerine rastlanmamıştır.

Gerileyici benzeştirmesi:

Bir kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden ikincisinin birinci ünsüzü kendisine benzetmesi olayıdır.

rl > ll benzeştirmesi:

seveller	"severler"	(6 - 7)
aḫıllar	"akarlar"	(1 - 76)
baġlallardı	"bağlarlardı"	(1 - 264)
düzeller	"dizerler, sıralarlar"	(2 - 225)
gezeller	"gezerler"	(2-224)

f. Ünsüz İkizleşmesi:

Ünsüz ikizleşmesi Eski Türkçe'de olduğu gibi bugünkü Türk dil ve lehçelerinde de bol örnekleri bulunan bir fonetik olaydır.

Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını birçok hallerde kelimede aslî veya ikincil uzun ünlünün varlığı ile izah etmek mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici tesiri ile hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile hece kapalı hâle gelir ve uzun ünlü kısalır. Başka bir deyişle ikizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır.

doḳḳuz	"dokuz "	(1 - 74)
ḳaçarıddık	"kaçardık"	(1 – 104)
ḳappularıng	"kapılarının"	(1 - 272)
saḳḳalını	"sakalını"	(1-185)

g. Ünsüz türemesi (Anaptyctic consonant):

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekler şunlardır.

doḳḳuz	"dokuz"	(1 - 74)
bayramdadı	"bayramdaydı"	(2 - 274)
ḳappularıng	"kapılarının"	(1 - 272)
saḳḳalını	"sakalını"	(1-185)
héyvası	"ayvası"	(1-395)

h.Ünsüz düşmesi: Bir sözcüğe bir ek veya başka bir sözcük eklenirken, kaynayan kısımdaki seslerden birinin kaybolmasıdır. Bazı sözcükler ek alırken kök ve gövde ek ile birleşmez, bu esnada kök veya gövdeden bir ünsüz düşer.

üz	"yüz"	(1-137)
ucaldub	"yüceltip"	(1-7)
üregini	"yüreğini"	(1-318)
ilandır	"yılandır"	(2-135)

i. Göçüşme (Metatheis)

Bazı kelimelerde, daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi demek-olan *yer değiştirme*, ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir.

Yer değiştirme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde ortaya: çıkıyorsa, buna *yakın yer değiştirme* veya *komşu ünsüzler arasında yer değiştirme* adı verilir. Bazen, birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi, birkaç boğumlanmayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip, onu kendi yerine atar. Bu yer değiştirme olayına da *uzak yer değiştirme*-veya *komşu olmayan 'ünsüzler arasında yer değiştirme* denir. İncelediğimiz metinde sadece yakın göçüşme örnekleri mevcuttur.

arwad	"kadın, avrat"	(19- 66)
torpaġ	"toprak"	(2 - 198)
yarpaġı	"yaprağı"	(2 - 136)

3.2. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

3.2.1. Yapım (Türetme) Ekleri

Kelime kök veya gövdelerine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan yapım ekleri, Türkçenin bütün lehçe ve şivelerinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde de isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil türetenler olmak üzere dört ayrı grupta toplanır.

Kaşkay Türkçesi'nde yapım ekleri aşağıda örneklerini vereceğimiz eklerden ibaret değildir. Ancak, incelediğimiz metne dayalı gramer çalışmasını esas aldığımız için metinde geçen yapım eklerinin üzerinde duracağız.

3.2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler:

İsim kök ve gövdelerine gelerek isim, sıfat ve zarf türeten eklerdir. Türkiye Türkçesi'nde işletilen isimden isim yapımı ekleriyle paralellik gösterirler. Ancak, bazı fonetik değişiklikler sebebiyle eklerin farklı yazılışları karşımıza çıkmaktadır.

-A: İsim kök ve gövdelerine gelerek isim, sıfat ve zarf türeten ektir.

oyna- "oyna-mak" (6-22)

beze- "süslenmek" (1-214)

-Ar: İsim kök ve gövdelerine gelir.

giriftar "tutulmuş" (13-2)

nazar "bakış" (14-17)

+CA eki: Millet, kavim ve halk adlarından dil ve lehçe bildiren adlar türetir. İsimlerine gelerek, o milletin dilini gösteren ad kurar.(*Ancak metnimizde örneğine rastlanmamıştır*.)İsim ve sıfatlara gelerek eşitlik, benzerlik, nispet kavramları sağlar.

yaşıngça "yaşın kadar" (2 - 141)

+çI eki: Fonksiyon itibariyle Türkiye Türkçesi'ndeki fonksiyonuyla aynıdır. Genellikle kelime kök ve gövdelerine gelerek kelimenin belirttiği işi devamlı yapan ve meslek edinenleri, alışkanlık, süreklilik durumunu belirtir.

owçılar "avcılar" (2 - 107)

yurdçı "yurdlu" (1-201)

owçu “avcı” (1-158)

+DAş eki: Kaşkay Türkçesi’nde **+DAş** şeklinde isim kök ve gövdelerine gelerek birliktelik, bir yerdelik manaları verir. Metnimizde görülen örnekleri şunlardır:

sırdaş “sırdaş” (13 – 1)

ḳardaş “kardeş” (13 - 3)

yoldaş “yoldaş” (2 - 211)

+kI eki: İsimlere eklenerek yer ve zaman bildiren sıfatlar türeten ektir.

yuḫudakı “uykudaki” (1-392)

göydeki “gökteki” (6-1)

+sIz eki: Olumsuz anlam taşıyan adlar, sıfatlar, zarflar yapar. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

Sensiz “sensiz” (12-10)

+lağ eki: Eski Türkçe **+IAğ** ekinin fonksiyonunda yer gösteren isimler yapar. Metnimizde sadece bir örneği mevcuttur.

bulaġı “çeşmeyi” (2-138)

+1I$_4$ eki: İsim kök ve gövdelerine gelerek Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi sahiplik, yerlilik, mensubiyet kavramı veren sıfatlar yapar. **+II4** ekinin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre uyuma uyarak **ı, i, u, ü** olur.

safalı “eğlenceli” (1 - 88)

gülli “güllü” (1 - 111)

ballı “ballı” (2 - 127)

yaşludur “yaşlıdır” (3 - 16)

sütlüleri “sütlüleri” (1-232)

+LIG eki: Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi isim ve sıfat kök ya da gövdelerine gelerek yer adları, soyut adlar, topluluk adları, ölçü bildiren adlar, alet adları, meslek, renk adları yapmakta kullanılır. Oldukça işlek ve çök fonksiyonlu bir ektir. **+LI$_2$G$_2$** ekinin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre uyuma girerek **ı, i, u, ü** şeklinde kullanılır. **G,** ünsüzü, **k, ḳ, g, ġ**, olarak, ünlü ünsüz uyumuna göre kullanılır.

Ayrıca, Kaşkay Türkçesi'nde ekin G ünsüzünün şeklinde kullanıldığı da sıkça görülür. Metnimizde şu örnekleri mevcuttur.

bulut+lıg+dan	"bulutluktan"	(1-205)
insan+lıḳ+ı+ng	"insanlığın"	(1-336)
namerd+lig+e	"namertliğe"	(2-147)
yaḫşı+lıg+ı+ng	"güzelliğin"	(2-171)
şenlik+de	"eğlencede"	(10-9)

+ter eki: Farsça karşılaştırma ekidir, Türkiye Türkçesi'nde **"daha"** kelimesine karşılık gelir.

tézter	"daha erken, daha çabuk"	(14-5)
azter	"daha az"	(2-180)

3.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler:

İsim kök ve gövdelerine gelerek fiil türeten eklerdir. Fonksiyon ve şekil açısından Türkiye Türkçesi'nde kullanılan eklerle paralellik gösterirler.

+el – eki: Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi isim kök ve gövdelerine gelerek dönüşlü çatı kurar. Ekin ünlüsü Türkiye Türkçesi'nde **a, e** şeklindedir. Metnimizde çok örneği yoktur.

ḳocaldım	"yaşlandım"	(3 - 9)
ucaldub	"yüceltip"	(1-7)

+lA – eki: Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi isim kök ve gövdelerine gelerek fiil gövdeleri kurar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

saḫla –	"sakla – "	(12 - 14)
bağlayardı	"bağlıyordu"	(1 - 118)
dağlayam	"dağlayayım"	(1 - 35)

+lAn – eki: n dönüşlü çatı ekiyle **+lA-** ekinin birleşerek kalıplaşmış olan bu ek, isim kök ve gövdelerine gelerek fiil gövdeleri kurar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

bağlana	"bağlana"	(1 - 200)
awlana	"avlana"	(1 - 399)

seslenir “seslenir” (3 - 21)

3.2.1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler:

Fiil kök ve gövdelerine gelerek isim yapan eklerdir. İşleyiş tarzı ve şekilleri genellikle Türkiye Türkçesi ekleriyle paralellik gösterir.

- aġ eki: Fiil kök ve gövdelerine gelerek mesafe mekan bildiren isimler yapar.

oturaġa “oturulan yere” (1 – 206)

-I eki: Türkiye Türkçesi’nde oldukça işlek kullanılan bu fiilden isim yapımı eki, metinlerimizde ayrı “ayrı” (1-224) örneğinde geçer. Kelimenin Türkiye Türkçesi’nden alınmış olma ihtimali yüksektir.

+ la (<+la-g): İsimden fiil türeten **+la** eki ile fiilden isim türeten Eski Türkçedeki **-g** ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Türkiye Türkçesi’nde **-g** eriyip kaybolmuştur (kışlag, yaylag).

-(I)K eki: Kaşkay Türkçesi’nde ekin ünsüzünün **k>h** değişmesi sonucunda **h**’li şekli de kullanılmaktadır. Fiilden isim yapım eki olarak oldukça işlek kullanılan bu ekin metinlerimizde geçen örnekleri aşağıdaki gibidir.

açuḫ “açık” (6 - 22)

ḳalḫub “kalkıp” (2-98)

-ma eki: Mastar eki - **ma** fiilden isim yapımı fonksiyonunda işletilir. Metinlerimizde tek örneği mevcuttur.

oymaġından “aşiretinden” (3-7)

-mAk eki: Fiilin mastar biçimi diye de adlandırılan –mak eki, fiildeki soyut hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bir ektir. Mastar eki – **mak** da fiilden isim yapımı ekleri arasında da sayılır. Metnimizdeki örnekleri aşağıdaki gibidir.

savaşmak “savaşmak” (1 - 174)

ḳarışmag “karışmak” (1 - 196)

ḳahr édmek “kahretmek” (1 - 239)

ḳırḫmak “kırpmak” (1 - 244)

göçmegi “göçmeyi” (2 - 96)

-(U_2)ş Eki: **-ş** çatı eki ünsüzle biten bir kelimeye geldiğinde **ı, i, u, ü** ünlülerini alarak fiilden isim yapım eki olarak kullanılır. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

dögüşdi “dövüştü” (2 - 192)

yaġuş “yağış” (1 - 181)

3.2.1.4. Fiilden fiil Türeten Ekler

Fiilden fiil yapma ekleri edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen olmak üzere dört ana fonksiyonda kullanılırlar.

-(I_4) l – eki: Fiil kök ve gövdelerine gelerek pasiflik ve edilgenlik ifade eden fiiller yapar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

serildi “serildi” (1 - 23)

dökülir “dökülür” (2 - 182)

burrulsın “kırılsın” (2 - 167)

yayılur “yayılır” (1 - 224)

dağula “dağılsın” (1 - 234)

-(I) n – eki: Fiil kök ya da gövdelerinden edilgen, dönüşlü ya da hem edilgen hem de dönüşlü olarak kullanılan fiiller yapar. Metinlerimizde bir örneği mevcuttur.

silinmez “silinmez” (1 - 295)

-(I_4) ş – eki: Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek dönüşlük ve ortaklık fiilleri kurar.

oynaşırdık “oynaşırdık” (1 - 122)

görüşmek “görüşmek” (1 – 197)

ḳarışmak “karışmak” (1 - 196)

yétişir “yetişir” (1 - 374)

yétişdim “yetiştim” (2 – 10)

dögüşdi “döğüştü” (2 - 192)

-d- eki: Fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar.

aḫardmak “çıkarmak” (2 – 183)

ucaldub	“yüceltip”	(1 – 7)
çapdurırdı	“koştururdu”	(1 – 149)
suwudmaz	“soğutmaz”	(1 - 327)

-DIr –eki: Bu ekin **d** ünsüzü, ünsüz uyumuna göre **t** olabilir, ünlüsü ise geldiği fiilin ünlüsüne göre **i, i, u, ü** olabilir. Bu ek de Türkçede **-r-** ve **-D-** ekleri gibi oldurma ve yaptırma fonksiyonunda eskiden beri kullanılır. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

güldürürdi	“güldürürdü”	(1 - 117)
döndürdi	“döndürdü”	(1 - 209)
mindirdi	“bindirdi”	(1 - 312)
bozdurar	“bozdular”	(2 - 262)
döndürmezding	“döndürmezdin”	(19 - 3)

3.2.2. İsim

3.2.2.1. İsimlerde Çokluk

İsimlerin çokluk şekillerini yapan işletme eki, Türkiye Türkçesi’nde **+lAr**’dır. Kaşkay Türkçesi’nde çokluk eki **+lAr**’dır. Tatar Türkçesi başta olmak üzere **bazı Türk lehçelerinde** nazal seslerin yanında **-nl>-nn** değişmesi sonucunda **+nar** olarak da karşımıza çıkmaktadır**. Metnimizde bu şekline rastlanmamıştır. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.**

bulutlardan	“bulutlardan”	(1 - 72)
gözleri	“gözleri”	(1 - 99)
ḳuzuları	“kuzuları”	(1 - 132)
dağlarıng	“dağların”	(1 - 271)
sultanlar	“sultanlar”	(1- 325)

3.2.2.2. İyelik Ekleri:

İyelik Ekleri Tablosu:

Kişi	Teklik	Çokluk
I.	+(I)m	+(I)mIz
II.	+(I)ng	+(I)nIz
III.	+(s)I(n)	+lArI

Yukarıda görüldüğü gibi iyelik eklerinin kullanılışı Türkiye Türkçesi'nde kullanılışından pek farklı değildir. Birinci şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerindeki ünlüler, ekin geldiği kelime eğer bir ünsüzle bitiyorsa, o kelimenin ünlüsünün kalınlık incelik, darlık yuvarlaklık uyumuna göre **ı, i, u, ü** olur.

İkinci şahıs iyelik eklerindeki ünlüler de birinci şahıs iyelik ekindeki ünlüler gibi kullanılır. Türkiye Türkçesi'nde ikinci şahıs teklik ekinde kullanılan **n** sesi, Kaşkay Türkçesi'nde **ng** dir. Kaşkay Türkçesi'nin iyelik ekleri açısından ayırt edici en önemli özelliği budur.

İyelik Eklerinin Kullanılış Şeması

İnce ünlülü kelimelerde **Kalın ünlülü kelimelerde**

	Yuvarlak ünlülü		**Yuvarlak ünlülü**	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	göz+üm	göz+ümüz	boyun+um	boyun+umuz
2.şahıs	göz+üng	göz+ünüz	boyun+ung	boyun+nuz
3.şahıs	göz+ü / göz-i	göz+leri	boyun+u	boyun+ları

	Dar ünlülü		Dar ünlülü	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	it+im	it+imiz	ḳız+ım	ḳız+ımız
2.şahıs	it+ing	it+iniz	ḳız+ıng	ḳız+ınız
3.şahıs	it+i	it+leri	ḳız+ı	ḳız+ları

3.2.2.3. İsim Hal (Durum) Ekleri

İsim hâl ekleri, isim ve isim soylu kelimelere gelerek ismin fiil ve edatla ilgisini kurar. Kaşkay Türkçesi'nde isim hâl ekleri işleyiş açısından Türkiye Türkçesi'yle paralellik gösterir. Ancak, şekil bakımından bazı farklılıklar vardır. Bu sebeple isim hâl eklerini tek tek ele alacağız. Kaşkay Türkçesi'nin hâl ekleri şematik olarak şu şekilde gösterilir: *(Çelik, 1997: 135vd.)*

a. Yalın Hâl (Nominative):

Kim ve ne sorularına cevap veren ismin eksiz durumudur:

géce	"gece"	(13 - 12)
bülbül	"bülbül"	(13 - 14)
göngül	"gönül"	(7 - 13)
gül	"gül"	(5 - 6)

b. İlgi Hâli Eki (Genetive) : +Ing/+nIng

Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi isim veya isim görevindeki kelimelere gelerek bir başka kelimeyle ilgisini sağlar, kimin ve neyin sorularına cevap verir. Ünsüzle biten kelimelere **+In** şekliyle, ünlüyle biten kelimelere **+nIn** biçiminde gelen ekin ünlüsü, kelimenin ünlüsüne uyarak kalın veya ince sıradan olur. Kaşkay Türkçesi'yle Türkiye Türkçesi'ni ayırt eden fonetik şekil ise ekin son ünsüzünün **ng** olmasıdır. Bilindiği gibi Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu **n**'dir. İncelememize esas olan metinlerimizde geçen ekin kullanılışına örnek olarak şu kelimeleri verebiliriz: *(Çelik, 1997: 135vd.)*

ḳoyunlar+ıng	“koyunların”	(1 - 44)
gelinler+ing	“gelinlerin”	(1 - 213)
çobanlar+ıng	“çobanların”	(1 - 295)
kappuları+ng	“kapıların”	(1 - 272)
gözeli+ng	“güzelin”	(2 - 226)

-Zamirlerin ilgi hâli çekiminde, teklik-çokluk 1.kişi zamirinin ilgi hali **–im**’dir.

menim, sening, onung, bizim.

c. Belirtme Hali (Accusative) : +(n)I, +(y)I +Ø (eksiz)

Kimi ve **neyi** sorularına cevap veren bu ek, isimlere gelerek geldiği ismi fiile bağlar. Türkiye Türkçesi yazı dilinde **+I** olan bu ek, Kaşkay Türkçesi’nde **+(n)I** şeklindedir. Ekin aslı **+(n)I** olmasına rağmen ek, ünsüzle biten bir kelime geldiğinde **n** ünsüzü düşer, ek **+I** haliyle kullanılır, **n**’li şekli ise 3. şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır.

ġam+ı+nı	“gamını”	(1 - 290)
pend+i+ni	“öğüdünü”	(1 - 364)
bülbül+ü+nü	“bülbülünü”	(2 - 13)
dunya+y+ı	“dünyayı”	(4 - 1)

d. Yönelme (Yaklaşma) Hali (dative) : +(y)A

İsmin belirttiği kavrama yönelmeyi bildirerek, geldiği isimleri geçişsiz fiillerle ilgili kılar. Kaşkay Türkçesi’ndeki **+(y)A** yönelme eki bu şekliyle Türkiye Türkçesi’yle paralellik gösterir. Ekin **+ A** şekli Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi ünsüzle biten kelimelere gelir. Geldiği kelimenin ünlüsüne göre kalınlık-İncelik uyumuna girer ve **+a** ya da **+e** şekliyle kullanılır. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

yurdu+n+a	“yurduna”	(1 - 304)
biri+n+e	“birine”	(1 - 333)
dunya+y+a	“dunyaya”	(2 - 196)
yaylaḳ+a	“yaylaya”	(2 - 231)

e. Bulunma Hali (Locative) : +DA (+nA)

Adları fiillere bağlayan bir ektir. Kelime grupları ve cümlede fiilen meydana yeri belirtir. Kaşkay Türkçesi'nde de aynı şekil ve fonksiyonda kullanılır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

damanıng+da	"eteğinde"	(1 - 55)
yaşıng+da	"yaşında"	(1 - 112)
çöller+de	"çöllerde"	(10 - 6)
baġça+da	"bahçede"	(2 - 252)
yadıng+na	"hatrına"	(2-106)

f. Ayrılma Hali (Ablative) : +Dan/+nAn

Ayrılma hâli ***kimden, neden, nereden, ne zamandan beri*** sorularına cevap verir. Ayrılma hâl eki Kaşkay ağzında **+DAn ve +nan** şeklindedir. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

uzaḫluḳ+dan	"uzaklıktan"	(2 - 236)
tabi'at+den	"tabiattan"	(2 - 241)
cahan+dan	"cihandan"	(7 - 16)
baş+dan	"baştan"	(13 - 19)
ḫaber+den	"haberden"	(15 -3)
ahvalum+nan	"hallerimden"	(6-3)

g. Eşitlik Hali (Equative Case) : +CA

Türkiye Türkçesi'ndekiyle fonksiyon olarak aynıdır. Ekin ünsüz ve ünlüsü geldiği kelimenin ünsüz ve ünlüsüne göre uyuma girer. *(Çelik, 1997:140vd.)*

yaşıngça	"yaşın kadar"	(2 - 141)
dağlarıngça	"dağların kadar"	(2-142)
birce	"pembe"	(2-23)
nice	"nasıl"	(9-15)
néççe	"kaç, ne kadar"	(1-95)

h. Vasıta Hali (İnstrumental) : +(I) nAn

İsimleri vasıta haline sokan ektir. Türkçenin asıl vasıta hali eki **+In/+Un** ekidir. Bugün bu ek, Türkiye Türkçesi'nde artık zarf olarak kullanılan bazı kelimelerde kalıplaşmış biçimiyle devam etmektedir. Kaşkay Türkçesi'nde vasıta hâli iki ayrı ekle karşılaşmaktadır. Aslında ek **+len** olmuş, daha sonra ekteki **n**'nin tesiri ile gerileyici benzeştirme neticesinde vasıta hâlinin **+(I) lAn** şekli **+(l)nAn** olarak değişmiştir.

dunyaynan	"dünya ile"	(1 - 43)
gülümnen	"gülüm ile"	(12 - 7)
nazınan	"naz ile"	(10 - 2)
oğluynan	"oğlu ile"	(1 - 237)
huynan	"huy ile"	(1 - 104)

3.2.2.4. İsimlerin i- (cevher fiili) fiiliyle çekimi:

İsimlere gelerek isimlerin yüklem yapılışında kullanılan Türkiye Türkçesi'ndeki **i**-fiili Kaşkay Türkçesi'nde de aynı şekilde kullanılmaktadır, **i**-fiilinin getirilerek isimlerin çekimi metinlerimizde genellikle belirli ve belirsiz geçmiş zaman kiplerinde görülmektedir. *(Çelik, 1997:141vd.)*

var ıdı	"vardı"	(4 - 12)
az ıdı	"azdı"	(1 - 112)
göz idi	"gözdü"	(1 - 113)
tufan ıdı	"tufandı"	(1 - 31)

3.2.3. Zamirler

Türkiye Türkçesi'nde şahıs, işaret, soru, belirsizlik ve bağlama zamirleri adı altında tasnif edilir. Kaşkay Türkçesi'nde de durum aynıdır.

3.2.3.1. Şahıs Zamirleri

	Yalın	İlgi	Yükleme
Teklik			
1.şahıs	ben / men	benin / menin	beni / meni
2.şahıs	sen / sen	senin / sening	seni / seni
3.şahıs	o / u	onung	onu
Çokluk			
1.şahıs	biz	bizim	bizi
2.şahıs	siz	sizing	sizi
3.şahıs	onlar / onnar	onlarıng	onları

	Yönelme	Bulunma	Ayrılma
Teklik			
1.şahıs	bene / mene	bende / mende benne / menne bennen	bende/mende benden/menden
2.şahıs	sene / sene	sende / sende senne / senne	sende / sende senden / senden sennen / sennen
3.şahıs	ona / ona	onda / onna	onda / ondan Onna / onnan
Çokluk			
1.şahıs	bize	bizde	bizde / bizden
2.şahıs	size	sizde	sizde / sizden
3.şahıs	onlara onnara ollara	onlarda onnarda ollarda	onlarda / onlardan onnarda / onnarnan ollarda / ollardan

İnstrumental ekiyle şahıs zamirlerinin kullanılışı:

	Teklik	çokluk
1.şahıs	beninen / meninen benle / menle	bizinen / bizle
2.şahıs	seninen / senle	sizinen / sizle
3.şahıs	onınan / onınnan Onınla	onlarınan / onlarıla

Şahıs zamirlerinde eşitlik ekinin kullanılışı:

	Teklik	çokluk
1.şahıs	bence / mence	bizce
2.şahıs	sence	sizce
3.şahıs	onca	onlarca

Şahıs zamirlerinde olumsuzluk durumu:

1.şahıs	bensiz / mensiz	bizsiz
2.şahıs	sensiz	sizsiz
3.şahıs	onsuz	onlarsız
		ollarsız
		onarsız *(Çelik, 1997: 142vd.)*

3.2.3.2. İşaret Zamirleri

Kaşkay Türkçesi'nde işaret zamirleri bu, mu, o'dur. Çokluk şekiller için üzerine gelen çokluk eki +lAr ile işletilir. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur:

bu	"bu"	(2-174)
o	"o"	(3-6)
budur	"budur"	(9-8)
orda	"orda"	(1-94)

İşaret zamirlerinin hal ekleriyle kullanışı:

Teklik

Yalın	**İlgi**	**Yükleme**
bu / mu	bunun / munung	bunı /munı
		buney
o / u	onung	onu
		oney

Çokluk

Yalın	**İlgi**	**Yükleme**
bunlar	bunlarıng	bunları / bunlarey
munlar	munlarıng	munları / munlarey
onlar	onlarıng	onları onlarey
ollar	ollarıng	olları / ollarey

	Yönelme	**Bulunma**	**Ayrılma**
Teklik			
	buna / muna	bunda	bunda /bundan
		munda	munda /mundan
			munna / munnan
Çokluk			
	bunlara	bularda	bunlarda /bunlardan
	munlara	munlarda	munlarda / munnarda
	mullara	mullarda	munnarnan / mullardan
	onlara	onlarda	ollarda /ollardan
	ollara	ollarda	onnardan

3.2.3.3. Yer Gösterme Zamirleri :

Yer gösterme zamirleri, işaret zamirleriyle birlikte kullanılmaktadır. **Bu yan, o yan; bu yer/yer, o yer/o yer** şeklinde kullanılan zamirlerin, hal ekleriyle kullanılışları şu şekildedir.

Yalın	**İlgi**	**Yükleme**
bu yan	bu yanıng	bu yanı
bu yer /yér	bu yering / bu yéring	bu yeri / yéri
		bu yerey
o yan	o yering / yéring	o yeri / yéri
o yer	o yanıng	o yerey / yérey

Yönelme	**Bulunma**	**Ayrılma**
bu yana	bu yanda	bu yandan / bu yanda
bu yere /yére	bu yanna	bu yannan / bu yanna
o yere / yére	bu yerde / yérde	bu yerde / yérden
o yana	o yanda	o yanda / o yandan
	o yanna	o yanna / o yannan *(Çelik, 1997: 145vd.)*

Metinlerimizde şu örnekleri vardır:

burda	"burda"	(1-273)
orda	"orda"	(1-305)

3.2.3.4. Soru Zamirleri

Canlı ve cansız varlıkları soru yolu ile temsil eden zamirlerdir.

Kim	"kim"	(1-10)
ne	"ne"	(1-323)

3.2.3.5. Belirsizlik Zamirleri:

Nesneleri belirsiz şekilde temsil eden kelimelerdir. Kaşkay Türkçesi'nde kullanılan, tespit edebildiğimiz belirsizlik zamirleri şunlardır:

her kim	"her kim"	(19 - 25)
héç kiminen	"hiç kimse ile"	(2 - 199)
héç kimsening	"hiç kimsenin"	(1 – 369)

3.2.3.6. Dönüşlülük Zamirleri

Türkiye Türkçesi'ndeki "kendi" dönüşlülük zamiri, Kaşkay Türkçesi'nde "genni" kendi, kendisi şeklinde kullanılmaktadır. Ancak daha çok öz dönüşlülük zamiri iyelik ve hal ekleriyle birlikte kullanılır. *(Çelik, 1997: 147vd.)*

özüme	"kendime"	(1 - 25)
özünde	"kendinde"	(1 - 258)
özünün	"kendinin"	(1 - 379)
özü	"kendisi"	(2 - 150)

3.2.4. Sıfatlar

3.2.4.1. Sıfat Yapımları

Sıfat isim soylu bir kelimedir. İsmi vasıf, şekil ve sayı olarak niteler. Bir kelime doğrudan sıfat olabileceği gibi morfolojik olarak türetilmiş sıfatlar da olur. Morfolojik yapılanma ile yapılan sıfatlar isim ve fiillere gelen sıfat yapım ekleriyle oluşurlar. *(Çelik, 1997: 147vd.)*

3.2.4.2. Belirtme Sıfatları:

İşaret, sayı, soru ve belirsizlik sıfatları olarak sınıflandırabiliriz.

a. İşaret sıfatları:

İşaret sıfatları Kaşkay Türkçesi'nde bu ve o'dur. İncelediğimiz metinlerde Türkiye Türkçesi'nde kullanılan **"şu"** işaret sıfatına rastlamadık. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

bu	"bu"	(1-15)
o	"o"	(2-47)

b. Sayı sıfatları:

İsimleri sayı gösterme yolu ile belirten sıfatlardır. Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

bir	“bir”	(1-23)
dokkuz	“dokuz “	(1-74)
dörd	“dört”	(2-222)

c. Soru Sıfatları:

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Genellikle Azeri Türkçesi’nde görülen soru sıfatları kullanılmaktadır. *(Çelik, 1997: 150.)* Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

niçe düşmen	“nasıl düşman”	(2-188)
ne ḳanlar	“nasıl kanlar”	(1-50)
néççe renge	“kaç renge”	(1-110)

d.Belirsizlik Sıfatları: Kişileri, nesneleri ve diğer kavramları karşılayan adları; sayı, miktar vb. bakımlardan kabataslak gösteren sıfatlardır.Metinlerimizde görülen örnekleri şunlardır:

çoḫ	“çok”	(1-182)
her	“her”	(1-32)
héç	“hiç”	(1-369)
néççe	“kaç, ne kadar”	(1-95)

3.2.5. Zarflar

Zarflar Kaşkay Türkçesi’nde, Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi *yer, yön, zaman,soru, dırım, azlık- çokluk* belirten kelimelerdir. Doğrudan zarf olan kelimeler olduğu gibi isim ve sıfatlardan kurulmuş zarflar da vardır. *(Çelik, 1997: 151.)*

3.2.5.1. Yer ve Yön Zarfları:

Nerde, nereden, neresi, nereye sorularına cevap veren kelimelerdir. Metinlerimizde tespit edebildiğimiz yer ve yön zarfları şunlardır:

yérine	“yerine”	(1 - 277)
tarafdan	“taraftan”	(2 - 78)

diyara	“diyara”	(2 - 128)
daġdan	“dağdan”	(2 – 7)
orda	“oradan”	(1 - 94)
üstünde	“üstünde”	(1 - 42)

3.2.5.2. Zaman Zarfları

Bir eylemin manasını zaman kavramı ile sınırlandıran zarflardır. İncelediğimiz metinlerde geçen zaman zarfları örnekleri şunlardır:

bu günde	“bu günde”	(1 - 91)
géce	“gece”	(1 - 192)
yaz çaḳunda	“yazın”	(1 - 246)
bir gün	“bir gün”	(1 - 306)
henüz	“henüz”	(2 - 182)
daim	“daima”	(2 - 237)

3.2.5.3. Niteleme-Durum (Nasıllık-Nicelik) Zarfları

Bir eylemin, bir sıfatın veya başka zarfin manasını nitelik bakımından etkileyen zarflardır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

büyük	“büyük”	(1 - 102)
éle	“öyle”	(1 - 181)
nice	“ne,nasıl”	(1 – 287)
héçe	“hiçe”	(1 - 353)
kessin	“kesin, mutlaka”	(1 - 344)
hub	“iyi, güzel”	(2 - 10)

3.2.5.4. Miktar (Azlık – Çokluk) Zarfları:

Azlık-çokluk , *miktar* ve *derece* bildiren zarflardır:

daha	“daha”	(19 - 44)
çoḫ	“çok”	(17 - 5)
az	“az”	(2 - 74)
küp küp	“çok çok”	(1 - 24)

5. Soru Zarfları: Eylemin anlamını soru yoluyla belirten zarflardır. Belli başlı soru zarfları şunlardır: "ne zaman, ne kadar, nasıl, niçin, ne, nice, neden…"

Metinlerimizde şu örneklerine raslanmıştır:

nice	"ne, nasıl"	(1-30)
niçün	"niçin"	(15-2)

3.2.6. Fiiller

Kaşkay Türkçesi'ndeki fiil ve fiil çekimleri, gerek şekil, gerek fonksiyon itibariyle genellikle Türkiye Türkçesi'ndeki kullanımlara paralellik gösterir. Fakat bazı durumlarda farklılıklar mevcuttur. *(Çelik, 1997: 153)*

3.2.6.1. Şahıs Ekleri:

Şahıs ekleri Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi zamir ve iyelik kaynaklı olarak iki tiptir. Kaşkay Türkçe'sinde zamir menşeli birinci tip eklerin Türkiye Türkçesi şahıs ekleriyle farkını göstermek için şema halinde verilmiştir.

Türkiye Türkçesi			**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	- I_m	- I_z	- (A/I)m	- (I)s
2. Şahıs	- sIn	- sInIz	- s(A/I)n	- s(A/I)nız
3.şahıs	------	- lAr	--------	- lAr

(Çelik, 1997: 154vd.)

Birinci tip şahıs ekleri, geniş zaman, şimdiki zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman ve gereklilik kiplerinde işletilir, Türkiye Türkçesi'nde de aynı kullanım mevcuttur.

İkinci tip şahıs ekleri, Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde de belirli geçmiş zaman ve şart kiplerinde kullanılır. Geniş zamanın, şimdiki zamanın, belirli geçmiş zamanın şart kipinin 1. çokluğunda **-G** kullanılır. Bu kullanılış Türkiye Türkçesi'yle aynı olmakla birlikte Kaşkay Türkçesi'nde **g** tercihlidir.

İyelik menşeli olan ikinci tip şahıs eklerinin Türkiye Türkçesi'yle olan ikinci tip şahıs ekleriyle mukayesesi şöyledir:

Türkiye Türkçesi			**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	- $(I)_m$	- K	- (I)m	- (A/ I)G
2. Şahıs	- (I)n	- (I)nIz	- (I)n	- (I)nI
3. Şahıs	------	- lAr	--------	- lAr

(Çelik, 1997: 154vd).

3.2.6.2. Bildirme Kipleri:

Kipler içerisinde bildirme kiplerine dahil olan zaman ekleri, beş esas zamanı ifade eden eklerdir. Kaşkay Türkçesi'nde de Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi geniş zaman, şimdiki zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman ve gelecek zamanı ifade ederler. Zaman eklerini Türkiye Türkçesi'ndeki şekilleriyle karşılaştırmalı olarak vereceğiz. Farklılık gösteren durumları açıklayacağız.

a. Geniş zaman eki:

Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi **-(V)r**'dir. Geniş zaman ekinin aslı **-r** 'dır. Geldiği fiile göre **-A,I** ünlülerini alır. Geniş zaman ekinin kullanılış şekli: *(Çelik: 1997: 155vd.)*

oḫır	"okur"	(2-68)
salır	"salar"	(2-78)
olır	"olur"	(2-144)
solır	"solar"	(2-145)
tökülir	"dökülür"	(2-182)

Kalın ünlülü kelimelerde

Türkiye Türkçesi			**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	oḳ – ur – um	oḳ – ur – uz	oḫ – ır – ım	oḫ – ır – ız
			oḫ – ır – am	oḫ – ır - ız

2. Şahıs	oḳ – ur – sun	oḳ – ur – sunuz	oḫ – ır – sen	oḫ – ır – sız
			oḫ – ır – sen	oḫ – ır–sınız
3. şahıs	oḳ – ur	oḳ – ur – lar	oḫ – ır	oḫ – ır – lar
			oḫ – ır – lar	

İnce ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	gez – er – im	gez – er – iz	gez – er – em	gez – er – iz
			gez – ir – em	gez – ir - iz
2. Şahıs	gez – er – sin	gez – er – siniz	gez – ir – sen	gez – ir – siz
			gez – ir – sin	gez – ir – siniz
3. şahıs	gez – er	gez – er – ler	gez – ir	gez – ir – ler
			gez – er	gez – er – ler

b. Şimdiki Zaman Eki:

Şimdiki zaman Türkiye Türkçesi'nde **-yor** şeklindedir. Türkiye Türkçesi'ndeki bu şekil ünlü uyumuna uymaz. Ünsüzle biten bir fiile geldiğinde araya koruyucu ünlü alır. Kaşkay Türkçesi'nde ise, şimdiki zaman eki **-y, -ylr, -yor-, yo** ve geniş zaman eki **-Ir** şekilleri kullanılmaktadır.

Kaşkay Türkçesi'nde çeşitlilik arz eden şimdiki zaman eklerinden **-(I)r** geniş zaman şeklinin Azeri Türkçesi'nin, **-yor** şeklinin de Türkiye Türkçesi'nin şimdiki zaman şekilleri olduğu bilinmektedir. *(Çelik, 1997: 156vd.)*

baḫmayır "bakmıyor" (1-347)

ḳoşuyor "koşuyor" (3-13)

-Genellikle -ir olumlu fiiller, -éyr olumsuz fiiller , -yor ise hem olumlu hem olumsuz fiiller için kullanılır:

al-méyr-em (olumsuz)

gel-ir-em (olumlu)

Şimdiki zaman ekinin kullanılışı :

Kalın ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	al – ı – yor – um	al – ı – yor – uz	al – ı – yir – em	al – ı – yır -ız
			al – ı – y – em	al – ı – y – ız
			al – ı – r – em	al – ı – r – ız
			al – ı – yor – um	al – ı – yor – uz
2.şahıs	al – ı – yor – sun	al – ı – yor – sunuz	al – ı – yir –sen	al – ı – yır –sınız
			al – ı – y –sen	al – ı – y – sınız
			al – ır – sen	al – ır – sınız
			al – ı – yor – sun	al- ı-yor-sunuz
3.şahıs	al – ı – yor	al – ı – yor – lar	al – ı – yir	al – ı – yır – ler
			al – ı – y	al – ı – y – ler
			al – ı – r	al – ı – r – lar
			al – ı – yor	al – ı – yor –lar

İnce ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
	Şahıs Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.	çek – i – yor – um	çek – i – yor – uz	çek – i – yir – im	çek – i – yir – iz
			çek – i – y – m	çek – i – y – iz
			çek – i – r – im	çek – i – r – iz
			çek – i – yor – um	çek – i – yor – uz
2.	çek – i – yor – sun	çek – i – yor – sunuz	çek – i – yir – sen	çek – i – yir – siniz
			çek – i – y – sen	çek – i – y – siniz
			çek – i – r – sen	çek – i – r – siniz
			çek – i – yor – sun	çek – i – yor –sunuz
3.	çek – i – yor	çek – i – yor – lar	çek – i – yir	çek – i – yir – ler
			çek – i – y	çek – i – y – ler

çek – i – r	çek – i – r – lar
çek – i – yor	çek – i – yor – lar

Ünlüyle biten fiillerde şimdiki zaman eki

Kalın yuvarlak ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	oḳu – yor – um	oḳu – yor – uz	oḡı – yır – am	oḡı – yır – ız
			oḡı – y – am	oḡı – y – ız
			oḡı – r – am	oḡı –r – ız
			oḡı – yor – am	oḡı – yor – ız
2.şahıs	oḳu – yor – sun	oḳu – yor – sunuz	oḡı – yır – sın	oḡı – yır – sınız
			oḡı – y – sın	oḡı – y – sınız
			oḡı – r – sın	oḡı – r – sınız
			oḡı – yor – sın	oḡı – yor – sınız
3.şahıs	oḳu – yor	oḳu – yor – lar	oḡı – yır	oḡı – yır – lar
			oḡı – y	oḡı – y – lar
			oḡı – r	oḡı – r – lar
			oḡı – yor	oḡı –yor – lar

İnce yuvarlak ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	sürü – yor – um	sürü – yor – uz	sürü – yir – em	sürü – yir – iz
			sürü – y – em	sürü – y – iz
			sürü – r – em	sürü – r – iz
			sürü – yor – ım	sürü – yor – ız
2.şahıs	sürü – yor – sun	sürü – yor – sunuz	sürü – yir – sen	sürü – yir – seniz
			sürü – y – sen	sürü – y – seniz

			sürü – r – sin	sürü – r – siniz
			sürü – yor – sın	sürü – yor –sınız
3.şahıs	sürü – yor	sürü – yor – lar	sürü – yir	sürü – yir – ler
			sürü – y	sürü – y – ler
			sürü – r	sürü – r – lar
			sürü – yor	sürü – yor – lar

Şimdiki zamanın olumsuz şekilleri :

Kalın ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	ḳoş – mu – yor – um	ḳoş – mu – yor – uz	ḳoş – mı – yır – em	ḳoş – mı – yır – ız
			ḳoş – mı – y – em	ḳoş – mı – y – ız
			ḳoş – mı – r – em	ḳoş – mı – r – ız
			ḳoş – mı – yor – um	ḳoş – mı – yor – uz
2.şahıs	koş – mu – yor – sun	koş – mu – yor – sunuz	ḳoş – mı – yır –sen	ḳoş–mı – yır –sınız
			ḳoş – mı – y –sın	ḳoş– mı – y – sınız
			ḳoş – mı – ır – sın	ḳoş– mı – ır – sınız
			ḳoş – mı – yor – sın	ḳoş–mı– yor –sınız
3.şahıs	koş – mu – yor	koş – mu – yor – lar	ḳoş – mı – yır	ḳoş – mı – yır – lar
			ḳoş – mı – y	ḳoş – mı – y – lar
			ḳoş – mı – r	ḳoş – mı – r – lar
			ḳoş – mı – yor	al – ı – yor – lar

Şimdiki zaman ekinin Kaşkay Türkçesi'ndeki örnekleri, görüldüğü gibi, ünlü uyumunun da tesiriyle çeşitlilik kazanmıştır. Türkiye Türkçesi'nde ünlü uyumuna uymayan **-yor** şimdiki zaman eki, Kaşkay Türkçesi'nde ince ve dar ünlülerden sonra **-yır, -yir** şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında Türkmence'de görülen şimdiki zaman eki **-y** ve Azeri Türkçesi'nde görülen şimdiki zaman fonksiyonundaki **-(I)r** geniş zaman eki de Kaşkay Türkçesi'nde de alternans olarak

kullanılmaktadır. Ekin olumsuzluk durumunda kullanılmasındaki sıralama da Türkiye Türkçesi'yle aynıdır. *(Çelik, 1997:159)*

c. Görülen Geçmiş Zaman Eki:

-DI, Görülen geçmiş zaman eki, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki oluş ve kılışın bitmişliğine konuşan ya tanık olmuştur ya da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve kanısına dayanmaktadır. *(Korkmaz, 2003: 584)*

Belirli geçmiş zaman ekinin kullanılışı:

Düz ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Çeklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	sev – di – m	sev – di – k	sev – di – m	sev – di – k
			sev – li – m	sev – li – k
2. Şahıs	sev – di – n	sev – di – niz	sev – di – ng	sev – di – niz
			sev – li – ng	sev – li –niz
3. şahıs	sev – di	sev – di – ler	sev – di	sev – di – ler
			sev –li *(Çelik: 1997: 161vd.)*	

yuvarlak ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Çeklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	vur – du – m	vur – du – k	vur – du – m	vur – du – k
			vul– lu – m	vul – lu – h
2. Şahıs	vur – du – ŋ	vur – du – nuz	vur – du – ng	vur – du – nuz
			vul – lu – ng	
3. şahıs	vur – du	vur – du – lar	vur– du	vur – du – lar
			vul – lu *(Çelik, 1997: 161vd.)*	

d. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki :

-mIş, Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır. *(Korkmaz, 2003: 600)*

görmüşem "görmüşüm" (2-62)

koymuşam "koymuşum" (13-11)

Kaşkay Türkçesi'nde öğrenilen geçmiş zaman eki olarak Azeri Türkçesi'nde kullanılan **-Ip** eki **-Ib** şekli ile de kullanılmaktadır. *(Çelik, 1997: 162)*

çekilibdir "çekilmiştir" (1-346)

olubdur "olmuştur" (1-55)

ḳalubdur "kalmıştır" (1-10)

e. Gelecek Zaman Eki:

Eylem kök ve gövdelerine "-acak, -ecek" eki getirilerek yapılır. Henüz yapılmamış, içine girilecek bir zaman dilimi içinde yapılacak olan bir eylemin anlatımında kullanılır. İncelediğimiz metinde **-Ası** şeklinde kullanımına rastlanmıştır.

riyazat çekesidir "çekecektir" (9-12)

3.2.6.3. Tasarlama kipleri

Şart, gereklilik, emir, istek diye Türkiye Türkçesi'nde ifade edilen kipler, şekil olarak bazı değişiklikler olmasına rağmen Kaşkay Türkçesi'nde de fonksiyon olarak aynıdır. *(Çelik,1997:168)*

a. Şart Kipi:

Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde **– sA**'dır.

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	- sAm	- sAK-	. sAm	- sAK
2. Şahıs	-sAn	- sAnIz	- sAng	- sAnIz

3. Şahıs	- sA	- sAlAr	- sA	- sAlAr

Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

olsa	"olsa"	(19-57)
baḫsa	"baksa"	(1-304)

b. Gereklilik Kipi :

Kaşkay Türkçesi'nde gereklilik kipi Türkiye Türkçesi'yle paralellik gösterir. Ancak, **gerek** kelimesinden istifade edilerek gereklilik çekimi de yapılır. Bu kullanılışı şu şekilde gösterebiliriz. (Çelik, 1997: 163)

Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	satmam gerek	satmamız gerek
2. Şahıs	satman gerek	satmanız gerek
3. şahıs	satması gerek	satmaları gerek

Gereklilik ekinin olumsuzu **deyil** kelimesi ile yapılır.

Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	satmam gerek deyil	satmamız gerek deyil
2.şahıs	satman gerek deyil	satmanız gerek deyil
3.şahıs	satması gerek deyil	satmaları gerek deyil

İncelediğimiz metinde örneklerine rastlanmamıştır.

c. Emir Kipi

Türkiye Türkçesi'nde emir ve istek arasında bir karışıklık mevcuttur. Dilbilimcilerin kimi, emir ve istek kiplerini ayrı ayrı ele alırken, kimileri de emir-istek adı altında ele almaktadırlar. Biz emir ve istek kiplerini ayrı ayrı ele alıp Türkiye Türkçesiyle Kaşkay Türkçesini karşılaştırarak vereceğiz. *(Çelik, 1997: 164)*

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	-------	-------	-------	-------

2.	Şahıs	-------	- In, -InIz	-------	- (I)n
3.	şahıs	- sIn	- sInlAr	- sIn	- sInlAr

Yukarıdaki şemada görüldüğü gibi, Kaşkay Türkçesi'yle Türkiye Türkçesi paralellik göstermektedir. Birinci şahıs emir yoktur. İkinci şahıs teklik emir eksiz, çoklukta Türkiye Türkçesi'nde **–ın,-lnlz** 'dır. Kaşkay Türkçesi'nde **-(I)n** 'dır. 3. şahıs da Türkiye Türkçesi'yle aynıdır. *(Çelik, 1997: 164)*

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

kessin	"kessin"	(1-344)
vérsin	"versin"	(1-364)
kırılsın	"kırılsın"	(2-166)

d. İstek Kipi:

Bu kip fiile istek, niyet, arzu anlamları katan bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir. *(Korkmaz, 2003: 648)* İstek kipi ile emir kipi arasında bir karışıklığın olduğunu emir kipi konusunda belirtmiştik. İstek kipinin Türkiye Türkçesi'yle Kaşkay Türkçesi'ndeki şekilleri aşağıdaki gibidir : *(Çelik, 1997: 165)*

Türkiye Türkçesi			**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. Şahıs	- AyIm	- AlIm	- Am	- AG
2. Şahıs	- AsIn	- AsInIz	- Ang, -AsIng	- AsInIz
3. şahıs	- A	- AlAr	- A	- AlAr

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

salam	"salayım"	(1-5)
ağlayam	"ağlayayım"	(1-34)
akam	"akayım"	(1-208)
girem	"gireyim"	(1-4)
görem	"göreyim"	(1-9)
déyem	"diyeyim"	(1-26)
söylesen	"söylesen"	(1-63)

3.2.6.4. Birleşik Kipler

Türkiye Türkçesi'nde bildirme kipleri olan asıl zaman kipleri üzerine *hikâye, rivayet, şart*, ekleri ile birlikte çekime girer. Kaşkay Türkçesi'ndeki birleşik kiplerin çekimi ile Türkiye Türkçesi'ndeki birleşik kiplerin çekimi paralellik gösterir. *(Çelik, 1997: 166)*

a. Hikâye:

İncelediğimiz metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

doḫırdı	"dokurdu"	(1-106) (geniş zamanın hikâyesi)
oḫırdı	"okurdu"	(1-107) (geniş zamanın hikâyesi)
çaḳurırdı	"çağırırdı"	(1-150) (geniş zamanın hikâyesi)
oynaşırdıg	"oynaşırdık"	(1-122) (geniş zamanın hikâyesi)
baḫmazdı	"bakmazdı"	(1-199) (geniş zamanın olumsuzunun hikâyesi)
bilmezdik	"bilmezdik"	(1-125) (geniş zamanın olumsuzunun hikâyesi)
gédmişdi	"gitmişti"	(1-20) (öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi)
içeydim	"içeydim"	(1-287) (istek kipinin hikâye birleşik çekimi)

b. Şart Kipi:

Kaşkay Türkçesi'ndeki şart kipi Türkiye Türkçesi'ndeki şart kipiyle aynıdır. **-sA** şart eki asıl zamana gelerek Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi **i-** fiili ile birlikte birleşik kipi kurar. Farklılık, sadece ikinci şahıs eklerinde Kaşkay Türkçesi'nde **ng**'nin kullanılmasıdır. Olumsuzluk şekli, Kaşkay Türkçesi'nde **deyil** olumsuzluk kelimesinden yararlanılarak yapılır. *(Çelik, 1997:168)* İncelediğimiz metinlerde örneğine rastlanmamıştır.

c. Rivayet Kipi:

Bir kip eki almış fiilin i-ek fiilinin duyulan geçmiş zaman kipinin getirilmesi ile yapılır. İncelediğimiz metinde örneğine rastlanmamıştır.

3.2.6.5. Yardımcı Fiiller

Kaşkay Türkçesi'nde, incelediğimiz metinlerde gördüğümüz belli başlı yardımcı fiiller şunlardır.

ol- fiili: Eski Türkçe'den beri **bol-** alternansı olarak kullanılan ve Batı Türkçesi'ne has kullanılış olarak gördüğümüz **ol-** fiili, Kaşkay Türkçesi'nde de sıkça kullanılmaktadır. *(Çelik, 1997: 169)* Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ruşen ola	"sevinçli ola"	(14 - 16)
gelin olsa	"gelin olsa"	(19 - 53)
yaz olmuş	"yaz olmuş"	(3 - 11)

et – fiili: Kaşkay Türkçesi'nde sık kullanılan bir yardımcı fiildir. İsimlerle birlikte kullanılarak birleşik fiiller kuran **et –** yardımcı fiilinin metnimizde geçen örnekleri şunlardır:

zehr éd-	"zehir etmek"	(1 - 240)
kabul éd-	"kabul etmek"	(2 - 253)
şeker éd-	"şeker etmek"	(11 - 7)

eyle – fiili: éyle – yardımcı fiili, Kaşkay Türkçesi'nde sıklıkla karşılaştığımız bir yardımcı fiildir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

divan éylerdi	"divan eylerdi"	(1 - 119)
kebab éyledik	"kebap yaptık"	(1 - 309)

3.2.6.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler):

Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir. Yapılarında hareket ve zaman anlamı vardır. İsim çekim ekleri ile çekime girebilirler. *(Korkmaz, 2003: 911)* Kaşkay Türkçesi'nde sıfat-fiil ekleri Türkiye Türkçesi ile paralellik göstermektedir. *(Çelik, 1997: 171)*

yanduran	"yandıran"	(1 - 27)
bulduga	"bulduğuna"	(1 - 247)
gelenlere	"gelenlere"	(1 - 359)

3.2.6.7. Zarf-Fiiller (Gerendiumlar):

Zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir. Zarf-fiiller fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır. *(Korkmaz, 2003: 983)* Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi Kaşkay Türkçesi'nde de çeşitli zarf-fiil ekleri şekil ve fonksiyon olarak aynen kullanılmaktadır. *(Çelik, 1997: 171)*

gédip	"gidip"	(1 - 225)
ḳalġub	"kalkıp"	(1 - 79)
ḳonub	"konup"	(2 - 96)
oluban	"oluban"	(1-118)
vuruban	"vuruban"	(1-140)
ḳalanda	"kalanda"	(1-148)
coşanda	"coşanda"	(1-66)

3.2.7. Edatlar

Yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, dilbilgisi bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir. *(Korkmaz, 2003: 451)*

a. Çekim Edatları:

içün	"çünkü"	(11 - 19)
için	"için"	(2 - 192)
gimin	"gibi"	(2 - 190)
+inen	"ile"	(2 - 199)
tekin	"gibi"	(2 - 202)

b. Bağlama Edatları:

ya	"ya"	(13 - 7)
ki	"ki"	(12 - 5)

ne . . . ne	“ne . . . ne”	(10 - 13)
de	“de”	(3 - 20)
içün	“çünkü”	(2 - 158)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ASIL METİN

ASIL METİN

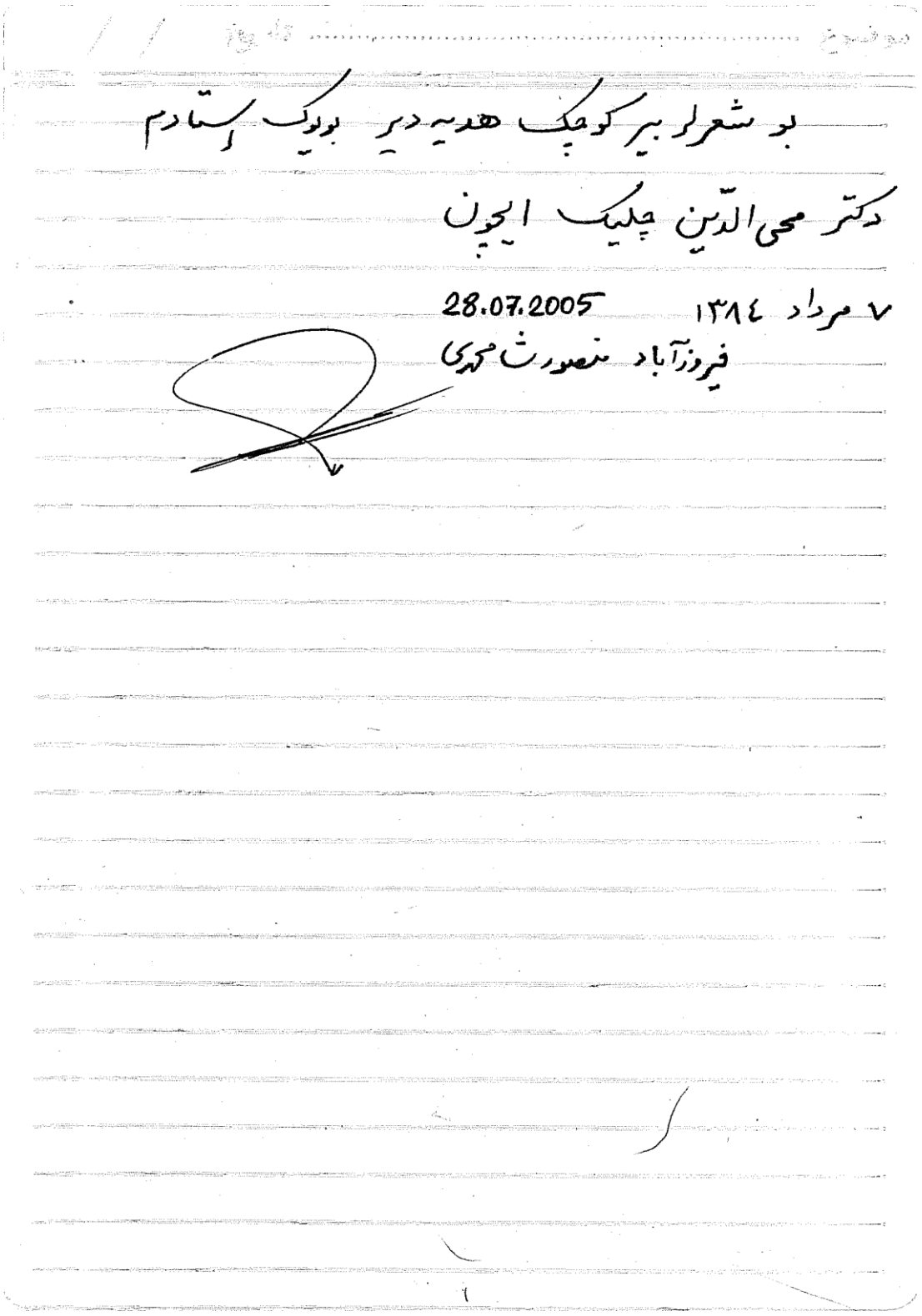
بو شعرلر بیر کوچک هدیه دیر بویوک استادم

دکتر محی الدین چلیک ایچون

۷ مرداد ۱۳۸٤ 28.07.2005

فیروزآباد منصورش مهری

موضوع ..... گوروش دنا دان ... تاریخ / /

قسمت اولدی دنا گلدیم دوشینگه
آل ائتیرد دیم توریا غونگه داشینگه
نظر سالدیم قاتینگه باشینگه

توجاق آچ تا گیرم گنه قوینونگه
آنا کیمین بیر آل سالام بوینونگه

هیجران منی گوروشینگه آجالدوب
گوین قوشونا پرواز وئریب اوجالدوب
غملی دویغو داها منی قوجالدوب

گلدیم دنا گورم سندن نه گیچیب
یولداشلاردان کیم قالوبدور کیم کوچوب

دویغو = احساس

سنینگ مهرینگ دنا منیم گوینومده

عشقینگ اوشاق کیمین دایم قوینومده

محبّتینگ زنجیره سی بوینومده

محبّتینگ چکیب منی گتیردی

بوهیجرانی آرامو زدان گوتوردی

ایدمیش اوغلونگ ایندی گلیب قاباقا

بولونمو شدیر ایشیق سالوب اوجاقا

گوینو ایستر اونو آلانگ قوجاقا

مدّتیدی یوسف تکین ایدمیشدی

آیریلمیشدی یعقوبوندان گئدمیشدی

موضوع ..... تاریخ / /

غریبلیقینگ شوم طلسمی قیریلدی

گنه شیرین خاطره لر دیریلدی

بیر پرده تک گؤز دمینه سریلدی

خاطره لر بیر بیر گلیر گؤزومه

گؤللر تکین گولو مسه نیراوزومه

گلمیشم کی سنه دئییم رازیمی

بیراوت تکین جان یاندوران سؤزومی

من سیلی نن رنگ ائدیرم اوزومی

هئچکیم بیلمز باطنیمدن بیر خبر

نیجه مندن بوروزگار اوت چکر

۱۸

موضوع ..... تاریخ / /

یئل اوینایوب دنا داغلار توفاندی

هرگونو موزگئچن گوندن یاماندی

روزگار جوروندان باغریم بریاندی

گلمیشم کی ~~دا~~ قارلارینگنان آغلایام

روزگارینگ جیگرینی داغلایام

دومان گلیب دنا باشینگ بورّیمیش

قوجالارینگ هامو پئرده چورّیمیش

جوانلارینگ قوجالموشدیر قرّیمیش

اوتوز ایلدیر یولوم سندن تاریدی

سن سیز منه بوگینگ دنیا داریدی

موضوع ..... تاریخ /

چوخ یاشینگ وار دنا دئمَم قوجه ینگ

اوج اوستونده بولوتلاردان اوجه ینگ

سویله گورم بودنیا یانان نیجه ینگ

یالان دنیا بیزی آلوب هوسه

عمرومیز قوشونو سالوب قفسه

دنا سویله دودمانلار نیچ اولدی

رزم و لشکر یل جوانلار نیچ اولدی

تیغ و سنان داغ میدانلار نیچ اولدی

نه ترلانلار تولانماموش باشینگه

نه قانلار که آخماموشدیر داشینگه

موضوع ..... تاریخ / /

سن که دنا چوخ دورانلار گؤرمیشنگ
گیو و گودرز پهلوانلار گؤرمیشنگ
زال و رستم قهرمانلار گورمیشنگ
سن یله منه کیخسرو نولوبدور
بیژن ندن دامانینگده اولوبدور

دنا سنینگ دُرد گوهر خرمنی
قشقایی لر بویراحمدلر وطنی
قوچ ایگیدلر نر آسلانلار منگنی
طوس و نوذر یل گشتاسب نیچ اولدی
لُرکیشی سی کای لهراسب نیچ اولدی

7

موضوع ..... تاریخ / /

بیر دانوش سن دنا بیزیم ائللردن
باشدان گئچن یاپان آی و ایللردن
بیرده سویله سن خروشان سئللردن
هیجران چکن بولبوللاردان بیر دانوش
پر پرالان ترگوللردن بیر دانوش

بایرام گلیب گول و ریحان جوشا ندا
عندلیبلر شورو عشقه دوشا ندا
تیهو کیلیک سس بیر بیره قوشا ندا
بهشت اولیر دنا سنینگ یاللارینگ
نه گویچکدیر خوش رنگ تازه گوللارینگ

موضوع ..... تاریخ / /

سحر چاقلار سرین، سرین یئلینگ وار
بولوتلار دان اپک تکین تئلینگ وار
دیله گلسنگ دنا یاخشی دینلینگ وار
دوقوز آیی ایلینگ سنه یاز اولور
بئله گلین طبیعت ده آز اولور

چشمه لرینگ گؤزلرینده آخیلار
کیلیک لرینگ داشلار اوسته اوخیلار
فرح لری صف باغلایوب باخیلار
بیردن قالخوب گلیب سوداں ایچیلر
بیرده قوما یاتوب سوندا اوچیلر

اپک = ابریشم

موضوع ..... تاریخ / /

بیزیم ائلده سخاوتلر واریدی
چوخ غیرتلر شجاعتلر واریدی
یاخشی مرام خوش حالتلر واریدی
دنا گل تا سنه بیر بیر حالتی
بیان ائدم گئچن گئدن عادتی

قیش گئجه سی بیقیلر دیک شادمان
اوتوروب دئیردی نوروز داستان
گلردی مجلسه صفالی شروان
بئله داندان هفت بند نئی یی چکردی
اورگلره غم وشادلیق اکردی

۱۵

موضوع ..... تاریخ / /

یئل بولوتی سولدان ساقا بوکنده

بولوت گویدن بولور ییره توکنده

دومان گلیب داغ دوشونه چوکنده

چو بانلا رینگ سسی اوردا گلردی

نئچه دن بیر کوره توزی ملردی

قاری آنا گئجه متل دئینده

کهره تیللکی بیرگو زونو یئینده

آدمیزاد دیو دری سین گئینده

بیر یوخودان اوکالاردیک گوزلری

تا آنگلایاک قاری دئین سوزلری

موضوع ..... تاریخ / /

قوس گئدنده سوم لشکری قیچنده

۲۱ بویوک چلّه گلیب ماشدان گچنده

قیش یوردوندان یاز یوردونا گوچنده

دوولاری های هونیان قیچدیگ

چلّه بدر ائدیب اوتدان گچدیگ

یاز گونویدی آنا گلیم توخیردی

۲۲ آتام ماذون سوزارمی اوخیردی

یاغوشودو ایلدیریملر شخیردی

قاری فلک تامدارینی اوزادی

قوس وئریبان نئچه رنگه بزه دی

۱۲

چپچک باجی گوللو گویچک قیزیدی
اوچ یاشوندا بئله اوشاق آزیدی
بئش قوداش بیرتک باجی گوزیدی
باخمالیدی یول گئدمه سی یوردقاسی
اوینایاردی یاخشی قیزیل سیرقاسی

هرکیم ایچون چاخاردیردی اوز سه سی
شوخلوقونان گولدوریردی هرکسی
گاه اولوبان باغلایاردی نفسی
دیریلیبان گنه دیلان ائیلردی
آخرتدن یاخشی یامان سوئیلردی

سیرقا = گوشواره

موضوع ..... تاریخ / /

غم بیلمزدیک بیزده یاخشی یاشیردیک
باباکرم قینه اوینا شیردیک
گاهی سئل کیم دالقاسالوب داشیردیک
اوش قیدیک یاخشی یامان بیلمزدیک
نادانیدیک عهدوپیمان بیلمزدیک

گون گئدنده داغ پشتونا باتاندا
قرنقولوق دنا گوللکه آتاندا
آج قورت گلیب قاش قیینه یاتاندا
بیز گوزلردیک تا قورت قاشا وورمایا
قوزولاری تیکه له یب اوورمایا

دالقا = موج

موضوع ..... تاریخ / /

اوش قوردوم چوبان قویون سایاردی

قوزولاری دوتوب چیقه قویاردی

چوبان ننه گاهدان یایوخ یایاردی

هنده قاچوب کره بوکول دوتاردیم

اوینا ماقدا تئز تئز یئییب اوتاردیم

حیدر کندن گلیب اگین اگنده

اوگوزونن یئر اوزونو سؤکنده

بیره قوناق اولوب قیلان چکنده

هنده بیردن دوزگورنده میدانی

پک وو روبان گولدیریردیم قیلانی

موضوع ..... تاریخ / /

چوخ یاخشیدی طاها فلا رینگ گلمگی

اوبالارا منزل ائدیب قالماگی

اوش قلا رینگ های قیشقریق سالماگی

قویونلا رینگ کوللکه سینی تالاردیگ

طاها فلارا وئریب آجیل آلاردیگ

قره داغدان اوبا کوچوب گلند.

بورلوک یولدا اوکون ایلیب سالانده

آیاز گیلینگ ایتی یوردا قالانده

شیرین دازا چاپدوریردی آتونی

شوشدئیب چاقوریردی ایتینی

موضوع ..... تاریخ / /

قوش سَسینی تقلید ائدیب اوخوردیک

داش تلّه سین توخ توخوسون توخوردیک

تیکانینَن چیان گوْده سوخوردیک

یان، یان باش باش قویوب تلّه آتاردیق

او قوندوروب قوشلاردان بیز دوتاردیق

گوْزگزدیریب داغدا شکار گوُرنده

هی چی گئدیب کَل چشمه یی سورنده

اوچو قولو آق پازانی وورانده

بیزده قاچوب او شکاری سوکردیک

جیگرینی اوْت اوستونه توکردیک

موضوع ..... تاریخ / /

آت جولونا حاتم گمبل دوردی

۳۳- تور دایچا یا آتوب مینیب سوردی

شیق شیقی یی شهرگینه وردی

اوندا اگنیب یولداشلارین تاپاردی

اونلارینان قوشا قویوب چاپاردی

اوردگ آتلار مادیانلار واریدی

۳۴- خرسان، شترگ کهیلانلار واریدی

جیران باشان خوب وزنانلار واریدی

رخش و شهپر اؤنسانلار نولوبدور

شبرنگ شبدیز هلیوانلار نولوبدور

قوشاتوپاگ تمبقه وئرمک

- ۱۶ -

موضوع ..... تاریخ / /

گلاّه گلیب چای جنگله دولاندا

مست لؤک لری دارغا جرّه سالاندا

کف آغزوندان توکوب طبلین چالاندا

بیرگؤرمه‌لی صحنه بیدی سن واشماق

بیربیرینن تالاش‌لئدیب دولاشماق

اوبا کوچوب لکِ پکّه ووراندا

کوچ اوستونده اوشاق‌کؤرپه سورندا

یول قِیینده پیرلَکْ لَکْ گورندا

پالتارلاردان بیز تیلیشه اوزردیک

پیرلک لک آقاجونا دوزردیک

۱۹

موضوع ..... تاریخ / /

او ایلی که بوتون یاغوش یاغمادی
قویون گچی سورولمدی دوغمادی
کیوانی لر اصلاً دووار ساغمادی
یادونگنا دیر کوسه گلین چاخاردیگ
سقلینی اون توکوبان آقاردیگ

قره اولوب ایل قحطلیق گلنده
عجب قری شام آخوندان اولنده
آتام کندن بیر آزجا اون آلانده
بیز آق پوره دنا آیران دئیردیگ
بوغدا آز واریدی آلیم پئیر دیگ

موضوع ..... تاریخ / /

آق بولوتلار دنا پنبه یاغاندا

ملحه شیشک گئجه قاشدا دوغاندا

آنا دوروب ترک سودونی ساغاندا

بیشیرنده من آغوزون یئه یردیم

اوندان سورا «داغلار نولدی» دئیردیم

نه یاخشی دی کوچهای کوچده قریشمک

بیر بیرینین حالاشوبان گورو شمک

جاهال اوغلان آد خلینان آریشمک

اوز توتاردی قیز باخمازدی اوغلانا

سوز چیخمه یه بختی بیردن باغلانا

ترک = صحف زهک یعنی شیر آغوز

21

موضوع ..... تاریخ / /

یوردچی آتلی ایل دمینده چاپاردی
قیقاج ائدیب رقیب بورکین قاپاردی
تلاش ائدیب بیر تازه یورد تاپاردی
اوبا گلیب ینگی یورد اونواردی
بلوتلیگدن میخ و توخماق یوناردی

بیرگون اوبا کوچوب گلدی اوتراغا
شیراز آشکار اولوب چیخدی قاباغا
یخین اولدیگ آقام شاه چراغا
آنا دوروب اوز اِماما دؤندردی
یاغلو پیلته دوتوب دعا گؤندردی

گؤزه‌لیدی ائلینگ داغدان آشماقی

چاخما شماقی سئل کیم باشدان داشماقی

صفالیدی گلین لرینگ یاشماقی

قیز گلین لر آت بزه دیب مینَرْدی

قیقاج ائدیب چابک مینیب اِئنَرْدی

دؤزِ کؤرد ده گئجه اوغرو گلنده

بورقویونو قاشدان چکیب کولنده

چوبان نوروز خبر اولوب بیلنده

هو ائدیبان اوغرولاری قوموشدی

اوغرو قاچوب گؤز دمیندن سوموشدی

یاشماق یا یاموشاق = روسبند و حجاب مخصوص صورت زنان که از گرد و غبار و نور شدید آفتاب نیز جلوگیری می نمود

سوموشدی = از جلو چشم رد شده و فرار نموده بود

موضوع ..... تاریخ / /

پسین پسین قویون دوزدن گلردی
کورپه قوزو امیشردی ملردی
یازچا قوندا پاییزه لر گلردی
رگاه اولوب قوزی آیری یایلور
آنا سیندان آیری گئدیب سایلور

دینگلاردی زنگ ش ها زنگ بوینوندا
اینگلاردی گچی قاشینگ قوینوندا
ایت قوردونان جرئیلردی گوینوندا
چوبان اوُروم شم وئردی دوولارا
سلمه نردی قورت گلمه یه هووارا

اوُروم = چرای شاه
هووار = نزدیک واطراف

موضوع ..... تاریخ / /

سوری گلیب دانگاهوندان گئچردی

حیدرعمی سوتلی لری سئچردی

قره لجب گوندە داندان قئچردی

امجک لری یئخینیدی داغولا

پرخ آتاردیگ بوکک بلکم ساغولا

بایرامیدی آخشام گئدیگ گوروشدیگ

کوسمیشیدیگ عمراوغلونان باریشدیگ

قوجا قری احوالینی سوروشدیگ

خوب دگلدی بایرام چاقی قهر ائدماق

شهدیمیزی آغز ایچینده زهر ائدماق

لجب = گوسفندی که تازه آنرا ذبح نموده اند و با تلف شده
که مدتها شیر آن را می دوشند قره لجب = گوسفند لجب سیاه

پرخ = پرتاب چوبستی برای برگرداندن گوسفند به دانگاه

25

موضوع ..... تاریخ / /

صفا وار دیر یاز چاقوندا گوللرده

ماه مار چوبان سوری یایار چوللرده

اونگلی قویون کپ یویونور گوللرده

یاخشی ایشدیر قویون قرخمک یاز دمی

خاطره ده همیشه وار گوز دمی

یاز چاقوندا کپ کپ گلدردیک داغا

دنبالاق بولدوکه چوول یتمیا غا

گاهی بیردن آل لئدردیک اوزاغا

بنو سرخ و کباب اوتو بیچردیگ

قارگتیریب برفِ شیره ایچردیگ

موضوع ..... تاریخ / /

یاخشی بوالهَوَس قاسنی گندگ واریدی

کاماه کَتّه اشقین مندگ واریدی

شَکَرگُده نقل و قندگ واریدی

گناش لوبّو سوقانا قلار یادلولسون

گلَن گئدن خوب قونا قلار یادلولسون

توسان گونو میلِ درویش دوزونده

توی اولوردی چای چشمه نینگ گؤزونده

زنگ چالا ندا دوواخ گلین اوزونده

جاهال اوغلان قیچاج ائدیب چاپاردی

بیداخلا رینگ آلماسینی قاپاردی

موضوع ..... تاریخ / /

جاهال قیزلر رنگین لباس گیردی

۵۲ اینگی باشلی توی دوگوسون دوردی

صف باغلایوب هاینه هلی دئیردی

دسته لره باغلالاردی یاغلوقی

کل وو روبان سئوللردی ساغلوقی

نه یاخشیدیر تویونگ سازو صداسی

۵۱ آغور هئلی جنگ نامه سی نواسی

بیربیرینن گؤروشماقی صفاسی

هئلی چی لر میدان تاپوب دوزولر

گؤزه ل کیلیک تکین آسه سوزولر

موضوع ..... تاریخ / /

یاشول مخمل کیبیب دنا داغلار رنگ

داغچالار رنگ کاپّولار رنگ باغلار رنگ

نه یاخشیدیر بوردا توران چاقلار رنگ

گلیب گزمگ خوب صفالی داغونگی

بهشت تکین گلزارینگی باغونگی

دامانینگده مدرسه لر قوراردیگ

دام یئرینه بیز آق چادر ووراردیگ

طنفینه قشنگ گومپول دوررردیگ

اوْ آق چادر مدرسه لر یادا اولسون

معجزه گر معلّم لر شاد اولسون

موضوع ..... تاریخ / /

قارچیچکی یار یاخلارین آچاندہ
آغور ائللر دامانینگدان کوچندہ
اوبا گئدیب سوری چایدان گچندہ
گوینوم ایستر گنہ اوشاق اولایدیم
بوگچگدہ سن سلره سالایدیم

بیر اولایدی ماربر سندن گئچیدیم
نئچه نفس سرین سویون ایچیدیم
چوئول چیچک یار پوزلارینگ بیچیدیم
بیرگزیدیم گوی چملرینگ کمینی
اونودایدیم بو دنیانینگ غمینی

موضوع ..... تاریخ / /

اینا غیدی دنا سنینگ ائل لرینگ

گویچگیدی چیچک گوللو چول لرینگ

چوخ یاخشیدی لطیف سرین یئل لرینگ

داها قویون چوللرینگده بوسلنمز

چوبانلار رینگ دودوک لری سسلنمز

دنا سی سخت بهشتینگدیر یاز چاقی

قینیر جوش رهر طرفدن بولاقی

گورمه لی دیر چیچگینینگ یارپاقی

چشمه چمن سونبوللاری یاخشیدیر

باغ و بوستان بولبوللاری یاخشیدیر

موضوع ..... تاریخ / /

ش دافیلر قیا غلاری گوللاری

تر اوینا شور کنگرلری ذوالفلاری

عطر ایله یر میخک قرنفللاری

هرکیم باخسا ملّا قباد یوردونا

قرقیش ائدر اوردا اجل قوردونا

بیرگون بیزده قوناق اولدوک کیهانا

سئیر ائیله دیگ داغدا گول و ریحانا

هنرمندلر واری گلدی مئیدانا

هوّل اوغلاقون لتین کباب ائیله دیگ

دردیمیزی دنا سنه سوئیله دیگ

دفتر ..... تاریخ / /

هلاکو خان سه تارینی دیندیردی

بورماغونو پرده لره میندیردی

اورگلرینگ پرده سینی سیندیردی

محمود خانینگ گؤزل مردانا سسی

تنگ ائیلهدی اورگلره قفسی

روزگارینگ چرخی دایم گزه یور

شوخ گلین تک دنیا اؤرزون بزه یور

حریصلرینگ اوره گینی لزه یور

حریص بیلمز چرخ دولانور عمر گچر

اجل گلیب اونو گلیندن سچر

موضوع ..... تاریخ / /

بو دنیا یا گوین باغلاما یالاندیر

آلّا دانچی آلا خالّلی ایلاندیر

هرنه سئوه نگ آخرسنی چالاندیر

باخونگ کیملر گلیب ئره یاتمادی

نه سولطانلار تاجون هئچه ساتمادی

دنیا شوم گلین دیر همسر یوُودماز

گناهی آرتورور دردی سوُودماز

یاراسالور اورگلره اوُودماز

عاقل گرگ گوونمه یه دونیا یا

ضعفان کیمین گوین وئرمه یه ترسا یا

یوُودماز = راه نمی دهد - نمی گذارد نزدیک شود

سئوُودماز = تسکین و آرامش نمیدهد

کیملردن کیملره قالوب بو جاهان

نولدی قارون گنجی هانی سلیمان

هر دُورد گون بیرینه دولانور دوران

ازلدن قضا بدور اجل دورانا

دولانور بو قصاب دایم انسانا

داها سؤنوب انسانلیقینگ چراغی

قرداش اولماز قرداشی نینگ دایاغی

قونشو آلماز قونشوسونونگ سوراغی

بیلمم کیملر خلقی بُلله قاندوروب

محبتینگ ناهالونو یاندوروب

موضوع ..... تاریخ / /

مردلیگ منسوخ اولوب نامرد چوخ اولوب

صداقت توکنمیش غیرت یوخ اولوب

چوخ کیمسه لر اُوز عمروندان توخ اولوب

آلاه کس سین نامرد لیقینگ چُوره گی

قان اولموشدیر مرد اوغوللار اوره گی

باریشما قلار چکیلیبدیر ساواشا

دُها باخمیر دنا یولداش یولداشا

انسانلیق یوخ دونوب آیری قوماشا

بیر دُونوملی کیمسه یوخدور دُونه بیر

بلکه منیم دردیم اُوتو سُونه بیر

باریشماق = صلح کردن

بیر کیمسه یه بئش یئرده گؤن یاتماسون

هئچ ایگیدینگ بختی کوله یاتماسون

عاقل گرگ عمرون هئچه یاتماسون

سلطان اولسا تختی چینر آلیندن

ائلخان اولسا آیری دوشتر ائلیندن

گلیب گردش ائدر چرخ روزگار

بیر گئده رهگ دنا قالدانگ پایدار

بیزدن قالور خوب و پئسلیگ یادگار

بیان ائدسن گلنلره داستان

گئدنلرینگ رفتاروندان بیر نشان

موضوع ..... تاریخ / /

دنا بیزده گون تک بیردن باتاراگ

شیرین عمرو آخر هئچه ساتاراگ

جامِ مرگدن می نوش اولوب یاتاراگ

اوش قلارا وئرسن دنیا پندینی

آتاکیمین زندگانلیق فندینی

داها عمرینگ پیمانه سی دولوبدور

جوانلیقینگ ترگلزاری سولوبدور

من بیلمنم یارد یولداش نولوبدور

هئچ کیمسه نینگ خوش دورانی دونمه سین

ث دعمرونینگ [illegible] سونمه سین

چراغلاری

موضوع ..... تاریخ / /

هئچ بیلمم دنا نچون گوز آغلار

اورگ آغلار قلم آغلار سوز آغلار

سه تار آغلار سنتور آغلار ساز آغلار

اوزاخ هیجران هاچان وصله یئتیشر

اورگلرینگ یارا لاری بیتیشر

دنا نولدی یاختی لرینگ گویچکینگ

بیلمم ندن آقاروبدور بیرچکینگ

گولونگ گولمیر آچولمایوب چیچکینگ

بیردم گول تا اوزونگ گوله اوزومه

قوجالوقدا بیر جان گله دیزیمه

گویچک = زیبا و قشنگ

بیرچک = زلف

چیچک = گل غنچه

موضوع ..... تاریخ / /

آغلاسونلار گوی دوشلرینگ بولاغی

دئ گولسونلر غنچه لرینگ دودا غی

صفالانسون ائیلمیزینگ یا یلا غی

اوندا قوناگ گوی چمنلی یورد لارا

باغلایاگ بیز طنفلری مورد لارا

دنا هرگز گول جامالینگ سولماسون

شادکویلونگی غم غباری آلماسون

بولاغلارینگ گوزو داشدان دولماسون

چوخ کیمسه لر گلیب بوردان گچدیلر

بولاغلارینگ سیرین سویون ایچدیلر

بدون موضوع ..... تاریخ / /

دنا قیشینگ یازا دونوب دایانسون

یوخودا کی یاتانلارینگ اویانسون

گوللر چیچیب چوللر رنگه بویانسون

اِئتیشیدی باغچالارینگ آلماسی

آرموتلاری آرتیک لری هیواسی

دنا دایم غنچه لرینگ گولسونلر

بولبولللارینگ سس بیربیره سالسونلار

تانوشلارینگ گلیب سنی بولسونلار

بالانگ «منصور» گلیب بوردا اولانا

بولبول کیمین چنینگده تولانا

آرموت = گلابی آرتیک = زردآلو هیوا = به

اولانا = پرورش پیابد معنی دیگر اولانا به شکار پرداختن اوت شکار

اولاندیرماگ = پرورش دادن

موضوع ..... گوروش دنا دان ۲ ..... تاریخ / /

گئجه گوندوز دنا هیجرو فراقدان
گوروشینگه حسرتلیدیم ایراقدان
هئچ کسیلمز آنا مهری اوشاقدان
گوره‌یه اوشاق سئورد ایم آنایی
آنا کیمین یاخشی گوزل دنایی

دنا شوقدان اوزاخ یولو گوچمیشم
بیر قوشاولوب داغدان داغا اوچموشام
سنی گوروب غنچه تکین آچمیشام
ینگی باشدان گلیب سنه یئتیشدیم
گوزل مکان خوب وطنه یئتیشدیم

شکر ایله‌رم دنا گوردیم اوزونگی
گنه یاخشی گوزل گوللو یا زونگی
بولبولونگی خوش نوانگی ساز ونگی
بزمیشنگ گول چیچکدن چمندن
بنفشه دن نازبئلنیش سمندن

کیهان دئدی بیرهمایش یولدادیر
بومحفیلده دنا آدی دیلده دیر
یولداش سنده گل تا فرصت آلده دیر
من ده دئدیم هم فال اولور تماش
چوخ یاخشی دیر یولداش یئتته یولداش

موضوع ..... تاریخ / /

۸۰ دامانینگه دنا مسکن وورموشاک

سنینگ ایچون بیرهمایش قورموشاک

گوللرینگدن بیرجه، بیرجه دوورموشاک

شقایقلر سوردمه چکمیش گوزونه

غنچه لرینگ گولیر آدام اوزونه

۸۱ یاما جلا رینگ دوشنمیشدیر پیچکدن

آقا جلا رینگ کوینک گئیمیش پیچکدن

گوزلریمه گویچکترنگ گویچکدن

صفالانموش دنا گوللو جاما لونگ

ائتیرمیشدیر نهایته کما لونگ

یاماج = سینه - دامنهای شیبدار

موضوع ..... تاریخ / /

آیروخسو دور دنا یاخشی گؤللرینگ
گؤرمه‌لی دیر چیچک گوللو چؤللرینگ
قاردان قوپان سرین سرین سئللرینگ
هرنه دئییم سن ییرلشمنگ سؤزومه
سندن یی‌تر داها گلمز گؤزومه

دنا کوه گل بوّرونموشدیر چیچکه
سان گلین دیر گول تاخوبدور بیرچکه
هرکیم وارسا سی سخت یولو دشتکه
اوندا بیلر نه یارادموش یارادان
تازه آنگلار آق و گویی قرادان

موضوع ..... تاریخ / /

گنه گلدیم دُر دنایی گؤرم من

گؤللو مکان خوب بنایی گؤرم من

گؤزل شهید پادنایی گورم من

بو ییلاقینگ هواسی خوش سویی خوش

چمنی خوش گلزاری خوش بویی خوش

گؤرمه‌لی دیر گورنگ قره بولاقی

اُو وُولویی سه برفانینگ اوتراقی

یاخشی یئرلر فارسیدان ییلاقی

گلبیلی لر دنا داغلار قوردیدی

حوضِ دالینگ جوادی نلار یوردیدی

موضوع ..... تاریخ / /

قاشی ستانینگ اوجالارینگ باشی دیر
قبّه لرینگ سان بیر اوزوک قاشی دیر
دنا داغینگ دُرو گوهر داشی دیر
بیزیم ایچون چوخ قیمتلی دُرنگ سن
تورپاغلارینگ قیزیلدان دیر زرنگ سن

چشمه لیشینگ قاردان قوپیر سرین دیر
هوا سی خوش سویی بالدان شیرین دیر
سندن قوپان چایلار دنا درین دیر
ماربر خرسان، بشارتکین چاینگ وار
انسانلارا سوقاتینگ وار پاینگ وار

قاشی ستان = قله معروف دنا
قبّه لرینگ = اشاره به سه برآمدگی سه تیغ کوه دنا که آنرا سه قبه گویند

موضوع ..... تاریخ / /

لایِ سرخدان سیچانلونگا وارموشام

درویش اکَن یایلاقونگی گورموشام

منده دنا چوخ دورانلار سورموشام

قره گُولونگ رمه چرینگ یاخشی دیر

چوُدل چیچک تَرْ بُلَهرینگ یاخشی دیر

آق گول آچوب نسترہ نینگ ترگولونگ

گُورمه لی دیر لاله لرینگ سونبولونگ

هرطرفدن اوخیر دنا بولبولونگ

گُوزه ل کیلیگ داش اوستونده قازلار

گویَن ش داولوب غم اورگدن پوزولار

موضوع ..... تاریخ / /

گول ایسیندن بایرا مونگ خوش یازینگ خوش

بولبولونگ خوش آوازینگ خوش سازینگ خوش

اوچو قوشلار ترلانینگ خوش بازینگ خوش

هرنه دِئیَم آز دئمیشم من سندن

سنینگ تکین گویچک گوللو وطندن

آچولوشدور بایرام گوللو یاز گوللو

چمنلرینگ قوچ گولوسو سونبولو

هرطرفدن شوقا سالیر بولبولو

گوزل یئردیر دنا سولطان چمنی

هرکیم دیلَر گوره بیله گلشنی

موضوع ..... تاریخ / /

توسان گونو قار یاتاقی یاز اولار

قار اِئتری یَرْ گول چیچکدن یئر دولار

کونلکه کَزَرْ یاشول چالار گوی چالار

روح ش د اولار قار چویلی ایسیندن

قولاق دویماز پسین کیلیگ سه سیندن

یئلّی یورد دا دنا دایم یئل گلر

قیش گونلری توفان گلر سئل گلر

یاز چاقوندا سان بهشت دیر گل گلر

گونگول ایستر گوره سرین هوا سون

سئیر ائیله یه بیردم سوره صفا سون

موضوع ..... تاریخ / /

بوردا خوبدور چوبان سورو یایاگی
تربلهردن قویون یئ یئیب دویماگی
پسین چاقی دارادماگی سایاگی
صفالی دیر گورنگ بیزن گدیگی
قویون یایا چوبان چالا دودوگی

باخمالیدی ائلینگ قونوب کوچگی
دوشنلارینگ بیردن چینجیب قچگی
قارکیلیگی یئردن قالخوب اوچماگی
چینجر دنا اوچولارینگ یادیندان
بیشیرنده دویماگ اولماز دادیندان

موضوع ..... تاریخ / /

بیر اولایدی ائل یایلاقا توکوله
شکار ایچون اردو داغا چکیله
بیر اولایدی زامان چرخی بوکوله
داشلی دره فرح لری خالانا
دسته دسته آت ترکیندن سالانا

یادینکدا دیر دنا کیلیگ شکالی
شکارگاهلار خوب اوْچی لر روالی
قوناخلوقلار قورولاردی صفالی
غاز بُتانینگ خوش چمنی خوشودو
بو بُوستاندا دایم عیش و نوشودو

وضع ..... تاریخ / /

نه یاخشی دیر گؤرنگ گوللو کاکانی

گؤزل یا یلاق کشکولّی لر مکانی

چالِ کلاغ کِلیوَری ماشدانی

هرنه باخانگ داغ دره سی گوللی دیر

گلین کیمین ایلّس و بویو هئللی دیر

دنا مورگاه بویلاقونگ گؤزی دیر

بهشت دؤه سنگ هنوز اونونگ آزی دیر

یازی یازدیر دئمه یازلار یازی دیر

دویاگ اولماز هواسیندان سویوندان

بولبولوندان گلزاروندان بویوندان .

موضوع ..... تاریخ / /

هرکیم گورسه گوللو دره گولونو
تحسین ائدر یوردلاقونو چوللونو
گونگول سئودگزنگ ساق وسولونو
مدهوش ائدر هرگوره نی گول ایسی
هرطرفدن نسیم ایسی یئل ایسی

گئدمه لی دیر گئدنگ چشمه چیرا
خوب مکانا یاغشی یالی گلزارا
گوین شادلو لورگئدسنگ بئله دیارا
چیقین لی نینگ تازه چیقین گیاهی
گورمه لی دیر گوی جاشیری کاماهی

موضوع ..... تاریخ / /

دنا اونهر بیر بهشت دیر یاز چاقی

توسان گونو چوخ سرین دیر بولاقی

صفالی دیر قونالقاسی یوردلاقی

زلال سویی آبشار آبشار روان دیر

سوزولوبان سان بیرش هامار ایلان دیر

یئل اَسنده اویناز گولونگ یارپاغی

سایری جانوم سئوَر وطن تورپاغی

توجالوشام جوشمیر طبعیم بولاغی

خوب اوخشایام دئییَم دنا داغونگدان

بایرامونگدان گلزارینگدان باغونگدان

موضوع ..... تاریخ / /

بیر اولایدی من یاش بام یاشینگچا
گوزل دنا داغلا رینگچا داشینگچا
سیمرغ اولوب بیر اوجالام باشینگچا
عمرومی یازی باشلانما موش باش اولیر
کیپریک وو رانگ بیرگول آچوب تئز سولیر

یالان دنیا انسانلارا یورد اولدینگ
مرد اولمادینگ نامرد لیگه مرد اولدینگ
سورو یایمانگ قوزولارا قورد اولدینگ
بیر قصّابانگ آج گوز، اولماز گوزینگ توخ
چوخ کیمسه نینگ آدی قالوب اؤزو یوخ

موضوع ..... تاریخ / /

نه کیملر کی گلیب بوردان گئچمه میش
خوش گچردیب سرین سویون ایچمه میش
نه خسرولار بورا تونوب کؤچمه میش
سنویله دنا بردیش هینگ داشوندان
باشدان گئچن روزگاردان یاشوندان

گؤزل دنا گؤزللرینگ گؤزوینگ
دیوانلار داش عرلرینگ سؤزوینگ
بیزیم ایچون زندگانلیق رازی ینگ
بیزده سندن اورگنمیشک خم یئمگ
چتین گونلر غصّه یئمگ غم یئمگ

بردیش = سنگی که گویند کیخسرو پادشاه کیانی هنگام عبور از گردنه بیژن دنا بر روی آن قدری نشسته و آرمیده

موضوع ..... تاریخ / /

۱۱۳ دنا سنینگ دشمنلرینگ خوار اولسون

دُو تا پاسون ایدگین اولوب تار اولسون

هر خراندا آلّاه سنه یار اولسون

تا باش رانگ سن همیشه گوی قالانگ

داغلار ایچره هامو داغدان سوی قالانگ

۱۱۴ ظلم ائدنلر بئلی دنا قیریلسین

گرانجانلار قولو دالدان بوروسین

یاخشی بیرلیگ خوب احساسلار دیریلسین

قوی تا ظولمونگ یورد یووا سی داغولا

قورت گلیبان قویونان ساغولا

درس ..... تاریخ / /

یاخشی لیگینگ آفت چوخدور دالیندا

دایم گزر اونونگ ساق و سولوندا

گوزلی گینگ شیطان وار دیر یولوندا

پئس آفت لر بو شیطانلار یوخ اولسون

شادوشنلیگ مهربانلیگ چوخ اولسون

حریص عمرو بو دنیا دا چوخ اولماز

مینگ ایل اولسا آخر گوزو توخ اولماز

یاخشی پئسلیگ قالور دنیا یوخ اولماز

یاخشی اولور یاخشی عمرینگ کوتاسی

هر نه آز تر یی تر دونیا جفاسی

59

موضوع ..... تاریخ / /

دیل آچ دنا نه گئچمیشدیر باشونگدان
هنوز نَدَن قان توکولیر داشونگدان
باش چاخارد ماگ گئچمیشینگدن یاشونگدان
سویله گؤرم نه گئچمیشدیر وطندن
جاندان گئچن سردار آریو برزندن

قشقایی لار توریا غینگه جان وئرمیش
بویراحمدلر دامانینگده قان وئرمیش
بؤگونئنچه دشمن بیزدن یان وئرمیش
اَتگینگده مرد اوغوللار یارا نموش
صولت کیمین قهرمانلار تورنمیش

60

موضوع ..... تاریخ / /

کیملریدی اجنبی‌نَنْ در دوشدی

چتین گونلر وطن ایچون دوگوشدی

جهاد ائدیب دین یولوندا ساواشدی

ایندی دنا یئیَنْ ایچن چوخ اولوب

مردکیشی لر اولوب ایتیب یوخ اولوب

چوخ کیمسه لر بو دنیا یا گلدیلر

دوران سوروب آخر بیرگون اؤلدیلر

خان ، پاشالار هامو توپاغ اؤلدیلر

هئچ کیمینَنْ دنیا باشا وورمادی

بیر کیمسه نینگ نکاحوندا تورمادی

دوگوشمک = جنگ و زدوخورد کردن

ساواشماگ = جنگ و جدال کردن

موضوع ..... تاریخ / /

۱۲۱ گوین ایچینده دنا سئودک بیر سنی
سینینگ تکین یاخشی گؤزل وطنی
کیمسه گؤرمز بئله گوللو چمنی
بیر بهشتینگ یئرلو زونده بلّی ینگ
داغلار ایچره گوین گؤزونده بلّی ینگ

۱۲۲ یاخشی یئر دیر گورنگ تخت سلیمان
سئیر ایلا یوب گزنگ سیور موندگان
اوملخ دَن اوقور چایی جوب سلطان
سرین سرین چشمه لردن سو ایچنگ
نعنالی دن نعنا بیچنگ گؤل بیچنگ

موضوع ..... تاریخ / /

شانلی دنا سَنَنگ داغلار یولداشی
سهند یَنْ سوالانینگ ائلداشی
ازلدن سیرهامو بیربیر قرداشی
یئر تیترمه سه هایبل اولونگ بیربیره
چئین گونلر همّت قیلینگ بیربیره

بایرام چاقی بوی بالانگا باخاندا
سرین سولار دوشلرینگدن آخاندا
شیدا بولبول گوله قارماغ تاخاندا
شادلیق یاشی گوزلریمدن سوزولر
غم پرده سی اوره گیمدن قازولار

قارماغ = نوک و دماغ

موضوع: ..... تاریخ: / /

۱۲۵ بیر گوزل قیز گوردیم بولاغ باشیندا
سان آیدی چینجیب اون دؤرد یاشیندا
توفانیدی گؤزلرینده قاشیندا
اینجه قیزلر گلیب باغی گزللر
باغچالارینگ غنچه سینی دوزللر

۱۲۶ بوگوزه لینگ سان لاله دیر یاناغی
بالا باتوب قیزیل عنّاب دوداغی
غنچه لنمیش سینه سی نینگ بوداغی
آینا آلوب سونبول ساچی بئسله یر
گلاب سه پیب گاهدا نذا بیر ایسله یر

بوداغ = غنچه سوش خه طاری تر و تازک

موضوع ..... تاریخ / /

یازگونلری ائل یایلاقا گؤچنده

گؤل درنالار دوزدوم دوزدوم اوچاندا

گول بوداغی چیچکلرین آچاندا

شیدا بولبول دیللندیرر سازینی

گلستانا دئیر عشقینگ رازینی

اوزاخلوقدان دنا سنه سؤز دئدیم

سنی دایم گوزل دئدیم گؤز دئدیم

دوققوز آیی ایلینگ سنه یاز دئدیم

سؤزوم خلقی جاماللینگه آجالدی

حیف کی سنینگ هیجرینگ منی قوجالدی

65

موضوع ..... تاریخ / /

۱۲۹ طبیعت دَن تقلید ائدیب ایش گوردیم

سوزلریده طبیعته روح وئردیم.

بیر پرده تک گوز دمینه من سَردیم

بیر باخارانگ تقلید اُصلدَن یاخشی دیر

هیجر و فراق بوردا وَصلدَن یاخشی دیر

۱۳۰ سن لیلی ینگ دنا من بیر مجنونام

گئجه گوندوز هیجرینگدن دلخونام

من حسرتگدان هرنه دئیم مأذونام

دنیا بیلسین گوز للرینگ گوزونگ

سوزچی لرینگ یاخشی اینجه سوزونگ

66

تعلیم وئردیم انسانلارا اوتوز ایل
سن باغچادا بئسله دیردیم غنچه گول
بارالها اؤزونگ بیزدن ائت قبول

داها بیزه بیر اوره‌گی یانان یوخ
سئوز و موزه بیر اینانان قانان یوخ

اوتوز ایلیم گلیب باشدان باش اولدی
دوردبیر یانوم یولداشلاردان بوش اولدی
کاموم آخر نوش ئیرینه نیش اولدی
بو اؤلکه ده دنا قَدِرْ بیلن یوخ
بیزیم گؤزینگ یاشین آخرسیلن یوخ

موضوع ..... تاریخ / /

۱۲ یازدوران وار یاخشی پئسی یازدورار

پئس عملر خوب عملی پوزدورار

شیطان دیرکی حریصلری اوز دورار

گوین وئرمه ینگ بیردم شیطان گپینه

یا پوشونگ سیز اویاردان ایپینه

۱۳ بیزدن سورا گوینونگ باغی گوی اولسون

دوُرد بیر یانونگ چشمه، چمین چای اولسون

اتگینگده دنا توسان توی اولسون

توی تا ائللر دا مانینگده خوش اولا

یاش گولونونگ گوُزو دولو یاش اولا

68

موضوع ..... تاریخ / /

۱ دنا قوی تا بایرام گله یاز گله

باشا چاتا هیجران شامی بولبوله

سن بیر گول تا مندە گولم گول گوله

هرنه واردیر بایرا مدادی یاز دادی

بولبول آغزی زمزمه ده ساز دادی

۱ حسرتلی گوز یاخشی گوزلر ایراغی

دایم ایستر سوز ائشیده قولاغی

بولبولا رینگ اوخویاندا یازچاقی

اوندا بیل کی «منصور» گوینو هوسده

سان بیر قوش دیر دنا قالوب قفده

۲۳ تیر ۸۴

منصور شکری

69

موضوع ..... داغلار قوجالديم ..... تاريخ / /

۱ باخیرام باشینگزا داغلار یولوم یوخ
روزگار جورووندان حال احوالوم یوخ
یوری ترلانیدیم پروبالوم یوخ
قوجالديم، قوجالديم داغلار قوجالديم
سیزجوان قالدینگز منده قوجالديم

۲ اوگوندن کی آل اوزمیشم من داغدان
کسیلیب بوداندیم ائل واویما غدان
حسرتلی گوزوندن باخدام ایراغدان
قوجالديم، قوجالديم داغلار قوجالديم
سیزجوان قالدینگز منده قوجالديم

۳ یازاولوش بولبولار گلمیش چمنه
طبیعت دیریلیش جواندیر گنه
گویئوم قوشو پرواز ائدر مزگلشنه
قوجالديم، قوجالديم داغلار قوجالديم
سیزجوان قالدینگز منده قوجالديم

۴ نه یاخشی یاشولدور سیزینگ باشویوز
غنچه لر آچولوش گوی دیر دوشویوز
گوزه جوانا یوز چوخدور یاشویوز
قوجالديم، قوجالديم داغلار قوجالديم
سیزجوان قالدینگز منده قوجالديم

۵ اوخورشید اوشلار گیلیگ سله نر
شبنمبو عطر ائدر گوللر ایسله نر
گلیب دامانینگزده ائللر بئسله نر
قوجالديم قوجالديم داغلار قوجالديم
سیزجوان قالدینگز منده قوجالديم

۶ چیچکلر ساری دیر بولاغلار روان
سرین دیر هوایوز دلکش دل ستان
منصورام شکسته قوجالموش ترلان
قوجالديم، قوجالديم داغلار قوجالديم
سیزجوان قالدینگز منده قوجالديم

70

هرکیمینگ بیر سیر و سکان واریدیر ... تاریخ / /

ازل گون که بو دنیایی سئودیم من بیلمدیم که درد و هجران واریدی

بیر قوشم کیمین ئیره سالدیم من سکن غافلیدیم قفس زندان واریدی

بهشتی یار آغوش یکتا بی بدیل هوا سی دلنشین سویو سلسبیل

جاهان یاران داور یقین بیل محشر گونو عدل و دیوان واریدی

بیری بولبول کیمین سئوه ر گولونو بیری مجنون تکین گزر چولونو

خوش عاشق که عشقینگ ئیچر یولونو اؤز یولونا عشق و ایمان واریدی

بیری فنا فی الله چاتار کمالا بیری هرنه قیچر دوشمز روالا

بیری گمراه اولوب یئتمز زوالا هرکیمینگ بیر سیر و مکان واریدی

باخونگ بو دنیانینگ گدا، شاهونا هرکیم گرفتار دیر عمل چاهونا

منصور امید واردیر حق درگاهونا
بو درگاهدان آیری هاپان واریدی

-71

موضوع ..... دوست جمالی ..... تاریخ / /

هرکیم باخسا بیر خوب آچوخ گوزونن اوندا بیلر عرفان یولوها یاندیر
عشق اولکه سین چاتماک اولماز سوزونن یولو اوزاخ مقصدی چوخ گراندیر

عشق شوروندا گورونگ خلقت رازونو گول عطریندن بیلینگ بولبول سوزونو
خوش جمالدا گورینگ یارینگ اوزونو گون چالاندا دوست جمالی عیاندیر

باخ گوللره حق جمالی گورو نور معشوق اوزو عشق روالی گورونور
هرته باخانگ دوست کمالی گورونور خوش نقشلی عجب یاخشی جاهاندیر

شیدا عاشق قیلر حقینگ طاعتی آشنا گوزه آشکار دیر شوکتی
یازو فایوز، قیش وتوسان آیتی گوی آقاجینگ هر بلگی بیر دیواندیر

جمالی بلّی دیر بلّی گوزنان عاشقلر سوللر آه وسوزنان
سحرگاه ناله سی، دردلی سوزنان عارفلر جشنی دیر بزم رندانديير

منصور یارینگ ایسّی وبویو بلّی دیر محبّت ده خلق وخویو بلّی دیر
هامو پرده رنگ و رویو بلّی دیر
گونگول تانور بسکه اوخوش نشاندیر

72

موضوع ..... دورنا جان ..... تاریخ / /

گویده کی سلمه‌نن نوالی دورنام — مندن پیغام آپار آغور ائللره
منیم احوالومنان وفالی دورنام — سویله اولکه میزه گوللو چوللره

قشقایی ائلی نینگ گوزل ییلاقی — چمنی چاپلاری سرین بولاقی
جانیمان سوللر عزیز قوناقی — بیردم قوناق اولسانگ بیزیم گوللره

یارگلمیش بولبولونگ شوقو گولده دیر — عاشقلار هواسی خط و خالدادیر
آیایدون گنجه دیر گوروم یولادیر — جان قوربان ائل گئدن اوزاخ یوللره

دنا نینگ چوللری قارلی داغلاری — چیچکلی چمنلی گوللو باغلاری
نه خوبدور سیر ائدنگ بایرام چاقلری — بیر گزیب دولانانگ ساق وسولره

بیر ائشیدنا ز توشوم سن نی دیلیندن — چالار آغور ائلی هجران ائلیندن
ده دینمین دیندیرسین فارسینگ ائلیندن — اینجه بورما غلار شلال قوللره

قوربانام درنا جان اوزون بوینونگه — بوقوشوب اوینا شان آهوخ قوینونگه
منیم سوزلریمی یازسن گوینونگه — آپار بولوک بولوک قوناق ائللره

دئی یاخشی ائلیمیز جان قوربان سنه — شیرین اولکه میزه گوزل وطنه
منصور پروانه تک ایستر بیرگنه
تولانا سرحده قیزیل گوللره

موضوع ..... حسرتلی عاشق ..... تاریخ / /

طاقتیم یوخ بو فراقا هجرانا لاله کیمین اورگ داغلو جیگر قانا
جانوم امانتدیر یاردان نشانا گوردیم اوزونو تسلیم ائدم جانا

گونوم باغی غم یئلیندن خزاندیر هجران قفسینده قالماک یامانديير
گئجه گوندوز آرزوم وصلِ جاناندیر صبریم تمام اولدی یارب پس هاچان

باد صبا شیدا عاشق دیلیندن سویله یارا آمان هجران ائلیندن
هر گولونگ داغی وار خزان یئلیندن من لاله تک داغلو اولدوم آنادان

گونگول قوشو قونموش هوس داغونا گونو ایستر دونه جنّت باغونا
با خونگ گویلومده کی حسرت داغونا اوجاهاندان منه قالموش بو نشان

حسرتلی عاشقم جانان اوزونه مجنونام سرگردان عشقینگ دوزونه
دئمیشم گوین وئرم گونگول سئوزونه یاوئرم جانومو یا تاپام جانان

عشق مئی ایندن مست اولموشم دیوانا سان دولانور شمع اوتونا پروانا

منصورام گوونمم بیردم جاهانا
بودنیا فانی دیر پوچدور بوجهان

موضوع ..... دنیا فانی دیر ..... تاریخ / /

ساقی گتیر جامو دولدور وئر بادا — بیردم درنگ ائیله دنیا فانی دیر
تاگوینوم بولبولو میلِ نوا دا — اوخویا بو باغدا گلستانی دیر

صبا بیرگون خزان وورور بو باغی — یاندوروب گلستانی لاله یارپاغی
حسرتینن آلداک چمن سوراغی — خوشومور بیر یوخو داستانی دیر

گل ای رعنا بویلو شوخ و دلنواز — قدم قیل کلبه یه تا من چکم ناز
ناقابل تحفه کی اولا پای انداز — یقین بیل عاشقینگ ~~قیل قانی دیر~~ شیرین جانی دیر

مجنونام لیلی یا رمست و دیوانا — جمالینگ شمعینه گوینوم پروانا
آلینگده گزدیرن دولو پیمانا — بو ویران کویلومونگ ~~قیل قانی دیر~~

ئیری باد صبا بئسله سونبولو — بئسله لاله زاری غنچه ترگولو
شکر ائیله منصور بوگون طبعینگ بولبولو
ادب گلزاری نینگ غزلخوانی دیر

موضوع ..... بهشت قوشو ..... تاریخ / /

من بهشت باغونگ شیدا قوشویام بویئر دگل دایم منیم مسکنیم
ازلدن من عشقینگ خرقه پوشویام هارا وارام هارا اولا وطنیم

امانتدیر عشق انسانلار یانوندا دایم جوشار سالک اولماز جانوندا
هرنه وارایسه حق عاشقلار قانوندا بودور درس وشقیم ازلدن منیم

بیر منظورا من گلیشم وجودا بیر مقصودا باش قویرام سجودا
بیر امیده منتظرم سوعودا چوخ ریاضت چکه سی دیر بوتنیم

من گلیشم همی یئیم هم ایچم همی اکم هم گوتوروب هم بیچم
بیر نیچه گون منزل ادیب سون کوچم جولان وئره ینگی یوردا توسنیم

عشقینگ اوتو یخمز نصور بدندن شعله چکر من اولنده بوتندن
اگر باور ایلمیرسنگز سیزمندن
آچونگ قبریم گواهمدور گلنیم

موضوع ..... هاچان اولور ..... تاریخ / /

آرزوم بودور آیاق اولا نازنین — گول اوزلوم تی لر نازنان بئله
نه یاخشی دیر دایم اولا هم قرین — آیا بیدون جانلیق یازنان بئله

یازچا قوندا گول سئیرپنده گوللرده — تاماشا دا چیچک گوللی چوللرده
صفالیدیر چای کیمده گوللرده — بوقوشا سونالار غازنان بئله

نه خوبدور شنلیکده گورنگ دلداری — بیرگوللو بایرامدا عمرینگ باهاری
آغورهلی چالا جیب سه تاری — اوینا شا گوزل لر سازنان بئله

گئجه گوندوز نه خوروم وار نه خوابوم — میله گلمیر دلبروزه جوابوم
بیر اولایدی منیم بوغم کتابوم — اوخویا نازلی یار سوزنان بئله

هاچان اولور گوزوم گوره گوزونو — رعنا قامتینی گوزل اوزونو
منصور بیر خلوتده گیزلین سوزونو
سویله یه یار ایچون رازنان بئله

آیاق = جام شراب
ایاقچی = ساقی = شراب دهنده

شراب پیاله سی

موضوع: ..... یارادوب ..... تاریخ: / /

یارادان قدرته اوزینگ آفرین — آب وگلدن قمراوزلر یارادوب
قدرتیندن عجب ایلاهوش قرین — آی صورت ده خومار گوزلر یارادوب

یارادوش ایپکدن عنبر تئللری — بولوردان قایوروب نازک آللری
دوداغ قیماق شکر اُدمیش دیللری — شکر دیلده شیرین سوزلر یارادوب

شیرین اُدمیش گوزللرینگ نازونی — صحبتینی صداسینی سازونی
بو دنیا داعشقینگ دادو دوزونی — توپ ایگیدلر رعنا قیزلر یارادوب

عاشقه وئرمیشدیر عشق وبلایی — معشوقه وئرمیشدیر مهرو وفایی
فرهادا یازمیشدیر جورو جفایی — مجنون ایچون داغ ودوزلر یارادوب

گرگ شکر ایله یک یکتا سلطانا — گوزللیکلر یارادمیشدیر انسانا
منصور ایچون حق عشقیندن نشانا
سینه سینده اوت وگوزلر یارادوب

موضوع ..... سویلرم ..... تاریخ / /

حسرتلی بولبولام چکیرم هجران — گل یوخدور دردیمی خارا سویلرم
یارینگ فراقوندان اولدوم ناتوان — ناتوان حالومی یارا سویلرم

مدّتدیرکی آیریلمیشم ائلیمدن — تفرقه جیرانام آیری گلیمدن
بیرغملی بولبولام آیری گلیمدن — سوزِ هجران من گلزارا سویلرم

گل ای لیلا صفت سروِ طنّازوم — سن سیز خوشا گچمز باریوم یازوم
اوزاخ گئجه لرده رازونیازوم — مجنون کیمین من داغلارا سویلرم

من خیالدا اولادیرام بازیمی — گویئوم ایچره سخلادیرام رازیمی
دلبر اگر قبول ائدسه سوزیمی — خاصّه سؤزوم من دلدارا سویلرم

بودوره ده اولماز دئینگ سرکسه — سرّینگ آچانگ سرّینگ دئینگ بیرکسه
منصورام دردیمی دئمم هرکسه
حلّاج تک رازیمی دارا سویلرم

79

موضوع ..... منم من ..... تاریخ / /

بیر حق عشقینگ سیزه دئرم سوداشلار ازل گوندن گرفتاری منم من
دلی عاشق سودا گرم تردا شلار خاص متاعینگ خریداری منم من

عشق بلادیر بلی دئدیم گوروندیم سان بیر بلا اؤز جانوما قارا ندیم
خوش گورمه دیم یانا راوت دامن یاندیم بوسودا اینگ زیانکاری منم من

من عشقینن گوزآچیوشام دنیایا گلمدیم که بئل باغلایام جفا یا
بیر وصل ایچون باش قوشموشام سودایا گجه گوندوز بیقراری منم من

عاشقلردن چوخ دئمیشلر افسانا بولبول گوله عاشق، شمعه پروانا
عشق بیر می دیر منیم گویلوم میخانا میخانا ننگ می گساری منم من

منصور دئیردیم آه وزاردایام هئچ بیلمنم نه مکاندا هاردایام
حلاج کیمین سان که باشدان داردایام
ملکِ عشقینگ شهریاری منم من

80

موضوع ..... سئودیگیم ..... تاریخ / /

انتظارلی گؤزلریولدا جانانوم — قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم
سن جانانوم سن ایمانوم سن جانوم — قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم

تئزتر گل تا دوام تاپا ایمانوم — قدمینگن روشن اولا جاهانوم
تا باقی دیر بو جذّه توانوم — قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم

هیجرانونگدان من اولموشام دیوانا — طاقتیم دوخ بوفراقا هیجرانا
سنی آندوئریرم برحق قرآنا — قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم

گئجه گوندوز سنینگ آدینگ دیلده دیر — سان بیربولبول شوق وذوقوم گولده دیر
چوخ مدّتدیرضنیم گؤزوم یولده دیر — قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم

هاچان اولور گؤزل نظر قیلنگ سن — صفالاناوصالونگدان روح وتن
کُلِّ عالم حسرت چکیر نه بیرمن — قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم

گیزلنمیشنگ سن زمانا قوینوندا — انتظارینگ طوقی عالم بوینوندا
مضمور سئوردایم سنی گوینوندا
قدم رنجه قیلیب گل سن سئودیگیم

81

موضوع ..... نچون دئدینگ یار گلمدی ..... تاریخ / /

قاصد دیلینگ دیلیم، دیلیم — نچون دئدینگ یار گلمدی
بوخبردن سیندی بئلیم — نچون دئدینگ یار گلمدی

اوخیر قوشلار ساق و سولدا — من بیر بولبول شوقوم گولدا
انتظارلی گوزوم یولدا — نچون دئدینگ یار گلمدی

گلسه جسده جان گلر — توان گلیب ایمان گلر
بیر دمه دینگ جانان گلر — نچون دئدینگ یار گلمدی

درد کاری دیر ائدیش اثر — هیجران شامی اولما زسحر
سن وئرمه دینگ بیر خوش خبر — نچون دئدینگ یار گلمدی

منصور دئیر دردیم بیلینگ — چارا ائدیب درمان قیلینگ
لال اولایدی قاصد دیلینگ
نچون دئدینگ یار گلمدی

82

موضوع ..... بیرگون ..... تاریخ / /

عاشق گونگول چوخ سن اولما بیقرار — یئتیرر بو هجران پایانا بیرگون
یعقوب کیمین صبر ائدراولارنگ کامگار — یوسفینگ بولونور کنعانا بیرگون

غم یئمه بازاولور دنیا مورّخوان — دولانور بوگردون دونر بو دوران
بولبول کیم طاقت ائدقالماز بوخزان — تیکان آخر دونر ریحانا بیرگون

پایرام گلر بولبول گوله یئتیرر — سونبول چیخر سوسن دیله یئتیرر
دل دلبره دلبر دله یئتیرر — دولانور شمعینه پروانا بیرگون

ازلدن عاشقلار چکلر فریاد — عشق باشدان داشاندا ایله یرسداد
بیستون داغونو قازاردی فرهاد — تا یئتشه شیرین تک جانانا بیرگون

زاهدلر ذوق ائدر جانان عشقینه — عارف لر دیّری دیر عرفان عشقینه
منصور سنگ آرزوسی جانان عشقینه
جان ویره جانانا مردانا بیرگون

83

موضوع ..... دُونم اصله ..... تاریخ / /

دوست کویلومدن آلوش قرار — من بیر چارا قیله بیلمم
غمیم چوخدور یوخ غمگسار — بیر دانوشوب گرله بیلمم

یار گوروشی چوخ چتین دیر — فراقوندان گوین غمین دیر
بسکه منه او یخین دیر — من بینوا بیله بیلمم

دلبر منه قیلمه جفا — فراقونگی بیلمه روا
حق عاشقم بیلمم ریا — سوزوم حقدیر حیله بیلمم

آرزوم بودور دُونم اصله — هیجران سونه چاتام وصله
آتام خطا ائدمیش نسله — بو مکانزا قالا بیلمم

من مصورام دایم می نوش — عشق می ایندن مست و مدهوش
دریا عشقیم ، ائدمیش خروش
من خروشان سالا بیلمم

84

موضوع ..... جشن وشنلیگ ..... تاریخ / /

بیر مجلس قورموشاق بُگون گلسه یار — مبارک قدمی گولباران اولور
بو جشن وشنلیگه میل ائدسه دلدار — قدم برقدمه جان قوربان اولور

بوگون یانور شمع اُوتوندا پروانا — بُگون گونگول واصل اولور جانانا
بوگون دولار عشق می ایچن پیمانا — ایچیلیر بادلر نوش جان اولور

هر یاندان دولانور ساقی پیاپی — بولور اَنلَر اوسته گزر جام می
بُگون زهره عرشده چالور چنگ ونی — خوشنوا مطربلر نغمه خوان اولور

بُگون عاشق اوزره عشقینگ گُولونده — بوگون وامق گُوزو عذرا یولونده
مجنون لیلا سئور نجدینگ چُولونده — عشق اوتوندان بیری بیابان اولور

گَرچَک عاشق بوگون یالوا دور یارا — جان ویره جانانا یئته دلدارا
منصور پروا ائدمز چکسین لر دارا
توکسه لر قانینی جاوِدان اولور

قیر باشوم

قیر جیق باشلوم خوب گُوریرم گونونگی — قره باشونگ اولوب آلا قیر باشوم
دیشی کسه دُوندرمزدینگ اونونگی — دئیردینگ گاس جانونگ آلا قیر باشوم

سن سئومزدینگ یولداش هوسبازلاری — گاه دئیردینگ آلمام قورّو قوزلاری
بگنمزدینگ گوللو گویچک قیزلاری — نیجه محتاج اولدینگ دولا قیر باشوم

85

موضوع ..... تاریخ / /

تا پوباسان یوخونگ یاپا چوره گینگ — یول وئرمدینگ خالی قالدی بره گینگ
نه بیر قوپدی لچگ لی یه اوره گینگ — نه گوین وئردینگ خط و خالا قیر باشوم

وجود ینگدا شوق اولمدور عشق خاموش — نه بیر دیرلیگ نه خوب دوران نه بیر خوش
عمرینگ گچدی بیر گور مدینگ عیش و نوش — یخین دئیه قازمانگ یالا قیر باشوم

بیر گوزل آلمادینگ قوینونگ ایچینه — آل سالمادینگ مشکین تئللر پیچینه
تیچ قادمادینگ بیردم گلین قیچینه — دولانموشانگ ایندی جولا قیر باشوم

هئچ گور مدینگ ایسی گلین قوجاقی — آلّه مدینگ بیر نرم بالدور باجاقی
ریتیر میشنگ یوردو یووا اجاقی — داها دئیمنگ بیر غاز پولا قیر باشوم

هرکیم دئدی بیر گلمدینگ میدانا — سان که چکش اثر اندمز سندانا
ائل بیر یانا اولدو سنده بیر یانا — هئچ گلمدینگ آخر یولا قیر باشوم

آدام گرگ آخر آلا بیرینی — هرنه اولا آرواد سئور آرینی
شام اولاندا راحت سالار یئرینی — کیمسه یوخونگ یئرینگ سالا قیر باشوم

غافل اولدینگ میدان چیخدی الینگدن — توکنمیشدیر خوش طراوت گولینگدن
توان یوخونگ قدرت گئدمیش بئلینگدن — اویان بیر باخ سن و سالا قیر باشوم

بخت یولونو هرکیم گئدّی یول اندّی — فرح له نیب گوین باغیا سون گول اندّی
دگرماندا هرکیم اوکون دول اندّی — سن سالمادینگ اوکونگ دولا قیر باشوم

ائل کوچیدی یورد دان کوچه بیلمه‌ینگ — قیچای قیچده داها قیچه بیلمه‌ینگ
ایندی اویا نموث تنگ اوچا بیلمه‌ینگ — بیردم باغ سن سینیق بالا قیرباشوم

گونگول ایندی همدم سئور یار سئور — هردم سندن ثمر سئور بار سئور
بیرحال ائدمیش بیمار تکین نار سئور — داها گلمز گونونگ حالا قیرباشوم

سویوز کیمسه عطش واری دولا بور — قازار اورچا هونو آخر سولا بور
سن بیج ائدینگ دارینگ گویده بولا بور — گوزینگ دوشمز چاه ودولا قیرباشوم

سن قیرباشوم بیرخوب دوران سوره‌مه‌ینگ — یارباغوندا بیرسته گول دورمه‌ینگ
عقد باشوندا بورماغ بالا وورماه‌ینگ — بیردئیمه‌دی الینگ بالا قیرباشوم

گلین اولسا چکر بیاض بونونو — زینت وئرر گوللو گوزل قونونو
آدام دلگیر اولسا آلار گونونو — بیرکس یوخونگ گونونگ آلا قیرباشوم

ائشیدوخ آتانگ آدوسانوندا — اوت وکوزینگ قیّری آنانگ جانوندا
هراوغلانینگ بیرشوخ گوزل یانوندا — تک باخارانگ ساق سولا قیرباشوم

ائولنمه‌ینگ گلیب گچدی بو دوران — نه بیرآرواد نه بیراوشاق خان ومان
مضمون دئیر بیان ائدیم داستان
یادگارلیق سوزوم قالا قیرباشوم

87

SONUÇ

Biz bu çalışmamızda İran'da yaşayan Kaşkay Türkleri'nden olan Mansur Şah Muhammedî'nin Görüş Dina'dan adlı şiir kitabı üzerine çalıştık.

İncelediğimiz bu şiirler üzerinde öncelikle transkripsiyon çalışması yaptık. Elyazması metinler olduğu için elbette önce sıkıntı yaşadık; ama zamanla bu sıkıntıları aşabildik. Metnin Arap alfâbesi ile yazılmış olması birtakım imlâ sorunlarını beraberinde getirmiştir. Metin içinde geçen aynı sözcüğün farklı yazılışları dikkat çekmektedir. Bu da Kaşkayların standart bir yazı diline sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

Transkripsiyonları gerçekleştirilen metinleri esas alarak kelimelerdeki fonetik ve morfolojik özellikleri gösterdik.

İncelediğimiz metinler on dokuz ayrı şiirden oluşmaktadır. Kaşkay halkının geçmişini, göçünü, eğlencelerini, hastalıklarını, geçiş dönemlerini, sıkıntılarını, mutluluklarını güçlü bir lirizmle ele alan bu şiirler sayesinde hem Kaşkay toplumu hem de bu toplum içerisinde süregelen Türk halk edebiyatı hakkında fikir edinebilmekteyiz.

Her ne kadar Kaşkay Türkleri kendi dillerini korumaya çalışsalar da metinden takip edildiği kadarıyla Farsça alıntı sözcüklere rastlanmaktadır. Elbette yaşadığı bölge ve bu bölgeye hâkim olan resmi dil göz önünde tutulduğunda bu etkilenme yadırganmamalıdır.

Kaşkay Türkçesi yazı dili imlası, henüz oluşmaya başladığından metinde tespit ettiğimiz yazım hataları ve karışıklıkların görülmesi doğaldır. İnanıyoruz ki zamanla bu yazı dili kendi özelliklerini yansıtabilecek bir yazım şekline ulaşacaktır.

Metinlerin daha iyi anlaşılması için çalışmamızın sonuna bir seçme sözlük koyduk. Bu çalışmamızda anlamını bulamadığımız bazı Kaşkay Türkçesi kelimelerinin anlamını görüştüğümüz Kaşkay Türkünden öğrenerek sözlüğümüze ilave ettik.

Aynı zamanda Kaşkaylar üzerine bugüne kadar yapılan, görüp yararlanabildiğimiz çalışmaları ve elbette Kaşkaylar hakkında bilgi içerdiğini bildiğimiz ancak ulaşma imkânı bulamadığımız çalışmaları bir araya getirdiğimiz bir de kaynakça bölümü hazırladık.

SEÇME SÖZLÜK

- A –

Acal : Eceller, ölümler, vadeler.

‘Aḳd : Anlaşma, sözleşme.

‘Aḳl : 1.Düşünme ve anlama yetisi 2. Anlam, idrak, akıl.

‘Anber : Güzel koku, güzellerin saçı.

‘Arif : Bilgili, tecrübeli, sezgili.

‘Ayş u nuş : Eğlenmek, içmek.

‘Azra : 1.El değmemiş bakire kız. 2.İşlenmemiş inci (Hz. Meryem’in sıfatı)

Abşar : Şelale,şırıltı.

Ac : Aç, tok olmayan.

Acıḫmag : Kızmak, sinirlenmek.

Acul- : Açıl-

Aç- : Açmak, çözmek, alıvermek.

Aġuş : Kucak.

Aġır él : Değerli oba, kıymetli il.

Aġır : 1. Büyük, değerli, saygın. 2. Hafif olmayan. 3. Çok çetin, çok zor, çok zahmetli. 4. *Mec.* Zahmetli, çok değerli.

Aġla- : Ağlamak.

Aheng : 1. Çalgı ile eğlence, tarab. 2. Nağme, türkü, hava. 3. Güzel ses.

Ahşıġ : Alevlenmiş, tutuşmuş.

Ahval : Haller, durumlar.

Aḳar : 1. Akar, 2. Kanal, su kanalı.

Aḳded- : Nikâhlanmak, evlenmek.

Aḳḳar : Aḳar.

Alışıḳ : Alışığ.

Allad- : Aldatmak.

Alladıban : Aldatarak.

Amade : 1.Hazır 2.(askeri) Hazır ol!

'Andelib : Sesi çok güzel olan kimse.

Apar- : 1.Taşımak, götürmek 2.Bir kimsenin bir yere kadar yanında yürümek 3. Çalmak,alıp kaçmak 4. Kazanmak, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade.

Arrı yaġ : Tereyağı.

Arrı : 1.Temiz, tertemiz. 2.Arı.

Artıġ : Gereğinden, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade.

Artıḳ : bk. Artığ.

Arwad : 1. Kadın, eş, evli kadın 2.Yaşlı kadın.

Asşaġı : Yukarının zıddı, aşağı.

Aşıkar : Ortada, apaçık meydanda. Aşikâr.

‘Aşşıġ ol- : Âşık olmak, aşırı derecede sevgi beslemek.

-B-

Bad-ı saba: Sabah rüzgarı.

Bağla- : Bağlamak.

Baḳ- : Bakmak.

Başluḳ : Bazı bölgelerde kocaya verilen kızın babasına çeyiz dizmek için damat tarafının verdiği para.

Batın : İç, gizli, karın.

Bec : Susuz, kurak.

Beççe : Çocuk.

Behişt : cennet.

Béle : Böyle, bu şekilde.

Bélen : Kundaklanmak, belenmek.

Bélesi : Kendisi.

Benefşe : Menekşe.

Berd-i Şahing: Sert rüzgar.

Berf : Kar.

Beske : O kadar ki.

Bess : Elverir, yeter, kafi.

Beşar : Bir çay ,ırmak ism.

Bi dad : Şikayet.

Bijen : Firdefsi Şehnamesi'nde geçen efsanevi kahraman.

Bimar : Hasta.

Bimartekin: Hasta gibi.

Bi-neva : Sessiz, ahenksiz.

Biy-bedil : Bir şeyin mukabili, karşılığı.

Bostan : Bahçe, bostan.

Böle : *bk.*Béle.

Böyük : Büyük, yetişkin, küçük olmayan.

Bu : Bu, o, bu da, bu.

Budaġ : Budak, dal, yaklaşık üç metre boyunda ağaç.

Buġaz : 1.Boğaz. 2.Hamile, gebe.

Bulaġ : Çeşme.

Bular : Bunlar.

Bulher : Bir yaban otu.

Bunnar : Bunlar.

Bunusurḫ: Dağlarda yetişen yabani bir ot.

Bura : Buraya, oraya.

Burda : Burada, orada.

Bor : 1.Bir renk ismi 2.Sarıya yakın.

lök :erkek deve

Burmaġ : Parmak.

Burru- : Bürümek, kaplamak.

Burrun- : Bürünmek.

Buyrahmed: Kaşkay bölgesinde Türk olmayan bir aşiret.

Bük- : Paketlemek, dürmek.

-C-

Can : Can, hayat.

Car : Seda, avaz, nida .

Cemal : Yüz.

Cerr : Kavga, dövüş, mahalle kavgası vb.

Cerr éd- : Savaşmak, dövüşmek, kavga etmek.

Cevad : Cömert,eli açık.

Cevan : Genç, taze.

Cezire : Ada.

Ciġer : Ciğer.

Cowr : Zulüm.

Cub : Yavru.

Cul : Çaylak, ücret, mukabil .

-Ç-

Çadur : Çadır.

Çaġ : Vakit, zaman.

Çaġ éd : Hazırlamak (nargile için), yapmak.

Çah : Kuyu, çukur.

Çaḫnaş- : Çatışmak, çarpışmak.

Çal-(I) : 1. Ulaşmak, varmak. 2. Dövmek, vurmak. 3. Karıştırmak, mayalamak. 4. (Yılan, akrep) Sokmak. 5. Biçmek. 6. (Kapı ve zil için) Vurmak, çalmak.

Çal-(II) : Çalmak (müzik aletleri).

Çap- : 1. At için, koşturmak. 2. Atla soymak, çalmak, talan etmek. 3. Hızlı şekilde bırakmak.

Çara : Çare, ilaç, derman.

Çek- : Çizmek, yansıtmak.

Çelle : Kış.

Çeng : Avuç, pençe.

Çeraġ : Kandil, çıra.

Çerḫ : Çark, dolap.

Çeşm : Göz, dide.

Çıġır : 1. Kuvvetlice bağırmak, haykırmak 2. Yüksek sesle ağlamak, feryad etmek.

Çıraġ : Lamba, ocak, çıra.

Çıḳ : Kamıştan örülen bir duvar.

Çoḫ : Çok.

Çow : Haber, müjde.

Çowul : Güzel kokulu bir ot.

Çün : Çünkü.

-D-

dA : 1. Daha önce geçmiş bir cümle veya eş görevli öge ile sonraki "-den başka" anlamıyla ilişki kuran bir söz. 2. "Dahi" anlamında kullanılan bir söz.

Dabir : Arka, kök,son, ahir.

Dağ : Dağ.

Dağıl- : Bölünmek, pay olmak, paylaşılmak.

Dal : 1. Arka tarafta olan. 2. Yırtıcı kuşlar.

Daman : Dağ yamacı, dağ eteği.

Dan dan : Tane tane.

Dangah : Hayvanların öğlen ve akşam vakti dinlenme, sağılma yeri.

Danış : Konuşmak, söylemek, anlatmak, nakletmek, sözlü ifade etmek.

Darġa : Deve çobanı, deve otaran.

Darı : Ufak taneli bir tahıl.

Dastan : Destan

Daş : Taş.

Dat : Tat.

Dayça :Atın yavrusu.

Dayim : Daima, sürekli; her zaman.

Daza : Taze, yeni.

Dé- : Demek, söylemek.

Dem : 1. Ön, ön tarfa, karşı. 2. Erkek veya kadınlık uzvu.

Derk éd- : Anlamak.

Ders-i meşķim: Ders ödevi.

Derya : Deniz .

Deyil : Değil.

Dilgir : Kalbe sıkıntı veren,gönül tutan.

Dil-keş : Gönlü çeken.

Dil-nişin : Gönüle yerleşen.

Dil-sitan : Gönül alan.

Dina : Kaşkay yaylak bölgesinde bulunan sıradağ.

Dirlig éd- : Geçinmek, yaşamak.

Diş : Diş.

Doġ- : Doğmak.

Doķkuz : Dokuz rakamı.

Dolan- : Sarılmak.

Dunbalaķ : Kırmızı , beyaz mantar.

Dök- : Dökmek boşaltmak. Herhani bir şeyi bir yerden başka bir yere boşaltmak.

Döy- : 1. Vurmak, dövmek. 2. Çalmak.

Dud- : Tut-.

Dudaġ : Dudak.

Dudman : Hanedan.

Duman : Duman, sis.

Dunya : Dünya, kâinat.

Dur- : Durmak, beklemek.

Dut- : Tutmak.

Duwran : Dervan, çağ, zaman.

Dür/dürr : İnci.

Dürr ü Güher: İnci tanesi.

Düzed- : Yapmak, düzeltmek, hazırlamak.

-E-

Éd- : Etmek, yapmak.

Efsil : Sallanmak.

Ehl : Ehil, evcil.

El : El, insan uzvu.

Él : İl, aşiret.

El çek- : 1. Bırakmak, durmak. 2. El sürmek, dokunmak.

Éle : Öyle, o yolda, o tarzda, o şekilde, onun gibi.

Élḫan : İlhan (il- hanı) . Kaşkay

Em- : Emmek eylemi.

Emcek : Hayvanın memesi.

Er : 1. Erkek. 2. Koca.

Erri- : Erimek (s.44).

Esas : Yiyecek, içecek, gıda, ihtiyaç.

Ev : Ailenin yaşadığı yer, ev.

-F-

Faġat : Ama, fakat, lakin, ancak.

Fayız : Sonbahar.

Fenafillah : Allah'ın varlığı içinde yok olma.

Fend : Muhafaza etmek, korumak.

Feraḳ : Korku.

Firaḳ : Ayrılış, ayrılık hicran.

-G-

Gah : Zaman, vakit, bazen, kimi zaman.

Ġamgüsar : Keder gideren, tasa gideren, iç açıcı.

Géc ol- : Gecikmek.

Geç : Kireç.

Geççi : Keçi

Géd- : Gitmek.

Geda : Dilenci yoksul.

Gedik : Geçit.

Gellah : Hayvan sürüsü.

Gunaş : Bir bitki , ot ismi.

Genc : Genç.

Genç : Hazine.

Gendik :Bir bitki ismi.

Géne : Yine, tekrar.

Ger : "Eğer"in kısa şekli olup, yine o anlam ile yani şart edatı olarak kullanılır.

Gerancan : İyi olmayan, mağrur.

Gerd ol- : Toz olmak.

Gerdiş : Gezmek , dolanmak.

Géy- : Giymek.

Gid- : Gitmek fiili.

Gihre : Pahalı, ağır .

Giran : 1. Ağır. 2. Pahalı.

Giriftar : Tutulmuş, yakalanmış.

Giy u guderz : Firdevsi şehnamesinde geçen iki efsanevi pehlivan.

Giy-/géy- : Giymek, üzerine almak; kuşanmak.

Göngül : Gönül.

Göven- : Güvenmek, itimat etmek.

Göy : Gökyüzü.

Göyçeg : Güzel, sevimli.

Göyn : Gönül.

Gözel : Güzel.

Gözle- : 1. Dikkat etmek, korumak. 2. Beklemek.

Ġubar : Toz, toprak

Gumpul : İple yapılan saçak.

Ġussa : Keder, tasa.

Gülab : Gülsuyu.

Gümrah : Yolunu kaybetmiş, sapkın, doğru yoldan ayrılan.

-H-

Habib : Sevgili, seven, dost.
Hallac : Hallacı Mansur.
Hamu : Hepsi.
Hallaş : Hal hatır sormak.
Ḫarıdar : Alıcı , müşteri.
Haris : Aç gözlü, muhafız, bekçi.
Ḫassa : Özgülük, özellik.
Hatem : Mühür, cömert.
Havz : Havuz.
Hayf : Haksızlık, zulüm, cevr.
Héç : Hiç, asla, katiyen.
Heleyvan : At ismi.
Hemayiş vur- : Toplantı yapmak, kongre yapmak.
Hemayiş : Toplantı.
Hemişe : Devamlı, sürekli.
Hemser : 1.Arkadaş. 2. Karı kocadan her biri.
Hergiz : Hiç, hiçbir zaman, asla.
Herkes : Herkes.
Ḫılkat : Yaradılış, fitrat.
Hicr : Men‘ etmek, bırakmak.
Himmet : 1.Yardım. 2. Kayırma.
Ḫub : İyi, güzel.
Hulakuḫan: Kaşkayda yaşamış tanınmış müzisyen.
Ḫunug : Serin.
Ḫuruşan : Coşkun, coşkulu.
Ḫuvar : Etraf , çevre.
Ḫüsrev : Hükümdar, padişah.

-I-

‘ışḳ : Aşk.
‘Itr : Hoş ve güzel koku.
Iraḳ : Irak, uzak.

-İ-

İçin : 1. Amacıyla, maksadıyla. 2. Sebep ve sonuç belirtir.
İçre : İçinde.
İçun : İçin.
İgit : Yiğit.
İhsas : Sezdirme, üstü kapalı anlatma.
İl : Aşiret, oba.
İnçe : İnce.
İnçe bel : İnce bel.
İntizar : Bekleme.
İraġ : Irak.
İraġ : Iraḳ.
İtir- : Yitir-.

-K-

Ḳadem : Ayak, adım.
Ḳadim : Eski, önce, önceden.
Kamaġ : Bir yaban bitkisi.
Ḳametinge: Ayağına.
Ḳarrı : Sıtma ağacı.
Ḳarmaġ : Olta.
Ḳasnı : Çadır uşağı.
Ḳaşeng : Güzel, hoş.
Ḳavs : Yay.
Ḳayaḫ : Bir tür bitki.

Ḳıyḳac ed- : At binicinin biniş sırasında hızlıca av yakalaması.

Kaylohrasb: Kaşkay bölgesinde yaşamış bir kahraman.

Kelaġ : Karga.

Kenger : Dikenli bir ot, yabani marul.

Kerebukul ed- : Dürüm yapmak, ekmek arası yapmak.

Kerrez : İken, esnasında.

Kéyḫusrev: Han, padişah.

Keylig : Keklik.

Keyvan : Yüksek zümrede yaşayanlar, yüksek zümreye layık olanlar.

Ḳır : Ağarmaya başlayan saç.

Ḳışḳırıḳ : Yüksek ses.

Keyhan : Kainat, alem.

Kiliveri : Bir mekan adı.

Ḳoyun : Koyun.

Köç : Göç.

Körpe uşaġ: Çocuk (8-9 yaşlarındaki çocuk).

Körpe : Yeni yetişmekte olan, genç.

Ḳuş : Kuş.

Ḳuşçu : Kuş avlayan.

Kut : 1.Yem, yiyecek. 2.Şey.

-L-

Lay-ı surḫ: Bir bitki.

leceb : Avaz, ses, savt.

Lekk-i tekk: 1.Şaman tüklerinden kalan çaput bağlama geleneği, ağacın ismi. 2. Coğrafya adı.

Leşker : Ordu, asker.

Libas : Elbise.

Lor : İran'nda yaşayan bir kabile.

lök : Erkek deve.

Luppu : Bir tür büyüteç.

-M-

Ma'şuḳ : Sevilen, aşık olunan (erkek)

Ma'şuḳ/ma'şuġ : Aşk ile sevilen, âşık olunan.

Madiyan : Dişi at.

Mahfil : 1.Toplantı yeri. 2. Toplanmış kimseler. 3. Camilerde parmaklıkla ayrılmış yüksek yer.

Mahmar : Çobanlıkta ilerlemiş kimse.

Mansur : 1. Tanrı'nn yardımıyla galip, üstün gelmiş 2. Bir ney çeşidi.

Marbur : Çay, ırmak adı.

Maşdan : Bir mekan adı.

Me'zun : İzinli, yetkili.

Medar : 1. Dönence. 2.Dayanak. 3. yardımcı.

Mehr : Aşk, şefkat, muhabbet.

Melh : Yemeğe tuz koymak.

Mellaḳbad: Bir mekan adı.

Mensuġ : 1. Ortadan kaldırılmış. 2. Tarihi geçmiş.

Meram : İstek, amaç, gaye, maksat.

Mestan : 1.Kendinden geçmişçesine, sarhoşçasına 2.Mahmur.

Mestlük : Sarhoş olmak.

Meta : Elde bulunan varlık, sermaye.

Metel : Masal.

mev'ud : Söz verilmiş, vaad edilmiş, vadesi muayyen ve mukadder olan.

Mey : 1.Şarap 2.Türk halk müziğinde kullanılan, ağzı yassı bir tür zurna .

Miḫek : Küçük çivi.

Mihr : Samimi, dost, sırdaş.

Ming : Bir rakamı.

Maḫmel: Kadife kumaş.

Mülk-i 'ışḳıng : Aşkın sahibi.

Mundegan : Bir mekan adı.

Murd : Mersin ağacı.

Murg : Kuş.

Murgah : Kuş evi, kuş yuvası.

Müntezir : Bekleyen kişi.

-N-

Na'na : Nane.

Nadan : Cahil.

Na-tevan : Güçsüz.

Nava : Ses, seda.

Naz : Nazlı.

Ne ki : Ne ki.

Néççe : Kaç ?

Neçün : Niçin, neden ?

Ner : Erkek .

Nesim : Hafif yel, esinti.

Nesman : At adı.

Neva : Ses, ahenk, nağme.

Nezer : Bakma, nazar.

Nice : Ne, nasıl?

Nişan : Nişan, hatırlatıcı şey.

Nuş : 1.İçki, içki içen. 2. Tatlı, bal.

Nuş-ı can : Afiyet olsun.

-O-

O : Üçüncü teklik şahıs zamiri, işaret zamir, o.

Oba : 1. Birkaç evden/çadırdan oluşan ilkel yaşayış mıntıkası. 2- Göçerlerin, hayvanların vs. geçici olarak kaldıkları ve birkaç çadırdan oluşan yer.

Ocaġ : 1. Ateş yakılan yer, ocak. 2. Aile. 3. Tamga. 4. Herhangi bir hastalığı iyileştirme yetkisi.

Odun : Yakılmak maksadıyla kesilmiş ağaç, odun.

Oġul : Erkek çocuğu, oğul.

Oḳu- : 1. Okumak. 2. Öğrenim görmek. 3. Cıvıldamak, ötmek.

Olası : Olmalı, olması gerek.

Onna : O zaman, o vakit.

Onnan sora : Ondan sonra.

Ot : Ateş.

Otaġ : Oda.

Ottuz : Yirmi dokuzdan sonraki sayı, otuz.

Oturaġ : Oturulan yer, yerleşilen yer.

Ow : Av.

Owa : Oba.

Owc : Doruk, zirve.

Owcı : Avcı .

Owcçı : Avcı (s.44)

-Ö-

Öldür- : 1. Bir canlının hayatına son vermek. 2. Hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak.

Öt- : Ötmek.

Öz : Şahsına, kendine ait, has, mensup olan.

-U-

U : Ve.

Ucal- : Yücelmek.

-P-

Pesin : Sonraki, en son.

Payız : Sonbahar.

Pend : 1.Öğüt 2.Askıda olmak, muallakta olmak.

Per per : Savrulmak.

Pervaz : Uçma, uçuş.

Peşt : Leğen.

Pey'am : Haber, başkasından alınan bilgi.

Peyapey : 1.Art arda, peş peşe 2. Birbiri ardınca, birbiri nin arkasından.

Peymane : Büyük kadeh, şarap bardağı.

Piçek : Küçük bir ağaç.

Pirḫ : Atış yapmak.

Pirileklek akacı : Dilek ağacı.

-R-

Ra'na : 1. Güzel, hoş, latif, parlak.

Raḫş : Bir at ismi.

Reftar : 1. Gidiş, yürüyüş. 2.Salınarak edalı yürüyüş.

Reme çer : Hayvanın otladığı alan.

Renc : Sıkıntı, zahmet, eziyet.

Reng : boya.

Reval : Yol.

Rezm : Savaş.

Rugah : Kuzular sürüsü.

Ruzgar : Devran.

-S-

Sa'y : Çaba, gayret.

Saḫt : 1. Zor, güç 2.Hışım, hiddet, kızgınlık, gadap.

Saḳı : Saki, mey sunan.

Sakit : Susmuş, sesssiz.

Saḳla- : 1. Korumak, bakmak, muhafaza etmek. 2. Alıkoymak, engel olmak, tutmak.

Sal- : 1. Atmak, bırakmak, salıvermek. 2. Sarmak, sarılmak.

Saz : 1. Zurna. 2. Mızrapla çalınan telli musiki aleti.

Sazıgar : Alışan, uyumlu.

Sehm : Hisse, pay.

Sehne : Sahne.

Seḫavet : Cömertlik.

Semen : Bir çiçek adı.

Senan : Işıklı, parlak.

Sentur : Bir çalgı aleti.

Ser : Baş, kafa.

Serd : Soğuk.

Serdar-ı Ḳaşḳayi : Kaşkay reisi.

Serencam: Sonuç, netice.

Ser-gerdan : Evsiz, barksız, başıboş, avare.

Serhad : 1.Hudut, sınır, sınırbaşı, iki devlet arasındaki sınır boyu 2. Hudut başı, iki devlet toprağının birleştiği sınır.

Servan : İsim, Şirvan.

Settar : 1. Örten 2. Ayıpları örten, bağışlayan Allah adı.

Seyl : Sel.

Seyr u mekan: Gezip dolaşılan yer.

Sıçan : Sıçan, fare.

Sıda : Ses, seda.

Sır : Gizli tutulan şey, sır.

Siliynen : Tokat ile.

Simurġ : Simurk kuşu anka.

Sin : Yaş.

Sırka : Küpe.

Suḳanak : Soğangillerden bir ot.

Som / Sum : Hayvanların (at, sığır,koyun) tırnağı, toynak.

Song : Akıbet, netice, son.

Sowlet : Muhteşem, ihtişam.

Sowt : Ses, seda.

Surağ : Bir kişi hakkında bilgi, haber.

Suret : 1. Yüz, çehre. 2. Onur. 3. Önemli işlerin listesi.

Surḫ : Kırmızı.

Surḫab : Süs malzemesi (bayanlar için)

Suyur : Bir mekan adı.

Suz : Acı, yanmak.

-Ş-

Şad : 1. Sevinen, şen, mutlu memnun. 2. Gönül açan, sevindiren, hoş.

Şadman : Mutluluk, huzurluluk durumu.

Şah : Sultan, şah.

Şahmar : Yılanlarrın şahı.

Şaḳayıḳ : Gelincik, çiçek.

Şam : 1. Akşam. 2. Akşam yemeği.

Şebnem : Çiy, kırağı, jâle.

Şebrenk : Bir at ismi.

Şebriz : Bir at ismi.

Şehper : 1. Bir at cinsi 2.Büyük kuş kanadı

Şek- : Çek-

Şem : Mum.

Şen : Sevinçli, memnun, neşeli.

Şér : Aslan, şir.

Şerr : Şer, hayrın zıddı.

Şerrk : Ortak.

Şérvan : İran' da bir kent adı. 2.Aslan barınağı.

Şıkal : Av.

Şillal : Uzun.

Şir : Aslan.

Şir oğlan : Aslan parçası.

Şiriğ : İp.

Şirin : 1.Tatlı 2.Ferhat (Husrev) ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı.

Şirin zeban : Tatlı dilli.

Şuḫ : Şen, mutlu.

Şuru' : Başlangıç.

-T-

Ta'lim : 1. Öğretim 2. Alıştırma 3.Uygulamalı olarak yapılan askerlik eğitimi.

Tab : Güç, kuvvet.

Tad : Tat, lezzet.

Tad- : Tatmak.

Tamaşa : Temaşa.

Tennef : İp, çadırı bağlamak için kullanılan ip.

Tar : 1.Karanlık, siyahlık. 2. Tavuk tüneği 3. Bir müzik aleti. 4. Uzak, ayrı.

Teferruḳa : Ayrılık, dağınık,yayılmış olan.

Tefri : Eğlence.

Tek- : Dökmek.

Tekin : Gibi, benzer.

Temis : Temiz.

Tenbih : Uyarma, cezalandırma.

Tene/Tenef : Bir şeyin asıl bölümü.

Teng : Dar, sık, geçit.

Teng-i Mihrek : Mihrek geçidi. Firuzabad ' da bir yer ismi.

Tenne : Dane, tohum.

Ter : Taze, yeni.

Teravnı : Yabani bir ot ismi.

Terk : Atın belinin eğer konan yerinin arka kısmı.

Terse : Hristiyan, Nasrani, İsevi.

Tiġ : Kılıç.

Tiho : Bir kuş ismi.

Tikan : Diken.

Tilişe : Bez parçası, çaput parçası.

Tir : 1.Ok 2. Kurşun, mermi.

Toġyan : Suyun birden bire yükselmesi, isyan etmesi, tsunami.

Toḫ : Doymak, tok olmak.

Torpaġ : Toprak.

Tow : Kıvrım, dönemeç.

Towsan : Yaz, yaz mevsimi.

Toy : Düğün.

-U-

Ulus : Millet, ulus.

Umleḫ : Bir mekan ismi.

Uşaḳ : Çocuk, uşak.

Ut- : Yutmak, yemek.

-Ü-

Üz : Surat, yüz.

Üz éd- : Yüzünü çevirip gitmek.

Üz- : 1. Koparmak, toplamak, dermek. 2. (suda) Yüzmek.

Üzük : Yüzük.

-V-

Varımız : Sahip, sahip olma.

Vasl : Kavuşmak.

Vaslet- : Kavuşturmak, birbirine takmak, bağlanmak.

Vefa : Vefa.

Vér- : Vermek, razı olmak.

-Y-

Yaġ : Eritilmiş tereyağı.

Yaḫ : 1. Bir şeyin olmadığını bildirir, hayır. 2. Soruya verelin menfi cevap veya bir tasvip etmemeyi bildirir.

Yaḫşı : İyi, hoş.

Yan : Yan, civar, yakın.

Yanaḳ : Yanak.

Yarmaġ : Bölmek, yarmak.

Yarpaġ : Yaprak.

Yarpuz : Nane türünden, hoş kokulu bir bitki.

Yas : Hüzün ve keder, matem.

Yaşıngça : Yaşı kadar.

Yaz çaġı : İlkbahar mevsimi.

Yé- : 1. Bir yiyeceği ağızda çiğneyip yutmak. 2. Yemek, rızık. 3. Dişlemek.

Yél : Rüzgar.

Yet- : Yetişmek, ulaşmak.

Yoḫ : Yok.

Yuḫu : Uyku.

Yurḳa : Atın yürümekle koşmak arasındaki hareket şekli.

-Z-

Zad : 1.Şey, nesne. 2. Başka sözlere eklenerek belirsizlik bildirir.

Zahid : Zuhd sahibi, Allah korkusuyla dünya nimetlerinden el çeken (kimse) muttaki.

Zencir : Zincir

Zal u Rüstem : Firdevsi Şehnamesi'nde geçen iki kahraman.

Zalım : Zalim.

Zar : Bin, bin rakamı.

Zehr : Zehir.

Zelal : Saf, temiz.

Zenan : Kadınlar.

Zendegan : Hayat.

Zeng : 1. Hayvanların boynuna takılan çıngırak. 2. Çan, kapı zili. 3. Pas (demir, bakır vb.).

Zer : Altın.

Zeval : 1. **Y**ok olma, yok edilme. 2.Suç, kabahat, sorumluluk.

Zından : Zindan.

Zingir : Zıngır.

Zireh : Zırh.

Ziyad : Çok, ziyade, fazla.

Zohur : Zöhr.

Zol : Yabani bir ot adı.

EKLER

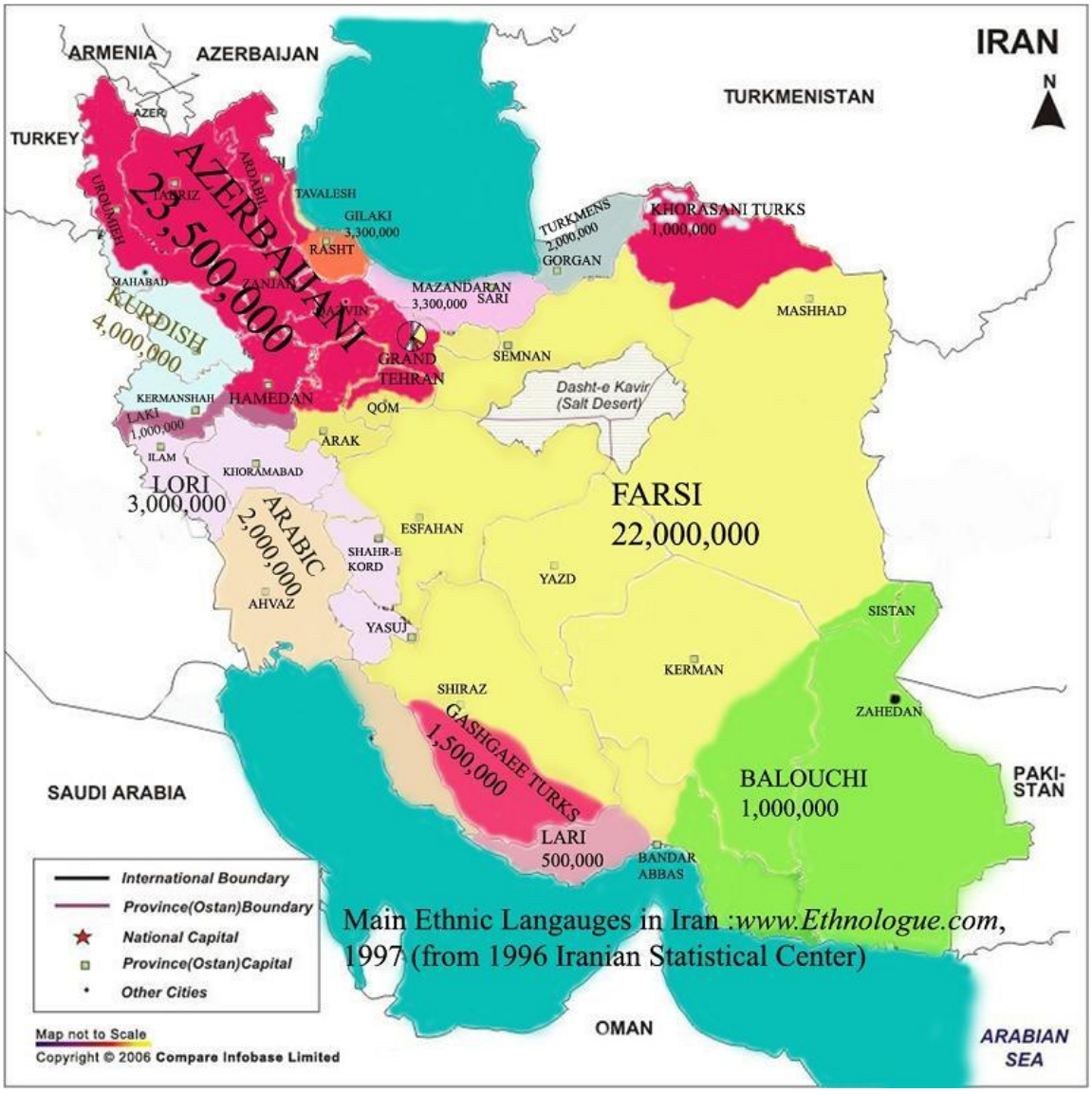

Ek 1. Kaşkay Haritası

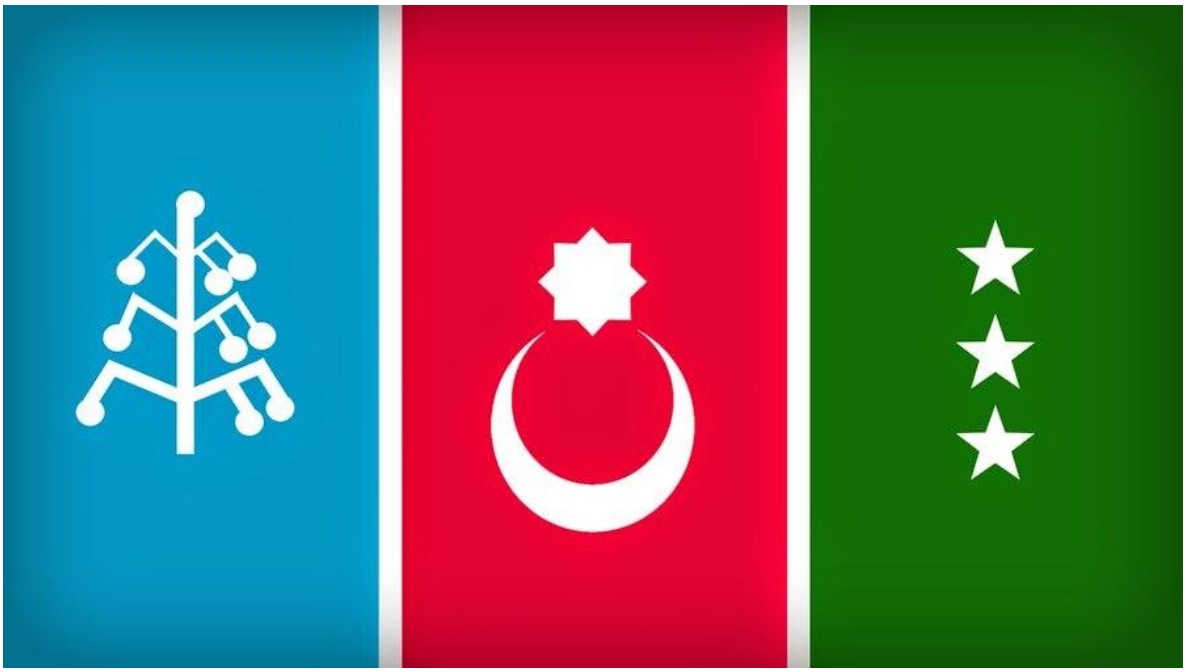

Ek 2. Kaşkay Bayrağı ve Kaş kayı atı.

Ek 3. Kaşkay Bayanları Halı Dokurken

Ek 4. Kaşkay Yöresel Kıyafeti

Ek 5.

Ek 6.Kaşkay Yöresel Yemekleri

Ek 7.

Ek 8.

Ek 9.

KAYNAKÇA

AHUR, Şehram, *İran 'da Yaşayan Kaşkayların Sosyo-Kültürel Yapısı* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.21, Ankara (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

ATTAR, Aygün (Haşimzade), *İran'ın Etnik Yapısı (Yakın Dönem ve Günümüzde),* Divan Yayıncılık, 2006, Ankara, s. 332-338.

BALA, Mirza, "Kaşkay" http://www.angelfire.com/or3/etnografya/depol/kaskay.htm 11.07.2011.

BLAGA, Rafael, *Iran Halkları El Kitabı (Handbook of Iraman Peoples),* 1997 s. 293.

CAVANŞİR, Babek, *Kaşkay Türklerinin Tarihi,* Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı, 2001, İstanbul, s.1-2 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

ÇELİK, Muhittin, "Kaşkay Türkleri" *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, c.20, Ankara, 2002, s. 658.

Esedullah Merdânî Rahimî, Kaşkayi Sözlüğü: Kaşkay Türkçesi-Farsça Sözlük, 1368 (2007), Kum/İran, s.15-17.

KAFKASYALI, Ali, *İran Türkleri* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 102.

KALAFAT, Yaşar, *İran Türklüğü -Jeokültürel Boyut*- Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33.

Kaşgarlı Mahmut, *Dîvânü Lûgat-it-Türk* Çev: Besim ATALAY, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, C. I, s. 426.

ORHONLU, Cengiz, "Kaşgaylar" *Türk Kültürü Dergisi,* sayı: 56, Ankara, 1966, s. 421 (29).

RESULZADE, Mehmet Emin, *İran Türkleri (İran Yurdu ve Sebilürreşad'daki Yazılar)* Hazr. Dr. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım - Selahattin Çağın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfi, 1993, İstanbul, s. 39.

SÜMER, Faruk, "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: Kaşkaylar" *Türk Kültürü Dergisi,* yıl: X, sayı: 120, Ankara, 1972, s. 14 (1238).

YEŞİLBURSA, Behçet Kemal, "Kaşkaylara Uygulanan Toprak Reformları ve Esasları", *Türk Kültürü Dergisi,* Yıl: XXVII, Sayı: 314, 1989, s. 356 (36).